

**KAMUSAL ALAN VE SIVİL TOPLUM TARTIŞMASINDA
MEDYAYA SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ:
“MÜGE ANLI İLE TATLI SERT” ÖRNEĞİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Emine Merve ÇOBAN

Kütahya-2019

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KAMUSAL ALAN VE SİVİL TOPLUM TARTIŞMASINDA
MEDYAYA SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ:
“MÜGE ANLI İLE TATLI SERT” ÖRNEĞİ**

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Işıl GÖKTÜRK

Hazırlayan:
Emine Merve ÇOBAN

Kütahya – 2019

Kabul ve Onay

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim/Anasanat Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ ÇALIŞMA RAPORU olarak kabul edilmiştir.

Başkan..... (İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Işıl GÖKTÜRK

Üye..... (İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Esra IŞIK

Üye..... (İmza)

Dr. Öğr. Üyesi İlteriş YILDIRIM

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza

Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Kamusal Alan ve Sivil Toplum Tartışmasında Medyaya Sosyolojik Bir Bakış: Müge Anlı İle Tatlı Sert Örneği” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

...../...../2019

Emine Merve ÇOBAN

Özgeçmiş

18 Haziran 1988 yılında Malatya’da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini İstanbul ilinde tamamladıktan sonra 2007 yılında lisans eğitimine başladığı Dumlupınar Üniversitesi Sosyoloji bölümünden 2011 yılında mezun oldu. Aynı yıl Sosyoloji Bölümü Sosyoloji Anabilim Dalı’nda yüksek lisansa başladı. 2011-2016 yılları arasında felsefe grubu öğretmenliği yaptıktan sonra 2016 yılında T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde Pendik Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü’ne sosyolog olarak atandı ve halen bu kurumda göreve devam etmektedir.

ÖZET

KAMUSAL ALAN VE SİVİL TOPLUM TARTIŞMASINDA MEDYAYA SOSYOLOJİK BİR BAKIŞ: “MÜGE ANLI İLE TATLI SERT” ÖRNEĞİ

ÇOBAN, Emine Merve
Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji Anabilim Dalı,
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Işlay GÖKTÜRK
Ağustos, 2019, 130 sayfa

Bu çalışmada bireylerin kamusal alanda var olma taleplerinin medyanın üzerinden gerçekleştirilmesinden hareketle televizyonun etkisi ve popüler bir realty show programı temsilinin devlet, sivil toplum, kamusal alan, medya kavramları perspektifinden incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde kamusal alan kavramı devlet ve modern devletin inşası, kamusal alan ve tarihsel serüveni, kamusal alan-özel alan tartışmaları ve ile birlikte devlet dışı aktör olan sivil toplum kavramı ele alınmıştır. İkinci bölümde medyanın toplumsal dönüşüme etkisi ile kitle iletişim araçları ve kamusal alan olarak televizyon ele alınmış olup, medya ve etkileri eleştirel kuramlar ile birlikte ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise kamusal alan-medya -toplum ilişkisi ile birlikte “Müge Anlı ile Tatlı Sert” televizyon programı “Eleştirel Söylem Analizi” perspektifinden değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Devlet, Modern devlet, Kamusal Alan, Sivil Toplum, Medya, Televizyon Programı

ABSTRACT**A SOCIOLOGICAL VIEW OF THE MEDIA IN THE DISCUSSION OF PUBLIC SPHERE AND CIVIL SOCIETY:
“EXAMPLE OF TATLI SERT WITH MÜGE ANLI”**

ÇOBAN, Emine Merve
Postgraduate Thesis, Department of Sociology,
Thesis Advisor: Dr. Lecturer Işlay GÖKTÜRK
August, 2019, 130 pages

In this survey, it is aimed to examine the effect of television and the representation of a popular realty show program which is from the perspective of the concepts of state, civil society, public sphere and media, based on the realization of the demands of individuals to exist in the public sphere through the media.

In the first part of the study, the concept of public sphere, the construction of the state and the modern state, the public sphere and historical process, the public sphere-private sphere debates and the concept of civil society as a non-state actor are discussed. In the second part, the effect of media on social transformation and mass media, and television as public sphere are discussed. Media and its effects are discussed together with critical theories. In the third part, the relationship between public sphere, media, society and “Tatlı Sert with Müge Anlı” are evaluated from the perspective of “Critical Discourse Analysis”.

Key words: State, Modern State, Public Sphere, Civil Society, Media, TV Show

ÖNSÖZ

Tez çalışmamda kamusal alan ve sivil toplum tartışması bağlamını tarihsel süreçteki değişimi ile ele alıp medyanın dördüncü kuvvet olmasından hareketle bir televizyon programı üzerinden ele alınan örnek olay incelemesi çerçevesinde eleştirel söylem analizi yapılmaya çalışılmıştır. Tez çalışmam süresince bilgisini, ilgisini, yorum ve önerilerini eksik etmeyen değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Işıl GÖKTÜRK'e, desteğini esirgemeyen değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Gökhan GÖKTÜRK ve Dr. Öğr. Üyesi Esra IŞIK'a ayrıca aileme ve yanımda olan arkadaşlarıma yardım ve desteklerinden dolayı çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM DEVLET, KAMUSAL ALAN VE DEVLET DIŞI AKTÖRLER

1.1. DEVLET VE MODERN DEVLETİN İNŞASI.....	6
1.2. MODERN DEVLETİN DÖNÜŞÜMÜNDE SOSYAL REFAH DEVLETİ VE KAMUSAL ALANA GİRİŞ	13
1.3. TARİHSEL SÜREÇTE KAMUSAL ALAN MODELLERİ VE ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR.....	23
1.4. KAMUSAL ALANIN DÖNÜŞÜMÜ VE MODERN SİVİL TOPLUM ANLAYIŞINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER.....	38
1.5. SİVİL TOPLUM, KAMUSAL ALAN VE MEDYA	50

İKİNCİ BÖLÜM KAMUSAL ALANIN DÖNÜŞÜMÜ VE TELEVİZYON

2.1. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI VE İLETİŞİMDE ELEŞTİREL KURAMLAR.....	56
2.2. KİTLESEL İLETİŞİMİN KISA TARİHİ VE KAMUSAL ALANDA TELEVİZYON	66
2.3. TELEVİZYON YAYINCILIĞI, REALİTY SHOW VE MAHREMİYET ÜZERİNE.....	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM KAMUSAL ALAN VE TELEVİZYON BAĞLAMINDA BİR TELEVİZYON PROGRAMI ÖRNEĞİ: “MÜGE ANLI İLE TATLI SERT”

3.1. ÇALIŞMANIN KONUSU.....	86
3.2. ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI	87

3.3. ÇALIŞMANIN ÖRNEKLEMİ VE ÖRNEK OLAY ÖYKÜLERİ.....	87
3.4. ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ ÇÖZÜMLEMESİ: “MÜGE ANLI İLE TATLI SERT” PROGRAMI ÖRNEĞİ	99
3.4.1. Tanımlama (Söylem/Metin).....	104
3.4.2. Yorumlama (Çözümleme Süreci)	107
3.4.3. Açıklama (Sosyal Çözümleme)	112
SONUÇ.....	116
KAYNAKÇA	120
DİZİN	130

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

- Şekil 1.1:** Burjuva Toplumunun Oluşturmuş Olduğu Kamusal Alanın Alanları 49
- Şekil 3.1:** Fairlough Eleştirel Söylem Analizi: Dilin Eleştirel Çalışması..... 103

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı geçen eser
A.g.m.	Adı geçen makale
Akt	Aktaran
ev.	Çeviren
Der	Derleyen
Ed	Editör
Vb	Ve benzeri
Yy	Yüzyıl

TEZ METNİ

GİRİŞ

Bireyin toplum içerisinde var olmasıyla başlayan toplumsal yapının oluşum süreci ile devletin inşasında birçok faktör yer almıştır. Toplumsal yapı ve aktörler ile devletin var olma aşamaları kamusal-özel karşıtlığının ortaya çıktığı tarihsel bir geçmişe götürür. Çalışmada modern devletin dönüşümünde sosyal refah devletinin ortaya çıkması ve burjuva kamusal alanı ile toplumsal yapının geçirdiği değişim ve dönüşümler çerçevesinde bireylerin kamusal alanda var olma çabalarının kendilerini doğrudan ifade edebileceğini düşündüğü bir alan olan medyanın kitle iletişim araçları ile bir reality show televizyon programı üzerinden kamusal alan-sivil toplum-medya ilişkisi kavramsal çerçevesinde irdelenmiştir.

Devletin oluşmasında çeşitli şekillerde atfedilen anlamlar zaman içerisinde değişiklik gösterse de kamusal alanı tartışmaları hep beraberinde gelmiştir. Modern devletin oluşumu ve ulus devletin inşası var olan düzende belli bir kamusal alan tartışmasını da beraberinde getirmiştir. Devlet ve devlete bağlı aygıtların durağan olmaması, geçirilen tarihsel koşullar ve toplumsal hareketlere göre değişken nitelikte olması farklı dinamiklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Özellikle sosyal refah devleti olarak adlandırılan sosyal devlet, modern devletin dönüşümünde oluşturulan politikalar ile var olmuştur. Devletler malikâne sisteminin hukuk düzleminden kamu düzenine doğru bir evrim geçirmeye başlamış ve yeni bir kamusal alandan doğan düzen şekillenmeye başlamıştır. Böylelikle kamusal alan toplum içerisinde bireylerin var olduğu, kendisini ifade edebildiği ve anlam kazandığı bir alana dönüşmüştür. Bu durumda devletin formel yapı düzenleyicilerinin yani hukuki organların yeni bir alternatifinin ortaya çıktığı sorunsalından hareket edilmiştir. Bu alternatifin medya ve onun içerisindeki en etkili kitle iletişim aracı olan televizyonun etkisi ve kamusal alanda var olması sorunsalı ele alınmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, devletin esas unsuru olan ulus devlet ve modern devlet kavramları ile birlikte ortaya çıkan sosyal refah devleti anlayışı ele alınmıştır. Kavramların toplumsal yapı içerisinde geçirdiği değişim ile birlikte bu oluşuma etki eden süreçlerine değinilmiştir. Ulus devletin inşası ile ortaya çıkan modern devlet 18. ve 19. yüzyıllardaki gelişmeler ile birlikte ortaya çıkan köklü değişimler sayesinde yaşanan değişiklikler toplumun her alanında hissedilmeye başlamıştır. Devlet içerisinde

toplumsal, politik, kültürel, sosyal ve ekonomik dönüşümlerin şekillendirdiği ve bu dinamikleri karşılayan kamusal alan kavramının, ortaya çıkması ile günümüze kadar süregelen ve tartışılan bir konu olmuştur. Tarih boyunca kamusal alan birçok toplumbilimcinin farklı perspektiflerden ele alıp tartıştığı bir kavram olmuştur. Çok eski zamanlardan beri toplumlar kamusal alanın sosyal, siyasal, ekonomik anlamda geçirdiği dönüşüm ve değişimine tanıklık etmiştir. Kamu denildiğinde genellikle akla devlet veya onun organları gelmektedir. Kamusal alan her şeyden önce toplumsal yaşamımızda kamuoyunun içinde olduğu alandır. Kamusal alan ile ilgili önemli çalışmalar yapmış olan Habermas, Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü adlı yapıtında kamusal alan kavramını hem tarihsel hem de kavramsal olarak tartışmıştır. Kamusal alan ile toplumsal hayatın içerisinde kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulabildiği tüm vatandaşların oluşturulan bu alana erişim sağlayabilmesinin mümkün olacağı garanti altına alınmasını kastetmiştir. Bu alana tüm vatandaşların eşit ve serbest bir şekilde ulaşması amaçlanmıştır. Antik Yunan döneminden itibaren kahvehanelere uzanan tarihsel serüvende burjuva kamusal alanın dönüşümü ve kamusal alan kavramı kitle iletişim araçlarının da içerisinde olduğu daha geniş bir perspektifte birçok dönemde tartışılmıştır. Bireyin de toplumsal hayatta kendisini var etme çabasında olduğu kamusal alan, toplumsal hayatta içerisinde var olan gelişmeler ile her dönemde güncelliğini korumuştur. Modern devlet sonrasında yaşanan dönüşümlerde devletin alan açması ile artık sivil toplum kavramı da ortaya çıkmış devlet sivil toplum tartışmaları yaşanmaya başlanacak olup kamu ve özel alanın bir aradalığı tartışmaları ve yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Küreselleşme ile birlikte günümüzde kitle iletişim araçlarının da gelişmesi, etki alanlarının artması ve yeni iletişim teknolojileri sayesinde yazılı ve görsel medyadaki değişim ve özellikle televizyonun etkisi ile kamusal alan ve özel alan birbirinin alanına girmiş ve bu durum oldukça belirgin bir hal almaya başlamıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, iletişim olgusundan hareketle, iletişim ve kitle iletişim olgusunu anlamlandırmak için onun aracı niteliğindeki kitle iletişim araçları açıklanmıştır. Bu bağlamda Habermas özellikle de modernliğin küreselleşme ile birlikte içine girdiği krizi ortadan kaldırmak için hayat alanının canlanması gerekliliğinden bahsetmektedir. Bunu da kitle iletişimin gücünden hareketle iletişimsel eylem teorisinin gerçekleşmesi ile mümkün kıldığı görüşünden hareketle iletişimsel eylem teorisi açıklanmıştır. Kamusal bir alanda televizyon ele alınmış ve medyanın dördüncü kuvvet

olmasından hareket edilmiştir. Günümüz kamusal alanı içerisine kitle iletişim araçlarından televizyonun var olduğu kabul edildiğinde bununla ilişkili olarak ortaya konulan eleştirel yaklaşımlar ve yaklaşımların kitle iletişimine bakışı ele alınmıştır. Kamusal alanın tarihsel sürecine bakıldığında toplum içerisinde yaşanan sosyal, siyasal, teknolojik değişimler beraberinde birçok alanda dönüşümü getirmiş ve bu gelişmeler doğrultusunda kamusal alanın da bir dönüşüm içerisinde girdiği ve bireyi etkilediği görülmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, bireylerin kamusal alanda var olma çabası ve özel alanın kamusal alana taşınması sorunsalından hareket edilerek kamusal bir alan olarak televizyonun etkisi ile reality show türündeki “Müge Anlı ile Tatlı Sert” programı ele alınmıştır. Program içerisinde yayımlanmış bölümlerden bazı örnek olaylar seçilmiş ve diyalogları metne aktararak ele alınmış ve kamusal alan-medya-toplum ilişkisine vurgu yapılarak eleştirel söylem analizi çözümlenmesi yapılmıştır Müge Anlı ile Tatlı Sert programına çözülemeyen cinayetler, kayıp kişilerin yakınları, cinsel istismar mağduru veya şiddete maruz kalmış kişiler, faillerin bulunması amacıyla programına katılmaktadır. Yayın esnasında telefon bağlantısı ile programa görgü tanıkları ve emniyet birimi mensupları da dahil olmaktadır. Bir programda fail bulununcaya kadar açılan dosya katılmamakta, olayın seyrine göre günlerce ekranda işlenebilmektedir. Programa katılan aile suçlu bulunana kadar günlerce programa aktif olarak katılmaktadır. Müge Anlı ile birlikte olay ile ilgili görüş ve yorum sunmak üzere psikolog ve avukat da programda bulunmaktadır. Uzmanlar olayın çözümlenmesinde konuk ve izleyicilere sürece ilişki nasıl davranmaları ve neler yapmaları gerektiğine dair görüş ve önerilerde bulunmaktadır. Müge Anlı programı da devletin hukuk, emniyet, sosyal hizmet, sağlık birimleri gibi kurumları ile müşterek hareket etmekte ve devletin tüm kanallarını kullanarak programını gerçekleştirmektedir. Programda hafta içi her gün gündüz kuşağı şeklinde devam eden bu reality şovda belki de günlük hayatta çokça karşılaşılmayan birçok olaya şahit olunmaktadır. Olayların zincirleme bir şekilde izleyiciye aktarılışı, programın yüksek bir dinamikte oluşu ve programda aktarılan konuların medyanın gücü ile kamusal bir alan içerisindeki televizyona taşınmış olduğu ve kamusal alan özel alan tartışmalarında özel alanın sınırlarının ihlal edilmiş olduğu sorunsalı ele alınmıştır. Programda diyaloglar metinler içerisinde olup örneklem olarak programdan örnek olay öyküleri seçilmiştir. Çalışmada devlet, kamusal alan, özel alan

ve sınırları, medya, toplum ilişkisine vurgu yapılarak esas çalışma alanı toplumsal sorunlar olan eleştirel söylem analizi yöntemi ile çalışmanın sosyolojik boyutu ile ele alınıp incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET, KAMUSAL ALAN VE DEVLET DIŞI AKTÖRLER

1.1. DEVLET VE MODERN DEVLETİN İNŞASI

Toplumun en temel kurumlardan biri olan devlet, sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak belirli fonksiyonların yerine getirilmesinde esas kurumdur. Devlet, üstlendiği bu misyonu yerine getirebilmek adına gelişme ve değişimin yaşandığı birçok alana bağlı kollarla faal olarak hizmet göstermektedir.

Devlet, insanlığın en eski ve köklü kurumlarından birisi olup toplumların gelişmesinde, değişmesinde, diğer toplumlarla kurdukları ilişkilerde başat özelliğe sahiptir. Toplumların içinde buldukları kurumların anlaşılması ve açıklanabilmesi için devletin tarih içerisindeki serüvenine bakılmalıdır.¹ Bu bağlamda devletin ne olduğuna ilişkin tartışmalar yıllardan beri süregelen olup “ideal devlet”in nasıl olacağı sorusundan hareket edilmiştir. Devlet aynı zamanda güç ve baskı kavramlarını da içinde bulduran iktidar aygıtı olduğundan bu kavram ve görüşlere yönelik farklı tanımlamalara ve açıklamalara da bakılmalıdır.

Devletin; ülke, insan topluluğu ve iktidardan oluşan üç temel unsuru içinde barındırdığı düşüncesi herkesçe benimsenen bir yaklaşım olmuştur. Bu tanımlama, aslında devletin "ne olduğunu" "anlatmaya" tek başına yeterli olmamaktadır. İnsanların devleti neden düşündükleri ya da yarattıkları da cevaplanması gereken sorulardandır. Devlet, siyasal düzenin ve insan topluluklarının tarihsel evrimi içerisinde belli bir safhasında ortaya çıkmıştır. Devlet düşüncesinin ortaya çıkması ile iktidarın bireysellikten sıyrılarak kurumsallaşmaya geçişi ifade edilir. Bu değişim neticesinde insanlar nihayetinde bir senyöre, bir derebeyine, bir padişaha değil; ancak onların fiziki varlıklarının üzerinde ve ötesinde adına "devlet" denilen sürekli ve soyut bir varlığa itaat edeceklerdir.² Bir anlamda tarihsel süreç içerisinde insanların birbirine boyun eğmesinin önüne geçmek için devletin oluşmaya başladığı söylenilebilir.

Devlet ile ilgili başka tanımlamalara bakılacak olduğunda “belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olan belirli bir insan topluluğunun oluşturduğu bir varlıktır.” , “Devlet bir ülke üzerinde yaşayan insan topluluğunun üstün bir iktidara tâbi olmak suretiyle oluşturduğu varlıktır.” şeklinde tanımlanabilir. Bu tanımlamalar devletin

¹ İsmail Coşkun, *Modern Devletin Doğuşu*, 1 bs. (İstanbul: Derin Yayınları, 1997), 15.

² Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, 19 bs. (İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2007), 37-38.

millet, ülke ve egemenlik unsurları ile birlikte düşünüldüğünde ortaya çıkmaktadır.³ Devlet, vatandaşlarının oluşturduğu kara parçası olan otorite, güç kavramlarını barındıran en üst kurumdur. Bu bağlamda devlet içerisinde birçok heterojen yapıyı barındırarak farklı devlet tiplerini ve sistemini kapsamına alır.

Devlet kavramı tarihsel olarak ele alındığında, çok eski zamanlardan beri var olduğu düşünülmektedir. İnsanlık tarihi kadar eski olan devlet kavramı zaman içerisinde genişleyerek günümüzdeki haline gelene kadar birçok aşamadan geçmiştir. Devlet; “toprak bütünlüğü doğrultusunda siyasal açıdan örgütlü olan millet ya da milletlerin oluşturduğu tüzel varlık” olarak tanımlanabilir.⁴ Devlet geçirdiği tarihsel süreçler ile birlikte birçok alanda devinim içerisine girmiştir. Bu devinim içerisinde günümüze geldiğinde yaşanan çağda özellikle sosyo-ekonomik yapılarda yaşanan bu hızlı değişimlere bağlı olarak sosyal ve ekonomik parametreler, devletin işlevleri ile ilgili değişim tartışmalarını gündeme taşıırken, devlet ile ilgili açıklayıcı paradigmalarda temelinde yeni tartışmaları da gündeme getirmektedir. Kaynak taramalarında “en iyi devleti” soyut ve kuramsal açıdan aramanın mümkün olmasının yanında bu sorunsala ait kesin ve herkesçe kabul görür bir yanıtının olmayacağı da bir gerçektir.⁵

Çeşitli tanımlamalarına göre devlet; bireysel, doğal ve siyasi unsurlardan oluşan bir olgudur. Bu unsurlar sırasıyla nüfus, ülke ve hâkimiyet olarak sıralanabilir. Nüfus, yani devletin içerisinde yer alan bireyler devletin, ilk ve esas unsuru olarak göze çarpmaktadır. Bunun sebebi ise; halk olmadan devlet olamayacağı gerçeğidir.⁶ Devletin ortaya çıkışı ile ilgili sosyoloji disiplininde farklı görüşler vardır. Bu görüşler devletin doğuşunu tarihsel serüvende meydana gelen değişimler nezarinde açıklamaktadır.

Devletin felsefi açıdan temel esaslarının dört ana görüşe dayandığı söylenebilir. Bunlardan birinci görüş, devletin doğal bir organizma olarak görülmesidir. Platon’un devlet anlayışına ifade eden bu yaklaşımda devlet, insan organizmasıyla birdir. İkinci görüş, devletin birtakım hizmetleri halka sunmak için ortaya çıkan bir kurumlar bütünü olduğunu ifade eder. Bu görüşte devletin varlık nedeni vatandaşların mutlu olmasıdır ve görüşe ait yaklaşımın düşünürü Aristoteles’tir. Üçüncü görüş Thomas Hobbes, John

³ Kemal Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, (Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2007), 4-5.

⁴ Ömer Demir, *Küresel Rekabette Etkin Devlet*, 1 bs. (Ankara: Nobel Yayınları, 2003), 12.

⁵ Nazım Öztürk, *Kamu Mali Yönetimi Mali Kurumlar*, 1 bs.(Bursa: Ekin Basım Yayın, 2013.), 9.

⁶Bernur Açıkgoz Ersoy, *Devletlerin Mali Rollerini Ekonomik Büyümelerini Nasıl Etkiler*, (Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Matbaası, 2009), 20.

Locke ve Jean-Jacques Rousseau'nun temsil ettiği toplumsal sözleşmeye dayanan devlet anlayışı ise insanların ilk zamanlardan beri var olan ve ilkel toplumsal yapının var olduğu dönemdeki doğa durumunun istenilmeyen koşulların ortadan kalkması amacıyla bir ihtiyaç olarak devletin varlığına gereksinim duyması ile anlatılır. Toplum sözleşmesi ile ortak bir istekle yurttaşlarını belirli ölçüde yansıtacak bir güç olarak devleti esas alınmıştır. Dördüncü görüş ise, filozof Hegel tarafından geliştirilen ve günümüz ulus-devletini de önemli çapta etkisi altına alan modern devlet anlayışıdır. Bu anlayışta devlet, kendi himayesinde belli yetenekler ve gayeler taşıyan ve özgür iradesi mevcut olan bir kavramdır. Devlet; insanın, toplumun ve diğer tüm kavramların hepsinin üzerinde yer alan “tanrısal” bir yapıdır. ⁷

Marksist görüşe göre devlet, tarihi gelişimi ve siyasi kimliği ile ele alınmalıdır. Bu yaklaşıma göre devlet uygarlık seviyesine geçiş aşamasında toplum içerisinde bazı farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Toplum bu uzlaşmaz sınıf farklılıklarına bölünerek ortaya sınıf çatışmaları ile kimliğini kazanmış bir yapı meydana getirmiştir. Toplum akabinde içerisinde sınıfların ortadan kalkması ile son bulacak bir baskı aracına dönüşmüştür.⁸

Durkheim'in görüşüne göre devlet, toplumda farklılaşmanın bireyler arası iş bölümünün gelişmesine bağlı olarak mekanik bir formda gelişme sağlamıştır. Ona göre Batı düşüncesinin temelinde yatan toplumsal gelişmeler ile birlikte ele alınmasını, bununla birlikte toplumun birey-toplum olarak ayrıldığını ve toplumun toplumsal organizma içerisinde yer alan organların bir bütünü olup toplumsal birlik ve bütünlüğü sağlama esasında olduğunu ifade etmiştir. ⁹

Weber'in görüşüne göre devletin doğuşu, güç ilişkileri, iktidar yönetim araçlarının ele geçirilmesi esasında egemenlik, siyasi otoritenin denetimin tek elde toplanması ile mümkün olmaktadır. Weber'in devlet ile ilgili fikirleri Batı dünyasında etkisini ve ağırlığını sürdürürken günümüz devlet tartışmalarında ise başlangıç noktası olmuştur.¹⁰

Max Weber'e göre modern devleti diğer devletlerden ayıran ölçüt, devletin belirli çizgiler içerisinde şiddet kullanma inhisarını elinde bulundurması hususudur.

⁷Abdülbaki Güçlü, Erkan Uzun, Serkan Uzun, Ümit Hüsrev Yolsal, (Haz.), *Felsefe Sözlüğü*, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003) 365-366.

⁸Coşkun, *Modern Devletin Doğuşu*, 84-85.

⁹Coşkun, *Modern Devletin Doğuşu*, 66.

¹⁰Coşkun, *Modern Devletin Doğuşu*, 71.

Weber, ulus devletin bürokrasi ile varlığını sürdürebileceği görüşündedir. Politik yapının en önemli faktörlerinden biri olan bürokrasi ile devlet, merkezi konuma geçecek hakimiyet pekiştirilecek ve bu sayede modern devletin önemli hususlarından birinde uzmanlaşma sağlanmış olacaktır.¹¹ Başka bir deyişle Weber'in devlet görüşünde uygulanan tüm yöntemlerin başarısızlıkla sonuçlanması neticesinde ise şiddet kullanma hakkının sadece devletlerin hakkı olduğunu vurgulamaktadır.¹² Sosyal bilimler alanında modern devlet aslında ulus devleti ifade etmektedir. Kavramın tarihi çok eskilere dayansa da hukuken 18. yüzyıl başlarında ortaya çıktığı söylenmektedir.

Tarihsel süreçte devlet anlayışı ile ilgili ortaya çıkan koşul ve zamana bağlı olarak değişen farklı anlayışlar vardır. Bazı görüşlere göre Liberal Devlet anlayışı, devletin ortaya çıkışını işlevsel bir oluşum olarak ele alıp ortak bir amacın oluşturulması iken, Marksist Devlet anlayışı ise eşitlikçi toplumlarda karşı sınıf sorunu ile karşıya kalınmasından kaynaklı çıkarların doğrultusunda ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Realist Devlet anlayışı ise devletin düzen sağlayıcılığı işlevini görerek devletin ulus-devlete dönüşme çabasını ve modernleşmeyi sağlayacak insan grubunu oluşturmak için devletin daha güçlü bir biçimde var olması gerekir.¹³

Modern devlet Batı Avrupa'da feodal sistemin yıkılması ile başlayan ekonomik ve siyasal reformun devamı olarak görülebilir. Feodalitenin son bulması, burjuvazinin yükselişe geçmesi ile sanayi inkılabı vb. nedenler sayesinde Avrupa'nın kendi hareketlerinin devamı olan devlet biçiminin de değişmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu durumda modern devletin meşruiyet tabanının ulus kavramına dayandığı söylenebilir.¹⁴ Ulus-devlet kavramı özellikle 1789 Fransız Devrimi'nden sonra yaşanan değişiklikler ile modern devletin bir uzantısı haline gelmiş, böylelikle de egemenliğin kabul gören tek yolu olarak benimsenmiştir.¹⁵ Modern devletin tarih sahnesine ilk çıkışı ulus devletten önceki zamana dayanır. Modernlikle örgütlenerek ortaya çıkan devletler, uluslar ortaya çıkmadan uzun bir süre varlıklarını sürdürmüştür.¹⁶ Modernleşme

¹¹ Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, 12 bs. çev. Taha Parla (İstanbul: Deniz Yayınları, 2008), 303.

¹² Christopher Pierson, *Modern Devlet*, çev. Dilek Hattatoğlu, (Ankara: Çivi Yazıları Yayınları, 2000), 26.

¹³ John A. Hall-G. John Ikenberry, *Devlet*, 1bs. çev. İsmail Çeken, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: 2005), 11-14.

¹⁴ Michael Hard, Antonio Negri, *İmparatorluk*, çev. Abdullah Yılmaz, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001), 115.

¹⁵ Hamit Emrah Beriş, *Küreselleşme Çağında Egemenlik*, (Ankara: Lotus Yayınları, 2006) 129.

¹⁶ Jürgen Habermas, *Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak*, çev. İlknur Aka, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002), 17.

sözcüğü "*insanlığın hayati bir deneyim tarzı*" olarak durağan olmayan bir şekilde toplumun içerisinde yaşadığı süreçleri tanımlamaktadır.¹⁷ Modernleşme geleneksel düzendeki yaşam tarzından modern yaşam tarzına doğru sosyal bir dönüşümü temsil eder. Devletin modernliğini anlamak için modernlik kavramı ve doğuşu ekseninde devletin bireyle ve toplumla kurduğu ilişki ve geçirdiği süreçler irdelenmelidir. Modernite veya modernlik kavramları ise "modern" sözcüğünden türetilen belirli bir tarihte yaşanan değişimleri kapsayarak yaşadığı coğrafyayı etkileyen ve içinde yaşanan dönemin önceki dönemden olan farklılıklarını ortaya koyan bir kavramdır.

Modernleşme ile birlikte toplumda yaşanan sosyo- ekonomik, kültürel değişimler "devlet" in teşkilatlanma biçiminde de farklılıklar oluşturmaya başlamış ve "ulus-devlet" leri ortaya çıkarmıştır. "Ulus-devlet" modernliğin siyasi bir ayağı konumundadır. Modern ulus kavramı daha çok devletle ilişkilendirilir bu nedenle modernleşmeyle birlikte bu kavram politik bir hal kazanarak ve devletle bütünleşmiştir.¹⁸ Ulus, ulus devlet ve modernleşme kavramları birbirinden ayrı olarak düşünülmemelidir. Modernleşme, ulusun siyasi bir kanadı olarak ulus devletin ortaya çıkmasındaki en önemli dinamiktir. Modernleşme ile birlikte herkesin bildiği devlet kavramı yeni bir dönüşüme girmiştir.

Ulus-devlet idari olan yapılaşmada siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda bir denetim ve hakimiyet düzeni kurar. Devlet ve devleti hakimiyeti altına alan organlar merkezi yapı içerisinde varlığını sürdürür.¹⁹ Bir toplumsal düzen olarak devlet, toplumun diğer toplumlar ile geliştirdiği ilişki ağlarında her zaman etkileyici ve belirleyici bir öneme sahip olmuştur. Bu sebeple devlet, toplumların geçirdiği süreçlere ilişkin evrimlerin anlaşılmasını sağlarken topluma ait kurumların özelliklerini de içinde barındıran bir yapı olmuştur. Bu bağlamda toplumun heterojen bir yapı olması sebebi ile tarihte birçok devlet tipi ile karşılaşmaktadır. Gerek siyaset tarihi çalışmaları, gerekse devlete ilişkin doktrin çalışmalarında sıklıkla devlet tipleri ile yönetim şekilleri birbirine karıştırılmaktadır. Bu anlamda bir kavram karışıklığına mahal vermemek için, devlet tipleri ile yönetim şekilleri arasındaki farka odaklanılmalıdır. Bu farklılık en basit

¹⁷ Marshall Berman, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, (İstanbul: İletişim, 1999), 27.

¹⁸ Eric J.E. Hobsbawn, *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik*, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993), 32-34.

¹⁹ Şehmus Güzel, *Devlet-Ulus*, 1 bs. (İstanbul: Alan Yayıncılık, 1995), 13.

haliyle şöyle açıklanabilir: Ulus devlet, bir devlet modeli olurken; monarsi ve demokrasi, bu devlet modeli içerisinde yer alan iki farklı yönetim biçimidir.²⁰

Ulus devlet toplumdaki otorite ilişkilerini tahvil eden birçok değişkeni içerisinde barındıran bir sürecin ürünü olarak 18. yüzyıl sonlarının Avrupa'sında ortaya çıkmıştır. Bu güç ilişkilerini tahvil eden unsurlara bakılacak olduğunda, toprak sahiplerinin bürokratik mutlakiyete sahip devletler tarafından uzatılması, burjuvazinin yükselmesi, yöneten güç sahiplerinin rolü ve özellikle halkın egemen olması düşüncesi ile birlikte ortaya çıkan kültürel ulusun üyelerini birleştirilmesi olarak sıralanabilir.²¹

Tarih sahnesinde yaşanan gelişmeler devletin örgütlenmesi sürecinde üniter devlet ve federasyon devletinin doğmasına yol açmıştır. Bu iki devlet de aynı amaca hizmet eder. İlk olarak siyasal birliği ve bütünlüğü sağlamayı yasama ekseninde yaparken ikinci olarak birden çok yasama meclisi tarafından gönüllü ortak irade ile kendi dışında olan yasama meclisine bazı egemenlik yetkilerini devrederler. Böylece ortaya yeni bir devlet çıkar. Ama bu birliğin ve birliğin oluşmasına etki eden her bir devletten ayrı oluşan tüzel kişiliğin federe devletlerle birlikte üyesi olduğu bir anayasası ve bir araya gelen uluslar bütünüünün oluşturduğu bir uluslar ulusu vardır. Devlet bunların bir bütünüdür.²²

Jurgen Habermas, ulus ve devlet kelimelerinin birlikte kullanılmasının 18.yüzyıldaki gelişmelerden sonra olduğunu ifade etmektedir. Ulus-devletin ilk olarak nerede ve hangi tarihte kurulduğu konusunda farklı fikirler ortaya atılmış olması ile birlikte genel kanının modern anlamda ulus devletin temellerinin 16. yüzyılda atılmaya başlandığı ve bu kavramın modernliği yönüyle daha önceki devletlerden farklı bir formda 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başlarında Avrupa'da başlayarak devam ettiği söylenmektedir.²³

Habermas ulus-devletin niteliğinin zaman içerisinde azalarak değişeceğini ifade eder. Habermas'a göre ulus devletlerin niteliğinin değişmesi üç biçimde gerçekleşmektedir. Birinci olarak, devletin kaynaklarının kontrol kapasitesinin

²⁰Coşkun, *Modern Devletin Doğuşu*, 17.

²¹Montserrat Guibernau, *20. Yüzyılda Ulus Devlet ve Milliyetçilikler*, çev. Neşe Nur Domaniç, 1 bs. (İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1997), 105-106.

²² Atilla Nalbant, *Üniter Devlet*, 1 bs. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997), 19.

²³Christophe Jaffrelot, *Uluslar ve Milliyetçilikler*, çev. Siren İdemem, (İstanbul: Metis Yayınları, 1998), 55.

azalmasıdır. Bu durum devletin kendi yurttaşını öteki aktörler tarafından alınan kararların ya da kendi toprakları dışında oluşan süreçlerin etkilerine karşı yeterli bir şekilde korumakta zorlanabileceği anlamına gelmektedir. İkinci olarak devletin karar alma süreçlerinde gitgide artan meşruiyet kaybı ya da demokratik meşruiyet açığı ile karşı karşıya kalması söz konusudur. Böylelikle devlet artık temel karar organı konumunda değildir. Üçüncü olarak ise meşruiyeti sağlamak için hizmet eden çeşitli işlevlerle ilgili gitgide artan bir yetersizliktir. Nüfusun artması ile birlikte toplumun ihtiyaçlarının gitgide artması, toplumsal yönetim fonksiyonlarının karmaşık hale gelmesi, devleti yönetim ile ilgili bazı sorunlar meydana gelmektedir. Bu sorunların giderilmesi bakımından küresel ölçekte şirketleri meydana çıkmaktadır.²⁴

Weber'e göre mevcut dünyada egemen olan devlet anlayışı modern devlet yani ulus devlettir. Ona göre "...kurallarının uygulanışında, yönetsel görevlileri yasal olarak fiziksel güç kullanma tekeline sahip olan "kurumlaşmış nitelikteki siyasal bir girişim"i ifade eder.²⁵ Weber, devletin iktidar ilişkilerini belirleyen ve gerekli gördüğünde şiddet araçlarını kullanma hakkı olduğuna inanan ve bu bağlamda da devletin tekil olduğu görüşünü savunan bir yaklaşımdadır. Ona göre tanımlanmış olan devlet biçimi, modern devletin inşası ile birlikte ulus-devlet kavramına evirilmektedir. Ulus-devletin sınırları belirli bir toprak parçası içerisinde, aynı özelliklere sahip bir topluma ait olduğu düşüncesinden yola çıkarak sınırları içerisinde iktidarı kontrol eden şiddeti tekelinde bulunduran gerek gördüğünde şiddeti kullanma haklarına sahip bir örgütlenme biçimi olduğu söylenmektedir. "Siyasi tanımlamada, "ulus" ile "devlet halkı" aynı kapsamda düşünülür. Fakat hukuksal tanımlamanın da ilerisinde "ulus", ortak tarih, dil, kültür ve bilinç ile bir arada bulunduran siyasi bir topluluk anlamına da gelir. Devletin tarihsel çerçevedeki "ulus"a dönüşmesi de; ancak kendine has yaşam stili içerisinde gerçekleşir.²⁶

J. Habermas, devlet otoritesinin siyasi kamu alanında olmasından sorumlu olmasına karşın kamu alanının bir parçası olmadığını, devlet otoritesinin kamu otoritesi olarak kabul edildiğini, devletin yurttaşın huzur ve güvenliğini sağlama sorumluluğunun

²⁴Jurgen Habermas, *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akabeti*, çev. Medeni Beyaztaş, (İstanbul: Bakış Yayınları, 2002), 205-206.

²⁵Max Weber, *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, çev. Özer Ozankaya, (Ankara: İmge Kitabevi, 1995), 93-94.

²⁶Habermas, *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akabeti*, 16.

kamusal alanın görevlerinden kaynakladığını belirtir. Sadece politik denetimin sağlanması yurttaşın kendisinin bilgi sahibi olmasına yarayacak donanımına sahip olmasını gerektiren demokratik talebe yenildiği zaman, kamusal alan kanuni organlar tarafından iktidarı etkileme şansına sahip olur. Bunu eleştiri ve denetim ile gerçekleştirir. Bu durumda yurttaşların var ettiği bir kamu organı sayesinde kamuya açık bir şekilde uygulanmış olur.²⁷

Devletin varlığı oluşumu, devleti oluşturan aygıtlar ve tarihsel süreçte yaşanan değişim ve dönüşümler sonucunda modern devlet ile birlikte ulus devletin inşası belli bir kamusal tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Devletler malikâne sisteminden hukuk düzlemi sistemine doğru bir evrim göstermekte ve yeni bir kamu düzeni oluşturmanın adımlarını atmaktadır.

1.2. MODERN DEVLETİN DÖNÜŞÜMÜNDE SOSYAL REFAH DEVLETİ VE KAMUSAL ALANA GİRİŞ

Dünya üzerinde mevcut koşullar ve geçirilen tarihsel süreçlere bakıldığında hakim olan devlet anlayışının modern devlet, ulus-devlet olduğu anlaşılmaktadır.

Ulus-devletin dünyada egemen olan devlet anlayışı haline gelmesi özellikle Batı Avrupa’da çok eski yüzyıllara kadar uzanmaktadır. Özellikle 17. ve 18. yüzyıl Batı’da hem politik hem de ekonomik ölçekte köklü dönüşümlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Politik olarak merkeziyetçiliği belirten ulus-devlet anlayışı geçmişteki egemenlik biçimlerinin dine ve soya dayalı iktidarları, krallık, hükümdarlık gibi egemenlik biçimlerini arka plana atmıştır. Tüm bunlarla birlikte Fransız İhtilali ve Sanayi Devriminin gerçekleşmesi ile devletin tüm kademelerinin de köklü değişikliklere uğramasına neden olmuştur. Bu bağlamda devlet ve ona bağlı aygıtlar da bu devrimden etkilenmiş ve kendi içerisinde değişim ve dönüşüme girmiştir. Kapitalizm ve özellikle sanayileşme ile birlikte yaşanan sonuçlar ile kendini göstermeye başlamıştır. Kapitalizmin esas dayanağı olan serbest pazar piyasasında “ürettiği eşitsizlikler ve toplumsal yaşamda yarattığı tahribat, sistemi dönüştürecek arayışları da beraberinde

²⁷ Jürgen Habermas, Kamusal Alan: Ansiklopedik bir makale, çev. Nuran Erol, *Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi*, Şubat 1995, 62-63.

getirmiştir. Sosyal devletin var olmaya başlaması sistemin bu arayışı ile yakından ilişkilidir.²⁸

Sosyal refah devleti modern devletin devamı olarak görülmekle birlikte bu kavrama tarihsel açıdan iki şekilde bakılmaktadır. Bunlardan birincisi devlet içerisindeki kurumsal gelişmelerdir. İkincisi ise devletin bütçesinden sosyal harcamalarına kadar ayrılan paylar olarak ele alınmaktadır; ancak genel olarak refah devletinin süreç içerisinde geçirdiği gelişimini ve değişimini şu 4 dönemde altında ele almak mümkündür.

Birinci Dönem (1880 öncesi): Sanayi devrimine kadar kabul edilen bu dönem paternalist bir anlayışın hüküm sürdüğü bir dönemdir. Bu dönem problemlerin çözüme kavuşturulmasında ailelerin, gönüllü kuruluşların, yardımseverlik duygusu ile hareket eden kurumların, bireysel yönden sorumluluk sahibi olan işverenlerin ve devlet gelir transferlerinin var olduğu görülmektedir.

İkinci Dönem (1880-1945): Bu dönem sosyal sigorta dönemidir. Bu dönemde çalışan bireyler finansmanına mecburi olarak katılım sağladıkları sosyal sigorta kurumlarının koruması ve himayesi altındadır.

Üçüncü Dönem (1945-1975): Bu dönem refah dönemidir. Bu dönem içerisinde sosyal sigortalar dışında refah devleti fonksiyon ve kurumlarının genişlediği gelirin devam etmesini sağlama ve hayat kalitesinin yükseltmenin amaçlandığı görülmektedir.

Son Dönem (1975 sonrası): Bu dönem sosyal refah devletinin kriz dönemidir ve sosyal refah devletinin girmiş olduğu kriz sonrası yeniden yapılandırma arayışlarının başladığı bir dönemdir.²⁹

Kapitalizmin getirdiği eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için sosyal devlet anlayışının esas sunmak istediği mantığın toplumdaki bu eşitsizlikleri yumuşatarak yurttaşların refah seviyesini yükseltmek olduğu gibi ve yurttaşlar arasında salt bir ekonomik eşitliğin sağlanacağı anlamı doğurmamalıdır. Sosyal devlet anlayışı yurttaşların içine doğduğu düzende aynı sosyo-ekonomik hayata doğmaması ve aynı koşullarda yaşamamasından kaynaklanan eşitsizliği fırsat eşitliği ile dengelenmeye

²⁸Beriş, *Küreselleşme Çağında Egemenlik*, 239.

²⁹Süleyman Özdemir, *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, genişletilmiş 2 bs. (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın No:2007-57), 177-179.

çalışmaktadır. Yurttaşların maddi ve manevi varlıklarını geliştirebilmesi için asgari önkoşullara sahip olabilmelerinin sağlanması amaçlanmaktadır.

Sosyal devlet anlayışı, ilk olarak toplumsallaştırmanın sağlanmasını mümkün kılarak sınıfa dayalı farklılıkları ortadan kaldırmaya çalışarak Batı toplumsal yapısını orta sınıfların daha güçlü olduğu bir yapıya dönüştürmeye başlamıştır. Bu sayede toplum, yarının endişesini taşımadan geleceğini kurmak adına daha serbest bir sivil toplum haline gelmiştir. Sosyal devlet bireylerin özgürleşmesi ile toplum ve devlet arasında çeşitli mekanizmaları var ederek bir diğer fonksiyonunu ortaya çıkarmıştır. Mesela eğitimin sürekli hale gelmesi erişilebilir olması, bunu tüm sosyal sınıfları kapsayacak şekilde yapmayı öngörmesi sektörün ihtiyaçlarına karşılık veren nitelikli birey gücünün sağlanması, sosyal devletin ekonomik ve toplumsal ihtiyaçlarını da karşılayan niteliğini ortaya çıkarmıştır. Son olarak vatandaşın beklentilerini karşılamaya çalışan ve söz hakkı vererek demokrasi temelleri üzerine kurulan sosyal devlet ile birlikte kapitalist ilişkilere yeni bir form kazandırılmıştır. Böylelikle kapitalist unsurların devletin üzerindeki ağırlığı çekerek devletin sosyalleşmesini sağlamıştır. Tüm bu hususlar çerçevesinde sosyal devlet uygulamaları toplumun her alanında refahın artmasına yönelik değişime olanak sunduğu ve bu değişime direnç gösterecek yapılaşmaları zayıflatsa bile kapitalist düşünce ve rekabetçi piyasa unsurları varlığını sürdürmeye devam etmektedir.³⁰

Sosyal devlet ilkesi ışığında oluşturulan sosyal politikalar ile toplum değişim ve ilerleme göstermektedir. Bu ilerleme süreci modernleşme sürecinin başlaması ile ivme kazanmıştır. Modernleşme sürecinin bazı alt dinamikleri vardır. Bunlar sosyal bilimcilere göre okuyup yazma, kitle araçlarının artması, sosyal hareketlilik, empati, kanaat liderlerine danışma, başarı güdüsü ve yeniliklerle temas sağlama olarak özetlenebilir. Bu da modernleşmenin tek boyutlu olmadığını bize gösterir.³¹

Refah devleti genel olarak toplumdaki bireylerin sosyal ve ekonomik anlamdaki eşitsizliğinden kaynaklı, herkese birey onuruna yaraşan standart bir yaşam dengesi sağlamaya çalışarak sosyal güvenliği ve adaleti sağlayabilecek faaliyetler içerisinde bulunan ve bu faaliyetleri güvence altına alan devlettir. Refah devleti daha

³⁰ Vedat Bilgin, *Türkiye'de Değişimin Dinamikleri*, 1 bs. (Ankara: Lotus Yayınları, 2007), 213-215.

³¹Orhan Türkdoğan, *Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988), 126.

kapsamlı bir perspektifte ele alındığında sosyal devlet ilkesi esas alınmalıdır. Sosyal devlet ilkesi ışığında bireylerin problemlerini çözüme ve bireylerin yanında bir anlayışla hareket etme biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Sosyal devlet ilkesi, devletin eşitliğini gerçek anlamda sağlamak güçlü olan ile güçsüz olan arasında denge kurmak yani sosyal adalet ile birlikte toplumsal dengeyi sağlamakla yükümlü olduğundan bu anlayış ile hareket etmektedir.

Sosyal devlet veya refah devleti (welfare state) devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti mümkün kılmak gayesi ile toplumsal ve ekonomik hayata etkin müdahalesini zaruri ve meşru gören bir anlayışı ifade etmektedir.³² Bir başka tanımda ise vatandaşa en azami ölçüde maddi bir güvence veren, vatandaşı toplumsal tehlikelere karşı koruyan, onlara sosyal güvenlik olanakları sağlayan, toplumsal sınıf ayırt etmeksizin tüm bireylere barınma, eğitim, sağlık, gibi temel ihtiyaçlara ilişkin sosyal hizmetler alanında belli bir standart getiren devlettir.³³ Sosyal devlet anlayışı, anayasal sistemde sürekli değişen ve dönüşen siyasal, sosyal ve ekonomik oluşumlar ile birlikte kişi hak ve hürriyetini güvence altına alması ile liberal devlet anlayışının ana ilkelerini, temel yapısını ve kurumlarını korumaktadır.³⁴ Bir anlamda da toplumda mevcut halde veya oluşabilecek sorunların çözümünde başvurulan sosyal devlet kavramı, tam çalışma esasına dayanan, tüm bireyler için asgari bir yaşam olanağı sağlayan bir devlet düzenini anlatmaktadır.³⁵ Sosyal devletin temel amaçlarından biri toplumsal eşitsizliği dengelemek ve eşitsizliğe dayalı sınıf ayrımını ortadan kaldırarak birey onuruna yakışır asgari bir yaşam sunulmasıdır.

Sosyal devlet, vatandaşının huzurunu ve refahını gerçekleştirmeye ve korumaya sağlayan birey ve toplum arasında denge kuran emek ve sermaye ilişkilerini düzenleyen çalışan bireylerin insani koşullarda ve çalışma hayatının gelişmesi için sosyal, ekonomik ve mali önlemleri alarak çalışanları koruyan işsizliği önleyici ve milli gelirin adaletli bir şekilde dağılmasını sağlayıcı tedbirleri alan adil bir hukuk düzeni kuran ve bunu sürdürmeye kendini yükümlü sayan hukuka bağlı devlettir.³⁶ Yine sosyal devlet, temel refah devleti hizmetlerini sağlamaya yönelik devlet önlemleri çerçevesinde

³² Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 17 bs. (İstanbul: Yetkin, 2017), 140.

³³ Meryem Koray ve Alper Topçuoğlu, *Sosyal Politika*, (Bursa: Ezgi Kitabevi, 1995), 9.

³⁴ Ayferi Göze, *Sosyal Devlet Sistemi*, (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1976), 157.

³⁵ Ali Nazım Sözer, *Türkiye'de Sosyal Hukuk*, 1 bs, (İzmir: Fakülteler Kitabevi Barış Yayınları,1998), 4.

³⁶ Serdar Şahinkaya, *Sosyal Devletin Çöküşü*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları, 2007) 604.

devletin özel bir biçimi, politikanın özgül bir biçimi ya da toplumda belli bir örgütlenme biçimi olarak tanımlanabilir.³⁷ Refah devleti, birey ve grupların kendilerini tam olarak geliştirebilmeleri için bireylerin aileleri ile toplumların gereksinimlerini karşılayarak rahatlığa erişebilmeleri amacıyla kaliteli bir yaşam ve sağlık standardına ulaşmalarını ve bir yandan da bireysel ve sosyal ilişkilerini uyumlu bir şekilde sürdürmelerini amaçlayan bir sistemdir.³⁸

Sosyal refah devletinin ana özelliği, bireylerin içinde yaşadığı topluma sosyal ve ekonomik açıdan müdahalede bulunmaktır. Devletin bu müdahaleyi yapmasının birçok sebebi vardır. Bu sebeplerin sosyal, ekonomik, siyasi, dini, kültürel, bireyi sebepler olduğunu sıralamakla birlikte toplumun alt tabakasının gösterdiği tepkiden de kaynaklandığı görülmektedir.³⁹ Refah devleti, toplum içerisinde yaşayan bireyler ve iktisadi kaynaklar ile sosyal risk unsurlarını kontrol eden bir yapıdır. Sosyal politikalar refah devleti olmadan da varlığını sürdürebilirken aynı durum refah devleti için geçerli değildir. Örneğin bir devletin yurttaşlarının yararına yaptığı ya da sunduğu yardımlar sosyal politika kapsamında değerlendirilirken tek başına refah bir devletini tanımlamak için yeterli değildir.⁴⁰

Sosyal refah devleti ve anlayışı içerisinde bireyler devletin yapması gerekenleri bir hak olarak görür. Devlet özellikle de işçi sınıfının asgari düzeyde de olsa insan onuruna yaraşır bir hayat yaşaması gayesinde olmuştur.⁴¹ Sosyal devlet ilkesi ile devletin sosyal yükümlülüğü arasında mutlak suretle bir fikir birliği vardır. Sosyal devlet ilkesi “sosyal adalet” ve “sosyal güvenlik” kavramları ile birlikte düşünülmelidir. Sosyal adalet ile toplumdaki her grup ve zümreye asgari düzeyde bir yaşam sunulması amaçlanmıştır. Ancak toplumsal değerlerin sonsuz kaynaklı olmayışı sosyal adalete dengeli bir dağıtımla ulaşmayı mümkün kılmıştır. Sosyal güvenlik ise her bireyin hak ettiği gibi sosyal devlet ilkesinde amaçlanan hayatı yaşaması için kişiye önleyici ve

³⁷ Oğuz Topak, *Refah Devleti ve Kapitalizm*, 1 bs. (İstanbul: İletişim, 2012), 56.

³⁸ Walter A. Friedlander, *Sosyal Refah Hizmetine Başlangıç*, çev. Resan Taşçıoğlu (Ankara: Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, 1966), 7.

³⁹ Orhan Tuna ve Nevzat Yalçıntaş, *Sosyal Siyasete Giriş*, (İstanbul: Güryay Matbaası, 1981) 13. (akt. Abdurrahman Ayhan, *Avrupa Sosyal Şartının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Üzerine Sosyal Politika Bakımından Bazı Düşünceler*, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.1, S.2, 1997), 192.

⁴⁰ Ayşe Buğra, *Sosyal Politika Yazıları*, (İstanbul: İletişim, 2010), 35-36.

⁴¹ Nihat Bulut, “Küreselleşme: Sosyal Devlet’in Sonu mu?”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 52, S.2 (2003), 173.

destekleyici olarak gerekli olan yardım ve tedarikleri güvence altına alabilmelidir.⁴² Refah devleti, kapitalist piyasada endüstri ile ortaya çıkan sorunlar, eşitsizliğin artması ve bireylerin güvensizlikleri karşısında siyasal hakların gelişmesiyle devletin süreç karşısında adım atması gerekliliğinden ve müdahale etmesi fikrinden hareketle gelişmiştir. Refah devleti toplumda yaşayan tüm bireylere asgari bir yaşam güvencesi veren, bireyleri toplumsal tehlikelere karşı koruyan, hangi sosyal sınıfta olursa olsun bireylere eğitim, sağlık, barınma gibi sosyal hizmetler alanında belirli bir standart düzen getirmeyi hedefleyen devlettir.⁴³

Sosyal devlete ilişkin yapılan tanımlamalardan hareketle sosyal devletin çerçevesini dört temel esasa dayandırmak mümkündür.

1. İnsan onuruna yaraşır yaşam standartının herkes için mümkün kılınması,
2. Sosyal adaletin gerçekleşmesi,
3. Devletin piyasaya müdahalesi ve eşitlikçi gelir dağılımını herkes için sağlanması,
4. Vatandaşa sosyal ve ekonomik hakların temin edilmesidir.⁴⁴

Kapitalizm ile birlikte toplumun girdiği bu değişim birçok alanda probleme dönüşmüştür. Bu problemler bir yandan emeğin özgürleşmesini sağlayarak kendisine kaynak oluşturacak diğer yandan da özgürlüğüne kavuşmuş; ancak toplumda kolektif ruh içerisinde hareket edip ona göre edinim gösteren bireylerin varlığına işaret edecektir. Büyük çerçevede bu sistem bireyleri kendi özel alanında yalnızlaştırdığı liberalizmin 19. yüzyıldan sonra büründüğü modern biçimini alacaktır.⁴⁵

Modernleşme ile birlikte toplum değişim ve dönüşüme girmiştir. Modernite bu dönüşüm ile toplumdaki birçok olguyu etkisi altına almıştır. Tarım toplumundan endüstri topluma geçişi belirten sanayileşme, nüfus hareketliliğini ve dağılımını dönüştüren demografik geçiş, ticarileşme ve ekonomik ilişkilerin bunu izleyen metalaşması; feodaliteden kapitalist bir ekonomiye geçiş, ekonomik ve sosyal işlevlerin değişiklik göstermesine sosyal iş bölümünün büyümesi, endüstriyel üretim ve toplumsal

⁴²Ömer İzgi ve Zafer Gören, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu* Cilt 1, (Ankara: TBMM Basımevi, 2002), 49.

⁴³ Abdülkadir Şenkal, *Küreselleşme Çağında Sosyal Politika*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2005), 276.

⁴⁴Ali Tarık Gümüş, *Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010) 150.

⁴⁵ Levent Ürer, *Sosyal Devletten Sosyal Devlete*, 1bs. (İstanbul: Melek Yayınları, 2012), 105.

hayata katkı sunan bilimsel düşünce tarzının yükselişi, niteliksel olarak kent ve kırsal yerleşim arasında ilişkiyi değiştiren kentleşme ve yeni siyasi oluşumlarla birlikte siyasete katılımı arttıran ve buna yeni bir form kazandıran demokratikleşme olarak özetlenebilir.⁴⁶

Modernleşme ile mevcut sistemin getirdiği sorunların çözülememesi, toplumların modernitenin öngördüğü tüm realitelere karşı post-modernite denilen bir duruma girmesine neden olmuştur. Modernite toplumda hem belirgin bir farklılaşma ve kutuplaşmayı beraberinde getirirken hem de bu paradokstan doğan çatışmayı yeniden inşa etmesi anlamına gelmektedir. Postmodernite ise modernliğin açmazına bir başkaldırı ve temelden eleştirisidir.⁴⁷ Küresel çağda modern devletlere bakıldığında toplumsal sorunların çözümü noktasında sosyal politika ve projelere sıklıkla başvurmaktadırlar. Toplumdaki dezavantajlı grupları koruması altına alarak diğer modellerde ayrıştıran ve eşitlikçiliğin, sosyal politikanın temelinde bulunan, toplumu sosyal risklere karşı korumaya almak hedefinin dolaylı bir sonucu olduğu ileri sürüldüğünden öncelikle sosyal risklerle başlanmalıdır.⁴⁸ Modern devletin ortaya çıkması ile birlikte hem ulus-devletin getirdiği kavramlardan biri olması hem de modern devletin dönüşümünde etkili bir geçiş olması nedeni ile sosyal refah devlet devleti kavramının açıklanması gerekmektedir.

İngiltere’de meydana gelen Sanayi Devrimi ve onun etkileri dünya üzerinde sosyal politika biliminin temellerinin Almanya’da atılması ile birlikte sosyal politika ile sanayileşme arasında doğrudan bir ilişkinin varlığını bize gösterir.⁴⁹ Türkiye’de ise sosyal devlet bağlamında oluşturulan sosyal politikalar üç dönemde ele alınabilir. Bu dönemlerden birincisi Osmanlı İmparatorluğu dönemidir ve 1929 yılına kadar sürmüştür. Bu tarihten itibaren Batı ülkelerinin de etkisi ile sermaye birikim süreci başlamış ve ikinci dönem diyebileceğimiz Fordist refah devleti biçimi süregelmiştir. Üçüncü dönem ise 1980 ve sonraki dönemi kapsayan ekonomik kriz ve oluşumlarının baş gösterdiği bir dönemdir.⁵⁰

⁴⁶ Christopher Pierson, *Modern Devlet*, 1 bs. çev: Dilek Hattatoğlu, (İstanbul: Çivi Yazıları, 2000), 65-67.

⁴⁷ Coşkun Can Aktan, *Modernite’den Postmodernite’ye Değişim*, 1bs. (Konya: Çizgi Kitabevi, 2003), 76.

⁴⁸ Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, *Sosyal Politika Yazıları*, 4 bs. (İstanbul: İletişim, 2010), 34.

⁴⁹ Eyüp Bedir, *Sosyal Politika-1*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013), 3.

⁵⁰ Topak, *Refah Devleti ve Kapitalizm*, 172.

Devletin toplumdaki sosyal sorunlar karşısında aktif ve etkin bir rol almaya başlaması ile aldığı sosyal politikalar neticesinde “*sosyal devlet*” veya “*refah devleti*” adını alan yeni bir devlet anlayışı ortaya çıkmıştır. Sosyal devlet sistemi, kapitalist ekonomi düzenini korurken sosyal sınıflar arasındaki uzlaşmayı sağlayarak denge oluşturmaya çalışan bu nedenle de hem ekonomik hem de sosyal değişimlerin iyi olarak işlenmesini sağlayıcı tedbirlerin alınmasını gerekli gören bir devlet sistemidir.⁵¹ Sosyal devleti anlayışı bir toplumun uygarlık ölçüsünü simgeleyen temel bir kavram olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda sosyal devlet anlayışı ilkesinde toplumda mevcut sosyal politikalar hazırlanmaktadır. Toplumların varlığını sürdürmesinde ve sorun çözme mekanizmalarında sadece sosyal politikaların yeterli olup olmadığı sorunsalı ise varlığını devamlı sürdürmektedir.

Sosyal politika kavramı genel olarak toplumun farklı kesimlerinde ortaya çıkan ve çeşitli sosyal sorunları ortadan kaldırmayı hedefleyerek ve herkesin sosyal refahını sağlamayı hedefleyen önlemlerin ve çalışmaların bir bütünü olarak açıklanabilir.⁵² Sosyal politika kavramını devletin vatandaşına sunduğunu belirli amaç ve hedeflere ulaşmak için aldığı karar doğrultusunda bu hedeflerin ne olacağı, kararları hangi yöntemlerle alacağı, toplumda yaşanan değişimler gibi konular sosyal politikaların alt başlığını oluşturmaktadır. Bu bağlamda sosyal politikaların kapsamındaki bu farklılıkların olması sebebi ile sosyal politikayı dar anlamda ve geniş anlamda olarak iki tanım ışığında incelenmektedir. Dar anlamda sosyal politika, işçi olarak çalışan mavi yakalıların iş ilişkileri ve çalışma hayatlarının koruma altına alınması gayesi ile devletin aldığı ve sürdürülmesi adına uygulanmasının muhtemel olması beklenen bilim dalıdır.⁵³ Bu söyleme dayanarak Cahit Talas dar anlamda sosyal politikayı şöyle açıklamıştır: “Dar anlamda sosyal politika, amacı toplumsal adalet ve adil bir gelir dağılımı olan, ekonominin işleyişindeki aksaklıkları düzeltici rol oynayan sınıf mücadelesinin ortaya çıkma nedenlerini azaltıcı önlemler olarak toplumsal bir denge gözetmeye çalışan, barış ve denge bilimidir.”⁵⁴ Geniş anlamda sosyal politika ise, liberal düzende toplumdaki değişik kesimlerin birbirleri ile ve toplumla olan ilişkilerinde ortaya çıkan sosyal uyumsuzluklarını ortadan kaldırmaya çalışır. Yine sosyal hukuk da bunun bir parçası

⁵¹ Koray vd., *Sosyal Politika*, 34.

⁵² Özdemir, *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, 32.

⁵³ Bedir, *Sosyal Politika-1*, 4.

⁵⁴ Cahit Talas, *Türkiye'nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*, 1 bs, (Ankara: Bilgi,1992), 12.

olarak toplumdaki bu denge arayışına ihtiyaç duyan tüm kesime desteğini sunar.⁵⁵ Genel olarak tüm bu tanımlamalara ve gelişmelere bakıldığında Türkiye’de ”sosyal devlet” olmasa bile “sosyal vaatleri” barındıran bir devletin var olduğu nitelendirilebilir.⁵⁶

Sanayi Devrimi ile birlikte sosyal politikaların sadece dar alanına ışık tutmakla birlikte bu devrimin yarattığı diğer sosyal sorunların varlığını kabul etme ve bu sorunlara devletin çözüm bulma arayışı içerisinde geniş anlamda sosyal politika bilimini meydana getirmiştir.⁵⁷ Sosyal politikanın ortaya çıkış hikâyesinde ülkelerin kendi içerisinde yaşadıkları sosyal sorunlar ile özellikle Avrupa’daki tarihsel gelişmeler ve işçi sınıfının mücadelesi de dikkate alınmalıdır. Her ülke kendi koşullarına göre bir değerlendirmede bulunarak uygun politikaları belirleme çabasında olmuştur. Ortak değer yargısının bir toplumdaki tüm vatandaşların nihai yararının gözetilmesi olarak değerlendirilebilir.

Sosyal politikalar, bir ülkenin “sosyal devlet” ilkesini benimsendiğinin bir göstergesidir. İnsan gücü, üretim faktörleri arasında önemli bir yere sahiptir. Kaynakların en tutumlu ve akılcı biçimde değerlendirildiği günümüzde birey gücünün korunması ve geliştirilmesi hususu sağlıklı ve güçlü bir toplumu oluşturmanın en önemli adımlarıdır. Bu koşulun gerçekleşmesi, her ülke adına hayati bir öncelik taşır. Bu nedendir ki, birey gücünün korunup geliştirilmesi, devletin vatandaşlara karşı olan sorumluluklarını yeteri ölçüde yerine getirebildikleri sürece “sosyal” bir nitelik kazanabilmektedir. Bu bağlamda; bir ülkede izlenen sosyal politikaların gelişmişlik düzeyi, benimsenmiş olan “sosyal devlet” ilkesi ile doğru orantılıdır.⁵⁸

Sosyal politikayı tarihsel ve toplumsal gelişmeleri izleyerek anlamak ve buna bağlı bir bakış açısı sunarak farklı disiplinler benimseyerek açıklanmalıdır. Sosyal politika kavramına anlam katmadan ve yasal kurumsal açıklamalara girmeden önce bu kavramın öncelikle “politik” bir kavram olduğu ve bu politikanın belirlenmesinde ise ilk başta toplumsal güç ilişkilerinin önem kazandığını ve bunu göz ardı edilmesi gerekmektedir.⁵⁹ Belirli bir toprak parçası üzerinde bireylere sunulmuş olan sosyal ve

⁵⁵ Sözer, (akt.), *Türkiye’de Sosyal Hukuk*, 26.

⁵⁶ Koray, *Sosyal politika*, 65.

⁵⁷ Bedir, *Sosyal Politika-1*, 5.

⁵⁸ Ömer Zühtü Altan, *Sosyal Politika*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2000), 25.

⁵⁹ Meryem Koray, *Sosyal politika*, (Bursa: Ezgi Kitabevi, 2000), 12.

siyasal haklar ve bu hakları denetleyen düzenleyen toplumsal sistemler küresel güçlerin bir parçası haline gelmiş ve bu küresel güçlerin sunduğu piyasanın bir parçası haline geldiği, piyasanın ihtiyaçlarının toplumsal ihtiyaçların üzerinde olduğu bir dönem yaşanmaktadır.⁶⁰ Bu döneme bakıldığında dev küresel sermayenin sunduğu olanaklara rağmen toplumun her alanında eşitsizlikler baş gösterdiği söylenebilir. Bu sebeple sosyal politikaları toplumu ve içindeki dinamikleri bir arada tutan, birleştirici ve bütünleştirici etkisinin olduğu söylemek mümkündür.

Sosyal devlet fikrini ortaya atan ve bu anlayışın doğuşunda etkili olan toplumbilimciler toplumun içinde bulunduğu hali anlayabilmek adına bir gözlemde bulunduğu ve bu gözlem neticesinde toplumdaki bu eşitsizliklerin bireylerin kendilerinden kaynaklanmadığı böylelikle de adil olmadığı bir görüşüne hakim olmuştur. Bu düşünceden hareketle toplum içerisinde yaşanan eşitsizlikleri en az seviyeye indirmek için devletin ve kamu organlarının gücü devreye girmektedir. Bu güç ile birlikte sosyal devlet anlayışının esas sunmak istediği mantığın toplumdaki bu eşitsizlikleri yumuşatarak yurttaşların refah seviyesini yükseltmek olduğu gibi ve yurttaşlar arasında salt bir ekonomik eşitliğin sağlanacağı anlamı doğurmamalıdır. Sosyal devlet anlayışı yurttaşların içine doğduğu düzende aynı sosyo-ekonomik hayata doğmaması ve aynı koşullarda yaşamamasından kaynaklanan eşitsizliği fırsat eşitliği ile dengelenmeye çalışmaktadır. Yurttaşların maddi ve manevi varlıklarını geliştirebilmesi için asgari önkoşullara sahip olabilmelerinin sağlanması amaçlanmaktadır.

Sosyal refah devleti içerisindeki siyasal kamusal alan devletin önemli işlevlerinin zayıflaması ile bütünleştirilir. Bu bağlamda bir ilke olarak kamusal alanın zayıflaması yönündeki eğilim sosyal refah devletinin esas mantığında yatan temel hak ve özgürlüklerle çelişmektedir. Toplumda bu türden bir süreç devlet ile kamusal alana bağlı kuruluşların kontrolü altında toplumsal ve politik erk olarak kendisini gösterebilir. Politik erkin uygulanmasına ilişkin gruplar tarafından yapılan içerik açısından eleştirel ve kurumsal olarak garantilenmiş kamusal sahada yapılan tartışmalar burjuva toplumunun özel bir tarihsel döneminde gelişmiştir.⁶¹

⁶⁰ A.g.e., 19.

⁶¹ Jürgen Habermas, *Kamusal Alan: Ansiklopedik bir makale*, çev. Nuran Erol, Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Şubat 1995, 66.

Sosyal refah devleti ile birlikte sosyal devlet anlayışının geçmişten günümüze geçirmiş olduğu süreçler ile birlikte sosyal, siyasal ve hukuksal olarak geçirdiği dönüşümün etkisi de ele alınmıştır. Sosyal devlet anlayışı ile toplumda fırsat eşitsizliği dahil pek çok alandaki sorunu ortadan kaldırmaya yönelik girişimler olduysa da küreselleşme ve modern devletin doğuşu ile sosyal devletin bu işlevinin sorgulanması gerekliliği doğmuştur. Toplumsal eşitsizlik ve bununla ilintili olarak toplumsal sorunların çözümlenmesine yönelik devlet müdahalesi ile refah düzeyini arttırmanın ön ilkeleri olan sosyal politika, sosyal devlet kavramı ile ortaya çıkmıştır. Devlet ve toplumun tarihsel süreçte geçirdiği değişim ve dönüşümler ele alındığında modern devlet ile birlikte sosyal refah devletinin çözülmeye başladığı dönemde, kamusal alan tartışmaları karşımıza çıkmaktadır.

1.3. TARİHSEL SÜREÇTE KAMUSAL ALAN MODELLERİ VE ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR

Pek çok farklı sosyal bilimcinin çok eski zamanlardan beri incelediği ve farklı görüşlerle alana katkıda bulunduğu kamusal alan kavramı en genel haliyle toplum içerisinde herkes tarafından bilinen bir ortak alanı ifade etmek üzere kullanılan bir kavram olmuştur.

Kamusal alanın tarihsel süreci incelendiğinde ilk olarak Eski Yunan dönemi ele alınmalıdır. Eski Yunan döneminde özgür vatandaşlar demokrasisine sahipti. Köle, kadın ve yabancı bireylerin halkın büyük bir çoğunluğunu oluşturmasına rağmen siyasal hakları yoktu. Yani demokrasi “özgür yurttaşlar” için tasarlanmış bir demokrasiydi. Eski Yunan’a benzer demokrasi Antik Roma’daki “polis”ler olan kent kültürüne karşılık gelmekteydi. Ortaçağ Avrupa’sının feodal düzenine geçildiğinde ise soylular, din adamları ve köylülerin toplumsal yapıya ekonomik ve siyasal olarak ayrıldığı görülmektedir. Böylelikle Hıristiyanlığın ve feodal rejimin Avrupa’ya yayılması ile birlikte kamusal alanın da siyasi etkinliği zayıfladığı görülmektedir.⁶²

Eski Yunan döneminde insanlar kent ve çevresindeki kırsal bölgeyi işaret eden ‘polis’lerde oturuyor ve polis “kent devleti” olarak isimlendiriliyordu. Polis, tarih içerisindeki diğer kent devletlerinden sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yapısı olarak

⁶² Erol Dağtaş, *Kamusal Alan ve Medya*, 1 bs. (Ankara: Ütopya Yayınevi, 2014), 19-20.

ayrılıyordu. Polisler yüzölçümlerine ve nüfuslarına göre farklılık göstermekle birlikte özünde aynı özelliklere sahiptir. Polis'lerde yaşayan insanlar yurttaşlar, yabancılar ve köleler olmak üzere üç kesime ayrılıyordu. Herodot Tarihi'nde de görüldüğü gibi Yunanlılar bu örgütlenme biçimleri ile övünerek polisi, medeniyeti barbarlıktan ayrı tutan önemli bir kıstas olarak algılıyorlardı. Polis, kutsallığı içeren ve Tanrıların Yunanlılara bağışladığı çok değerli bir hediye olarak kabul ediliyordu. Bu nedenle polis düzenini bozmak Tanrı'ya karşı gelmek anlamına geliyordu.⁶³ Eski Yunanlılarda toplumun en küçük birliği ve sosyal yaşamının da temelini oluşturan ev (*oikos*), aile hayatı ile şehir hayatının birbirinden ayıran şehrin ve politikanın alanı olan *polis* ile evin ailenin alanı olan *oikos* arasına bir sınır çekilmiştir. Toplumsal hayatın, özel alan ve kamusal alan olmak üzere ayrılmasının tarihreki ilk örneklerine Eski Yunan demokrasisinde rastlanılmaktadır. Modern insan özel alanı daha özgür bir alan olarak görürken kamusal alanı mecburi ve görev alanı olarak betimlemiştir. Özgürlüğün alanına geçmek içinse *oikos*'un dışına *polis*'in alanına girmek gerekmektedir.⁶⁴

Habermas'a göre, Eski Yunan döneminde kamu alanı ve özel alan arasında keskin bir ayrım bulunmaktaydı. Kamu kendisini özel alandan ayrı olarak düşünür. Vatandaşların ortak kullandığı *koine* yani polis alanı, tek tek vatandaşlara ait olan *oikos*'un alanından katı bir şekilde ayrılmıştır. Kamusal yaşam, *bios politikos*, pazar meydanında, *agora*'da, mahkemede, meclis müzakerelerinde (*lexis*), savaşta ve savaş oyunlarındaki gibi ortak eylemlerde meydana gelmekteydi. Yunanda özel alan demek ev demekti ve özgür bir vatandaş olabilmek için *oikos* içinde öncelikle aile reisinin bağımsız ve özerk olması gerekmekteydi.⁶⁵ Eski Yunan'da şehir devletlerinde yaşayan insanlar açısından kamusal alan, özel alan karşısında özgürlük ve istikrar demekti. Kamusal alan şeffaftı ve her şey orada ortaya çıkar ve herkesin gözüne orada görünürdü. Sorunlar, kamusal alanda vatandaşlar arasındaki konuşmalarda konuşulmaya başlanır ve şekillenirdi. Hayat kavgasında ihtiyaçların karşılanmasından doğan zaruriyet *oikos*'un sınırları içinde gizlenirken *polis* onu kazanabilen bir serbest alan sunar.⁶⁶

⁶³ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, 6 bs. (Ankara: İmge Kitabevi, 2009), 11-18.

⁶⁴ Nurdan Gürbilek, *Vitrinde Yaşamak*, 6 bs. (İstanbul: Metis Yayıncılık, 2011), 56.

⁶⁵ Jürgen Habermas, *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, 9 bs. çev. Tanıl Bora- Mithat Sancar, (İstanbul: İletişim, 2010), 59-60.

⁶⁶ A.g.e., 60-61.

Avrupa Ortaçağ dönemi boyunca Roma hukukunda *publicus* (kamu) ile *privatus* (özel) arasında karşıtlık olarak kullanılıyor olsa da Roma hukukunun tanımları çerçevesinde bu alan halka açık anlamında gelenekselleşmiştir. Bu bağlamda hukukun yeniden etkili olarak uygulanması ile doğal olarak modern devletin ve ondan ayrılan burjuva toplumunun oluşumu ile gerçekleşmektedir. Geç Ortaçağ'ın feodal toplumu bakımından özel alandan ayrılmış ve tek başına bir alan olarak kamusal alandan söz edilmez. Eski Cermen hukuk geleneği, cemaate ilişkin özel ve klasik kamu ile özel gibi zıtlıklar sunar ve bu zıtlıklar feodal üretim ilişkileri içerisinde varlığını sürdürürken ortaklaşacı üretim cemaatine ilişkin unsurlarla ilişkilidir. Komüne ait; ancak ortak bir şekilde işlenen toprak artık kamusaldır ve pazaryeri olarak herkesin kullanımına açıktır.⁶⁷

Richard Sennett ise Eski Roma dönemi kamusal yaşamı ile günümüz yaşamı arasında Augustus'un ölümünün ardından yaşanan kriz arasında bir paralellikten bahsetmektedir. R. Sennett'e göre Augustus çağı sona erdiğinde Romalılar kamusal yaşamlarını formel bir yükümlülük meselesi olarak ele almaya başladılar. Böylelikle Romalılar kamusal hayatlarını resmi bir zorunluluk içerisinde idame ettirdiler. Kamusal törenler, askeri zorunluluklar, aile çevresi dışında kalan ritüellerin hepsi birer görev gibi olmaya başladı. Roma'nın kamusal hayatı canlılığını yitirirken Romalı vatandaş, tek başına kendisini ifade edecek yeni bir odak ve inandığı değerler uğruna yeni ilke arayışına girdi. Kendi dışındaki bu dünyadan ve onun zorunlu formalitelerinden kaçışı sırasındaki kişisel arayışı mistik nitelikteydi ve adım adım Hıristiyanlık ile bir araya gelerek dünyaya açıldı ve kamusal düzenin yeni ilkesi olmaya başladı.⁶⁸

Tarihsel süreç içerisinde Antik Yunan Döneminde de Eski Roma döneminde de kamusal alan ve özel alan ayrımının süregeldiği görülmüştür. Antik Yunan döneminde kamusal alan özel alandan keskin bir şekilde ayrılırken Eski Roma döneminde kamusal alan ve özel alan arasında bir hiyerarşik örgütlenme düzenine dayalı bir ilişki olduğu görülmektedir. Ortaçağ Avrupa'sına gelindiğinde ise feodal döneme geçilmiş ve kamusal alan yeniden şekillendiği görülmektedir.

⁶⁷ A.g.e., 63.

⁶⁸Richard Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, çev. Serpil Durak-Abdullah Yılmaz, 3 bs. (İstanbul: Ayrıntı, 2010), 26.

Feodalizm terimi ilk olarak on yedinci yüzyıl İngiltere'sinde kullanılmaya başlamış ve daha sonra Batı Avrupa'da kapitalizmin neden olduğu toplumları ifade etmeye çalışırken nasıl formüle edileceğine ilişkin olarak tam bir uzlaşya varılamamıştır. Bu bağlamda Fransız tarihçi Marc Bloch *Feodal Toplum* adlı eserinde feodal düzeni yorumlamış ve feodalizmi “karşı karşıya kalan iki insanın birbiriyle zıt biçimde yaşamak anlamında” bağımsız bir şekilde gerçekleşen karşılıklı fayda sözleşmesi olarak tanımlar.⁶⁹

Habermas, Ortaçağ Avrupası'nda kamusal alan/özel alan ayrımını gösteren bir emare olmamakla birlikte bu dönemde egemenliği simgeleyen sembollerin kamuyu simgelemesinin tesadüf olmadığı kanısındadır.⁷⁰ 18. yüzyılın sonlarına kadar ayakta kalmış olan temelde özel alan, kamusal alan ve politik alanın Antik Yunan ve Eski Roma dönemindeki katılımcı kamusal alanın yeri “temsili kamu” almıştır. Temsili kamunun bağlı olduğu feodal erkeler, kilise, prenslik ve beyler zümresi ayrılmış ve birbirinden uç noktalara dağılarak kamusal unsurlar olacak şekilde parçalanırlar. Böylelikle temsili kamu denilen şey kendisini tam bir kamu alanı olarak ortaya koyamamıştır. Özel özerkliğin esas alanı olarak devletin karşısında yer alan “burjuva toplumu” na dönüşmüş olurlar.⁷¹ O dönemde temsili kamusal alanın bağlı olduğu kilise, soylular ve prenslerin yani feodal otoritelerin çözülmesi uzun süren bir kutuplaşma sürecinde gerçekleşti. 18. yüzyılın sonlarına doğru feodal otoriteler kamu unsurları ve özel unsurlar şeklinde parçalanmıştı. Kilisenin konumunun reform hareketi sonucu değişmesi ile din özerk bir konu haline geldi ve sadece insanların vicdanlarına seslenmeye başladı. Kilise de diğer kamu organları gibi varlığını sürdürmeye başladı. Feodalitenin temsili kamu alanı, yerini ulusal ve bölgesel devletler ile birlikte meydana gelen “ kamusal otorite”nin yeni alanına bırakmış oldu. Böylece “kamu” artık otorite tarafından sunulan bir prensin temsili sarayına işaret etmemekle birlikte otoritenin kanuni kullanımı üzerinde tekelleşmiş bir aygıtı kastediyordu. Devletin kapsamı

⁶⁹ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, 1 bs. (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları), 242-243.

⁷⁰ Jürgen Habermas, *Kamusal Alan: Ansiklopedik bir makale*, çev. Nuran Erol, Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Şubat 1995, 63.

⁷¹ A.g.e., 71-72.

içerisine giren ve kamusal otoritenin idare ettiği özel bireyler ise artık kamusal gövdeyi oluşturuyordu.⁷²

Orta Çağ Avrupa'sında toprak sahipleri feodal düzene geçmeye başladığında feodalite tam da merkezi iktidar yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı, ticarete karışıklık ve güvensizliğin ve kent yaşamının önemini kaybetmekte olduğu bir ortamda oluşmuştur. Feodal bir toplumda genel olarak üretim şekli, hiyerarşik bir toplumsal tabaka yasası ve bir kültür ya da dünya fikri veya değerler kümesidir.⁷³ Feodal düzen içerisinde feodalizm genel olarak kendisini var ederken tarihsel süreçteki mevcut koşulları oluşturan Batı Roma İmparatorluğundaki köleci sistemin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle feodalizmin tüm dünyada geçerli bir oluşum olmadığı daha çok Batı toplumlarına özgü olduğu varsayılmaktadır.

“Kamu” ve “kamusal alan” kavramları tarihsel süreç ve dönemlerden geçerek farklı anlamlar kazanmıştır. Kamu ile ilk akla gelen devlet erki ve hukukun varlığından söz etmekle birlikte devlet ve devletin organları gelmektedir.

Kamusal alan kavramı ile ilgili Batı siyasi düşüncesinde kamusal alanın ne olduğunu belirlemek adına bu kavramın şekillenmesinde öncülük eden üç önemli yaklaşım ele alınacaktır. Şeyla Benhabib'e göre bu yaklaşımlardan birincisi öncelikle Cumhuriyet'i ve sivil hayatı erdeme dayandıran kamu alanı olan “agnostik” (tartışmacı) olan yaklaşımdır. Bu görüşü temellendiren Hannah Arendt'in kamusal alana olan bakışını göstermektedir. İkinci yaklaşım liberal kamu alanı modeli ise adil ve istikrarlı kamu düzeni anlayışın benimseyen liberallerin görüşünü ifade eder. Üçüncü yaklaşım ise Habermas'ın ele aldığı geç kapitalist toplumların demokratik- sosyalist yapılanmasının yeniden inşasını anlatan “söylemsel kamu alanı” modelidir.⁷⁴

Tartışmacı kamusal alan modeli önemli düşünürlerden Hannah Arendt'in fikirlerine dayanmaktadır. Arendt, 'İnsanlık Durumu' adlı kitabında bahsettiği 'toplumsalın yükselişi' ifadesiyle modern toplumların kurumsal bir farklılaşma döneminden geçerek bir taraftan dar bir siyasi alana diğer taraftan da ekonomik pazarın

⁷² Meral Özbek, *Kamusal Alan*, “Kamusal Alan”, Jürgen Habermas, ed. Meral Özbek, 3 bs, (İstanbul: Hil Yayın, 2015), 97-98.

⁷³ Mehmet Ali Ağaoğulları, Levent Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, (Ankara: İmge Kitabevi, 2001), 181.

⁷⁴ Şeyla Benhabib, *Kamu alanı modelleri*, Cogito Kent ve Kültürü, S.8. 4 bs. Yaz 1996 (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007),238.

aile kurumuna kadar inip bölündüklerini ve bunun aile alanına dâhil olan işlerle, evin yönetiminde olan ekonomik süreçler ve örgütsel araçlar kamunun sorunu haline geldiğini ifade eder.⁷⁵ Böylelikle toplumdaki yurttaşın kendi arasında yaşamlarını da etkileyen farklılıkların oluşmasına neden olmuştur.

Arendt, 'kamu' teriminin birbirine yakın olmasına rağmen birbirinden bağımsız iki olguya işaret ettiğini ifade eder. İlkinde, kamu alanı içerisinde var olan ve görünen her şeyin toplumdaki tüm bireyler tarafından görüldüğünü ve bilindiğini belirtir. İkincisinde ise özel alan olarak bireye ait; ancak dünyanın dışında her kişiye ait ve aynı zamanda herkesle ortak olan dünyayı ifade eder.⁷⁶ Arendt'in savunduğu görüşe göre; kamu alanı ahlaki ve siyasi erdem, kahramanlığın ve elitliğin gün yüzüne çıktığı ve başka kişilerle de paylaşıldığı bir alanıdır. Kamusal alan insanları tanınmak, insanlardan üstün olmak ve insanların birbirlerinden saygı görmek için yarıştığı insani değerlerin boşuna ve geçici olmaması için güvence aradığı yerdir. Arendt, bu bağlamda toplumsalın yükselişini kamusal alan dışında ev alanında çalışan bireylerin eve ait işleri yerine getirdikleri, "gölgede kalmış ev işleri alanından çıkıp" kamu yaşamına dahil olmaları sonucunda oluşan durumu ifade etmek için kullanmaktadır.⁷⁷

İkinci olarak kamusal alanda liberal diyalog modeli Bruce Ackerman'ın öncülüğünde oluşturduğu modeldir. Ackerman, liberalizmi meşruiyetin önünde önemli bir sorun olarak gören, politik bir kültür olarak tanımlar. Yurttaş toplum içerisinde deneyimlediği hayatın içerisinde neyin daha iyi olduğunu bildiğinden iktidar yurttaştan daha iyi bildiğini savunmamalıdır. Aksi takdirde tarafsız bir tutum sergilenmemiş olur; çünkü liberalizm birey odaklıdır. Ackerman kamusal diyalogu üzerinde "ahlaki yaşamın herhangi bir genel yönüne değil, liberalizmin kamu düzeni sorununu özgül kavrayış tarzına" dayandırarak birlikte yaşama sorununu akılcı bir biçimde nasıl çözümlenebileceği üzerinde durur. Liberal bir devlette farklı gruplardan gelen kişilerin kendi iyi anlayışlarını tartışabilecekleri bir diyaloga katılmaları için gönüllü olmaları gerektiğini söyler. Bunun da 'Üstün Pragmatik Buyruk' dediği ilkenin rehberliğinde yapılması gerektiğini söyler. Buna göre vatandaşlar kendi gruplarından olmayanlarla

⁷⁵ A.g.e., 239.

⁷⁶ Hannah Arendt, *İnsanlık Durumu*, 6 bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), 92-95.

⁷⁷ Şeyla Benhabip, *Kamu alanı modelleri*, Cogito Kent ve Kültürü, S.8. 4 bs. Yaz 1996 (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007), 240.

neyin iyi olduğunu öne süren diyaloga katılmaya gönüllü olmalıdır.⁷⁸

Devlet içerisindeki kurumların uygulamış olduğu adaletin kamuoyunun araştırmasına, incelemesine, tartışmasına açık olması subjektiflik açısından önemli bir özellik taşıyor. "Liberalizmin iktidarın meşru olmasını talep etmesi ve kurumların uyguladığı adaletin denetimini kamuya açık bir süreç olarak görmesi onun merkezi ilkelerinden biridir ve kaynağını toplumsal sözleşme kuramlarındaki "uzlaşmanın politik önceliği" anlayışında bulur."⁷⁹ Liberal kamu alanı görüşü "Nötr Diyalog" modeli ile politik ilişkileri hukuki ilişkiler modeli üzerinden düşünüp sığ bir bakış açısında kalması açısından eleştirilmektedir. Özellikle modern toplumlarda adil olanın iyi yaşama ile ilgili temel önermeleri karşısında nötr olması gerekliliği tartışılmaktadır. Modern toplumlardaki demokratik politikalar, iyi ile adil, özel ile kamusal arasındaki ayrımlara meydan okuyarak tarihsel mücadelede yeniden bir yorumlama getirmektedir.⁸⁰

18. yüzyılın ortalarına doğru modern anlamda kamusal alan ortaya çıkmıştır ve liberal anlamda kamusal alan her zaman için ekonomi sahası ile karmaşık bir ilişkiye sahip olmuştur. Çünkü kamusal sahanın ortaya çıkmasında burjuva toplumu en devrimci sınıftır ve böylece feodal sistem aristokrasi paramparça ederek ekonomi sahası biraz geri planda bırakmıştır.

Üçüncü olarak söylemsel kamu alanı modeli Habermas, modern toplumların gelişimini kamu katılımının genişlemesi açısından çözümleyerek toplumsal farklılaşmayı ve bağımsız değer alanlarını ortaya çıkarmıştır. Kişilik oluşumu alanında bireysel kimliklerin gelişimi, uzlaşım roller ve cinsiyet tanımlarının ötesinde bireylerin düşünsel ve eleştirel tutumlarına daha fazla bağımlı hale gelir. Kurumsal yaşamın her alanında toplum kişilik ve kültür zamanla kültürel geleneğin devamı bireylerin düşünsel çabası ve katılımı önemli yer teşkil etmeye başlamıştır. Böylelikle yurttaşın katılım sağlaması ile toplumsal ve kültürel alanlarda söz söyleyebilecek bir etki alanı olarak görmeye başlar.⁸¹

⁷⁸ A.g.e., 243.

⁷⁹ A.g.e., 246.

⁸⁰ A.g.e., 247.

⁸¹ A.g.e., 251.

Feodal düzenden kapital düzene geçişte kamusal alan yapısal bir dönüşüme uğramıştır. Kamusal topluluğa yeni aktörlerin katılım sağlaması ile kamusal alanın içerisindeki özneler artmış ve doğrudan müzakere aracılığı ile artık medya sayesinde yapılan dolaylı müzakereler olarak yerini almıştır. Politik düzende yeni oluşturulan anayasal düzenlemelere göre halk iktidarın kaynağıdır. Hukuk devleti politik kamusal anlamda karar verme aşamasında bunu anayasa ile güvence altına almıştır. Burjuva hukuk devletinde ise durum biraz farklıdır. Kamuda söz sahibi kişiler özel alanın ihtiyaç ve isteklerine adeta bağımlı hale gelmiş ve bunun sonucunda burjuva kamusal alanı özel alan ile kaynaşma göstermiştir.⁸² Habermas ve liberal düşünürler demokratik toplumlarda meşrutiyeti; sadece kamu diyalogunun bir neticesi olacağını savunurlar. Böylelikle toplumsal ve politik eylem normlarından etkilenenler bu normların geçerliliğini değerlendirmek üzere pratik bir söyleme katıldıkları her zaman ve her yerde kamu alanı ortaya çıkar. Bu durum modern toplumların demokratikleşmesi, özerk kamu alanlarının artması ve genişlemesi olarak görülebilir."⁸³

Modern anlamda politik kamusal alan burjuva toplumunun icadı ile oluşmuştur. Burada bahsedilen lokomotif güç burjuva toplumdur.

Modern kamusal anlamda tartışmalara değinmeden önce “kamusal” ve “kişisel” kelimelerinin ilk kullanılış biçimlerine bakılmalıdır. Kamu kelimesinin ilk akla gelen kullanımı “kamu” olgusunu toplumun ortak menfaati ile bir tutmaktır. “Özel” sözcüğü devletin ileri gelenlerinden olan tanınan kişi manasında kullanılmıştır. “Kamusal” kelimesi herkesin denetimine açık olan anlamını taşıırken, “Özel” kelimesi aile ile çevresindeki kişiler ile sınırlı kalan anlamındadır.⁸⁴ Kamu (public), herkesi kapsayan, genel, halka ait olan, umumi, halka açık gibi anlamlara gelebilmektedir. Genel olarak halka açık olmasından kaynaklı gözlem yapılabilir ve herkesin gözü önünde açık bir şekilde ortada olan ve herkesin denetimine açık anlamlarını da gelmektedir.⁸⁵

Kamusal alan kavramının anlam ve kapsamı bu kavramı açıklayan sosyal bilimcilerin, zihin yapısına ve ideolojisine göre farklılık göstermektedir. Kamusal alan,

⁸² Habermas, *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, 173-174.

⁸³ Benhabib, *Kamu alanı modelleri*, 251-252.

⁸⁴ Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, 32.

⁸⁵ Ramazan Yelken, “*Kamusal Alan Kim(ler)in Hanı*”, *Sivil Bir Kamusal Alan*, 1 bs. ed. Lütfi Sunar, (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005), 85-86.

bireyin siyasi bakış açısına göre, “kamu otoritesinin geçerli olduğu yer”, “kamu görevlisinin bulunduğu her yer” olmak üzere değişik biçimlerde tanımlanabilir. Bir başka şekilde, kamusal alan-özel alan ikileminde ahlaki olarak hiyerarşi içinde yapılanmıştır. Bu hiyerarşi içerisindeki öncelik bazen özel alana, sonra kamusal alana, bazen de öncelik kamusal alana sonra da özel alana verilmektedir. Bu durumun siyasi bakış açısı ile arasında bir ilişki vardır. Diğer tanımlamada ise günümüz toplumlarını anlamada “kamusal alan ve özel alan” ayrımının yeterli bir ayrım olmadığını ifade edilmiş ve bu ifadenin alternatifi olarak “kamusal-özel-siyasal”, “kamusal-özel-sivil-siyasal” gibi ayrımlardan oluşan kavramlar ortaya koymaktadır.⁸⁶

1540’lı yıllarda “ genel gözleme açık ve ortada olan” anlamını kazanan kamu kavramı 18. Yüzyılda “ aile ve yakın arkadaşlar dışında yaşam”ı yani kamusal alanı ifade edilmiştir. Kamusal alan ile mahremiyet alanının ayrıştığı bu düşüncede birey kendisini kamusal alanda var ederken özel alanda ilk olarak aile hayatı içerisinde kendisini var etmektedir. Bu sayede günümüze gelindiğinde kamusal alan ve özel alan birlikte toplumsal ilişkiler evreni olarak adlandırılan bütünü temsil etmektedir.⁸⁷

Bireylerin özgürlüğü adına toplumdaki özgürlüklerin ve hakların devlet tarafından belirlendiğinin kabullenilmesi toplumsal yaşamın her alanını devletin düzenlediği kurallar tarafından belirlendiği anlaşılmamalıdır. Özel alanın var olması ya da insanın toplumsal yaşamını riske atmadan sürdürmesi kamusal alanın var olması ile olasıdır. Bireyler kamusal hak ve özgürlüklerini kanunlar yolu ile kendi lehlerine çekerek bağlamadıkça ve bu kanunlar ışığında kamusal iyiliğe yönelik bir şekilde düşünüp davranmazlarsa özel alana özgü hak ve özgürlüklerin bir anlamı kalmaz.⁸⁸

Habermas’ın klasik kamusal alan modeline yönelik birçok farklı yaklaşımdan ve eleştiriden bahsedilebilir. Eleştiriler dikkate alındığında kamusal alana katılım noktasındaki eşitsizlikler teoride ele alındığında kamusal alanın tüm bireylerin katılımına eşit olsa da temelde sadece burjuva bireylerine seslenmektedir. Pratik olarak işçiler, köleler, çocuklar ve kadınlar ile bazı şeylere sahip olamadıkları için yoksun olan diğer gruplar açısından dışarıda kalmış bir alan olduğu söylenebilir.

⁸⁶ Vahap Coşkun, *Batı’da ve Türkiye’de Kamusal Alan*, (İstanbul: Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi Barosu Yayınları, İstanbul, 2005), 150-160.

⁸⁷ Gülgün Erdoğan Tosun, *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet- Sivil Toplum İlişkisi*, 1 bs. (Bursa: Alfa Yayınları,2001), 69-70.

⁸⁸ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği*, 1 bs, (Ankara: İmge, 2006), 134-137.

“Kamusal”ın ve “kamu”nun toplumsal-tarihsel bir çözümleme ile geçirdiği süreç ve yüklenen anlamlar farklı sosyolojik katmanlara oturtulmaktadır. Kamusal alan ve özel alan ayrımının ortaya çıkışını kimi tarihsel gelişmelere bağlı olarak açıklamaktadır. Habermas kamusal alan kavramı ile toplumsal hayatın içerisinde var olan bir alandan bahsetmektedir. Kamu kendisini özel alandan ayrı olarak ortaya koyar. Bu alana toplumdaki tüm bireyler katılım sağlayabilir.⁸⁹

Kamusal alan konusunda en önemli çalışmaları gerçekleştiren Jürgen Habermas, kamusal alan ve özel alan kavramlarını tartışarak bu kavramların en genel hatları ile çerçevesini belirlemeye çalışmış ve kavramlara ilişkin tanımlamalarını ortaya koymuştur. Bu bağlamda ilk başta “kamusal” sözcüğünün farklı anlamlarını sorgulayarak başlamış ve kamusal olanı herkese açık olan ve herkesçe konuşulabilir yer olarak tanımlamıştır. Habermas’a göre kamusal ve kamu kavramları toplumsal ve tarihsel bir çözümleme ile farklı tarihsel olaylar ve sosyolojik bağlamda kavramlar ile açıklanabilir.⁹⁰

Habermas, 18. ve 19. yüzyıllarda ortaya çıkan İngiltere, Fransa ve Almanya'nın tarihsel bağlamından yola çıkarak kamusal alan içerisinde olan salon ve kahvehanelerin burjuva kamusal alanın doğduğu mekanlar olduğunu söyler. Bu salon ve kahvelerde zamanla "küçük ama eleştirel tartışmalar yürüten bir kamusal topluluk" oluşmuştur. Seçkin burjuvaların ve şehrili yuttaşların bir araya gelerek okur topluluğu oluşturmaları ve bunu düzenli bir şekilde yapmaları ile özel alanın içinden görece bir kamusal iletişim ağı ortaya çıkarmış olur.⁹¹

Habermas, devlet ile kamusal alan arasında olan güç çatışmasına yönelik ise, "egemenlik iddialarının meşruluğu üzerinedir." demiştir. Devlet böylelikle kamusal alanda kendi otoritesini kurmak zorundadır. Bunu da en iyi şekilde farklı kamusal alanlarda kurabilir ya da kitle iletişim araçlarının gücünü kullanabilir.⁹² Habermas’a göre burjuva kamusal alanı, kamu otoritesi şeklinde meydana gelen devlet ve ekonomik ilişkilerinin yanı sıra aile ilişkilerinin de oluşturduğu özel alan arasındaki yeni kamusal alandır. Özgürlüklerini, özel alanda kazanan vatandaşlar, herkesin erişim

⁸⁹ Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, 59.

⁹⁰ Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, 58-59.

⁹¹ Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, 15-16.

⁹² Beybin Kejanlıoğlu, *Kamusal Alan, Televizyon ve Siyaset Meydanı*, (İstanbul: Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi, Sayı 69, Ocak 1995), 39-41.

sağlayabildiği bir kamusal alanda kendilerini ifade edebilir ve birlik oluşturarak, toplum ve devlet ile ilgili herkesi ilgilendiren konularda, devlete karşı olarak rasyonel ve eleştirel bir şekilde tartışmaya girerler. Devlet ile kamusal alan arasındaki güç tartışması, “egemenlik iddialarının meşruluğu” üzerine kuruludur.⁹³

Habermas, 'burjuva kamusal alanı', ile kamu otoritesini sağlamak adına ortaya çıkmış olan devlet ile aile ve ekonomik ilişkilerin düzenlendiği özel alan arasında bulunan yeni bir kamu alanı olarak tanımlar. Ona göre kamusal ve özel alan birbirini var ederler. Karşıtlık durumu içinde anlaşılırlar ama değildir.

Habermas Kamusal alan ile toplumsal hayatın içerisinde kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulabildiği tüm vatandaşların oluşturulan bu alana erişim sağlayabilmesinin mümkün olacağı garanti altına alınmasını kastetmiştir. Bu alana tüm vatandaşların eşit ve serbest bir şekilde ulaşması amaçlanmıştır. Bu aynı zamanda kamusal alanın normatif boyutudur. Kamusal alana ilişkin yapılacak tartışmaları konusu devlete ilişkin konulardan oluşuyorsa bu anlamda politik kamusal alan devreye girer. Bireyler özel alanda bir varlık göstermeleri durumunda kamusal alanda da bir varlık kazanmış olur. Özel bireylerin kamusal alanda oluşturarak toplandıkları her konuşma ve eylem durumunda, kamusal alanın bir parçası varlık kazanmış olur. Vatandaşlar herkesin ortak nihai yararına ilişkin konular veya herhangi bir konu hakkında sınırlanmamış bir şekilde bir araya gelme, örgütlenme, görüşlerini ifade etme gibi söylemleri özgürce ifade etmeyi garanti altına almış ve bunları aynı platformda tartışabildikleri zaman kamusal bir gövde şeklinde davranmış olurlar.⁹⁴

Habermas, kamusal alan ve özel alanı belirgin sınırlar çizerek birbirinden ayırmıştır. Habermas'ın kamusal alan kavramı toplum içerisindeki bireylerin bir araya gelip oluşturduğu “kamu” kavramı ile aynı anlama gelmemektedir. Zira kamusal alan bireyin katılımı ile gerçekleşir; ancak bireye değil kuruma yöneliktir. Yani Habermas'ın kamu kavramını basit bir formda kalabalıklar yığın olarak nitelendirmemelidir. Kamusal alan ile düşüncelerin devlet dışında geliştirildiği alan kastedilmektedir.

Habermas'a göre, modernlik sanayideki gelişmeler ve ilerlemeler ile birlikte bireylerin bazı temel ihtiyaçlarını gidermeye çalışabilmiş olsa da sivil toplum özel alan

⁹³ A.g.e., 41.

⁹⁴Jürgen Habermas, Kamusal Alan, ed. Meral Özbek, *Kamusal Alan*, 3 bs, (İstanbul: Hil Yayınları, 2015), 95.

olarak, siyasal toplum ise kamusal alan olarak ayrıma girmesi sebebi ile yeterli oranda bir demokratik tutum olmamış ve bireylerin temel hak ve özgürlüklerine yönelik demokratik taleplerin gerçekleştirilmesi noksan kalmıştır.⁹⁵

Kamusal sahada aktif rol üstlenen bireyler adına bir mücadele alanı olarak görülmektedir. Birey için o alanda olmak ve o alana girmek ve aktif rol oynamak önemlidir. Kamusal alan sorunların sözle, irade ve eylemle halledilmeye çalışıldığı yerdir. Bu yüzden bir toplumda var olan kamusal alanın genişliğini ve sınırlarını düşünce, ifade, bilgiye erişme, toplanma, örgütlenme ve tartışma, tanınma ve ayırt etmeksizin herkesi kapsayıcılığı belirler. Modern anlamdaki kamusal alan burjuva toplumunun icadı bir oluşumdur. Mekansal bir kavram olarak kamusal alan toplumsal yaşantımız içinde fikirlerin, ifadelerin, tecrübelerin üretildiği açığa çıktığı, paylaşıldığı, dönüşüp yayıldığı, müzakere edildiği toplumsal alanları içermektedir.

Bireyin toplum içerisinde kendisini özne olarak inşa edebilmesini kesin olarak ortaya koyduğu özgürlüğünün yok etmeden yorumlanan deneyiminin birleşmesiyle eyleme dönüştüren bir şekle gelinmesini ifade eder. Böylelikle katılım ekseninde özgürlük ve eşitliği esas alan bir kamu düzeni, "aynı bütünün içinde hem birbirinden farklı, hem de birbirine zıt olabilen grupları bir arada" yaşatabilen bir kamu düzenidir. Modern toplum açısından düşünüldüğünde "demokratik meşrutiyet" kavramını düşünülebilir.⁹⁶ Modern toplumlar, toplum içerisinde bulunan kurumların bir bütünü olarak değil de modernliğin karşıt iki yüzünü oluşturan, ussallaştırma ile öznelleştirmenin arasında bulunan çatımsa, uzlaşma ve arabuluculuğu görevi görür.⁹⁷ Modern toplumlardaki kamusal alan "demokratik meşrutiyet" olarak değerlendirildiğinde kamusal alan ve şeffaflık anlatılmalıdır. Modern toplum devletin tüm idaresini yaptıkları her şeyi görülebilmesi gereklidir.

Arendt ve Habermas kamusal alan ve özel alan ayrımının ortaya çıkış sürecini tarih serüveni içinde açıklamaktadır. Habermas burjuva kamusal alanının ortaya çıktığı dönem üzerinde dururken Arendt, kamusal alan özel alan ayrımını eski Yunan dönemindeki kentlerin oluşmasından itibaren ele alır.

⁹⁵Mustafa Kemal Coşkun, *Demokrasi Teorileri ve Toplumsal Hareketler*, (Ankara: Dipnot Yayınları, 2007), 123.

⁹⁶Alain Touraine, *Demokrasi Nedir?*, çev. Olcay Kunal, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997), 277.

⁹⁷Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, 2 bs. çev. Hülya Tufan, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995), 393.

Arendt, kamusal alanın özel alanla modern anlamdaki ilişkisini Antik Çağ'dan farklı olan ile ilişkisini "toplumsal" olanın meydana gelmesi ile açıklarken, *toplumun kamusal anlamda önem kazanmış olan özel alanını* amaçlıyordu.⁹⁸ Arendt kamusal alan ve özel alan tartışmalarında Aristo'nun felsefesinden yola çıkmıştır. Arendt'e göre kamusal ve özel alan ayrımı ilk kez kent-devletin ortaya çıkması ve insanın özel yaşamına ikinci bir yaşam tarzını katması ile ortaya çıkmıştır. Vatandaş özel alan ve kamusal alan ayrımını ilk kez kent-devletlerin ortaya çıkışıyla görmüştür. Vatandaşların tüm yaşamlarını siyasi alanda, fiil ve konuşma edinimi ile geçirmelerinin kent-devletin kuruluşu ile olduğunu söylese de bu vasıflar polis'ten önce de Sokrates öncesi düşüncede de vardı.⁹⁹

Arendt'e gören toplum, içerisinde insanların birlikte yaşaması ve etkileşim halinde olması gerçeğinin önkoşulu gerçekleştirilen insani etkinliklerdir. İnsan bu noktada eyleme geçer ve salt eylem, insana has bir ayrıcalıktır; ne hayvan ne de tanrı buna yetkilidir. Eylem ve birlikte olmak arasındaki bu ilişki Aristoteles'in *zoon politikon* felsefesine dayanır. H. Arendt Aristoteles'in bu felsefesine katılmaktadır ve bu bağlamda kamusal alan kavramının oluşması Aristoteles'in haz yaşamı, politika yaşamı, zenginlik yaşamı ve teorik yaşamı olarak adlandırdığı yaşam tarzı felsefesine kadar uzanmaktadır. Bu düşünceye göre eve ve aileye ait yaşam özel alanı kapsarken polislerin varlığı ile onurlu bir hayat için politika yaşamını içine alırken gerekli olduğunu düşündüğü ve kaçınılmaz ilişkilerin kurulduğu alan olan teorik yaşamı ise, kamusal alan olarak kabul etmektedir.¹⁰⁰ Aristo *zoon politikon* kavramı ile insanın toplumsal bir varlık olduğunu, temelde de '*zoon politikon*'u kavramını politika kavramı ile birlikte kullanmış ve insanı tanımlarken insanın aslında politik bir canlı ve sosyal bir hayvan olduğundan bahsetmiştir.

Kamusal alan kavramı ile modern dönemde farklı düşünürler tarafından birçok fikir ortaya atılmışsa da modern kamusal alan kavramıyla, modernizmin temelleri ile ortaya çıkmış olan kamusal alan anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, kamusal alana dair tartışılan çeşitli model ve fikirlerden bahsedilebilir. Modern anlamda kamusal alanın ilk adımları, aydınlanma fikriyle ortaya çıkan bir toplum anlayışı olarak ortaya çıkmıştır.

⁹⁸ Arendt, *İnsanlık Durumu*, 82.

⁹⁹ Arendt, *İnsanlık Durumu*, 59-61.

¹⁰⁰ Arendt, *İnsanlık Durumu*, 58-60.

Modern kamusal alan, aynı zamanda siyasal bir alan olarak düşünüldüğünden modern siyasi düzenin ve hukuk düzeninin bir uzantısı olduğu söylenebilir. Büyük ölçekte, içerisinde birçok argüman barındıran ve bu argümanları evrensel etik ilkeler çerçevesinde ele alan modern kamusal alan, bu ilkelere erişemeyen veya sahip olamayan birçok toplumsal grup açısından önemli bir etkiye sahiptir. Bu nedenle modernite ile birlikte de kamusal alanla ilgili tartışmalar sıklıkla gerçekleştirilmiştir

Burjuva kamusal alanının dayandırıldığı ilkeler 18.yüzyıl Avrupa'sındaki uygun tarihsel koşullara rağmen hiçbir zaman tam olarak gerçekleşmemiştir. Sonraki yüzyılın devlet ve toplumsal örgütlerinin gelişimlerine bağlı olarak da tamamen ortadan kaybolmuştur. Sosyal refah devletinin koşullarına uygun olarak daha fazla sorumluluk üstlenmeye başlayan müdahaleci devletin gelişimi ve yarı- kamusal nitelik taşıyan endüstri kurumlarının büyümesi sonucunda kamusal alan iyice daralmıştır. Bütün bu gelişmeler devletin kurumlarının tartışıldığı ve akılcı eleştiriler getirildiği kamusal nitelikli tartışmaları baltalamış ve organize çıkar gruplarının egemen olduğu daha fazla pay almak için mücadele ettikleri yeniden politize olmuş bir kamusal alana yol açmıştır.¹⁰¹

Burjuva kamusal alanının içerisinde olan salonlar, kahvehaneler önemlerini kaybederken kitle iletişim araçları ise daha makro ölçekli ticari işletmeler durumuna gelerek kitle iletişimin ticarileşmesiyle büyük değişime uğrayan kamusal alan, akılcı ve eleştirel tartışma forumundan yalnızca kültürün tüketildiği bir alan haline doğru evrilmeye başlamıştır. Kültürü tartışan bir kamudan kültürü tüketen bir kamuya dönüşmenin kamusal tartışmaların devam ettirilmesi geleneğini bitirmediğini kamusal tartışmaların bir tüketim metası olarak değerlendirildiği söylenebilir. Kahvehanelerde başlayan entellektüel tartışmalar artık iş alanına dönüşmüştür. Ancak tartışmanın iş haline dönüşmesi tartışmalardaki kaliteyi ve toplumun ortak çıkarlarını savunmaktan yani kamusal polemiklerde uzlaşmaktan çok kişisel ve kurumsal çıkarların savunulmasına zemin hazırlamıştır. "Kısaca, bu tarzda düzenlenmiş eleştirel tartışma, önemli sosyo-psikolojik işlevler yerine getirirse de, "artan bir biçimde kamusal eleştirelilik (publicist) işlevini yitirmektedir." ¹⁰²

¹⁰¹B. John Thompson, *Kamusal Alanın Dönüşümü*, çev. Sevdâ Alankuş, İLEF Yıllık'94, (Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 1997), 241-245.

¹⁰² Kejanhoğlu, *Kamusal Alan, Televizyon ve Siyaset Meydanı*, 43-44.

Modernleşmenin gelişmesine doğru orantılı olarak demokratik sistemin katılım, çoğulculuk, temel haklar ve özgürlükler gibi değerleri giderek mümkün kılmasıyla birlikte kamusal alan ister istemez bugün Habermas'ın çerçevesini çizdiği görüşten daha farklı bir noktaya gelmiş olduğu görülmektedir. Bugün kamusal alanı Habermas'ın ifade ettiği kamusal alandan ayıran iki önemli gelişmenin olduğunu söylenebilir. Bunlardan birincisi geleneksel özel-kamusal alanlar arasındaki ayrımın günümüz koşullarında hemen hemen ortadan kalkmış olması; ikincisi ise tek tip bir kamusal alandan çok, farklı inanç, kimlik, görüşlerin çeşitlendirdiği çoğulcu bir kamusal alanın gelişmiş olmasıdır.¹⁰³ Modern devletin dönüşümü ile kamusal alanda sınırların esnekliği konusunda tartışmalar başlamıştır.

Batı kültürü aileyi, gizliliğin ve mahremiyetin dışarıdan gelebilecek her türlü otoriteye karşı koruduğu sığınacakları bir özel alan olarak görmelerine karşın günümüzde ailelerin durumu refah seviyesinin kötüleşmeye başlaması ile rollerin değiştiğini görüyoruz. Ayrıca toplumda ataerkil aile yapısının hakim olduğunu ve bu yapının hukuktan uzak olduğu söylenebilir. Bu bağlamda hem aileleri özel isteklerini yerine getirip hem de kamu yararına üretimde bulunacakları bir politika üretilmelidir.¹⁰⁴ Kapitalizmin de etkisi ile toplumun geçirmiş olduğu ekonomik krizlerden yoksulluk ile mücadelesinden her sınıfa ait bireylerin etkilendiğini söylemek mümkündür. Toplumun en küçük yapı taşı olan aile bu etkilerinden kendini koruma çabasına girmiştir. İnsanlar aile içi ilişkilerini bir kıstas olarak kullanarak kamusal alanı ahlaki bakımdan sefil bir yaşam olarak görmeye başladılar. Bu bağlamda mahremiyet ve istikrar karşısında kamusal düzenin haklılığı sorunsalı karşımıza çıktı.¹⁰⁵

Kamusal alan kavramı ile ilgili tartışmalar 1980 dönemi sonlarından başlayarak süreç içerisinde kavramın eleştirel bir süzgeçte geçmesi ile yeniden popülerlik kazanmaya başlamıştır. 1970 döneminden itibaren refah devleti döneminin sonuna gelinmiş olması ve neoliberalizmin yükselişe geçmesi, Doğu Bloku ve Sovyetler Birliği'nin çözülmesi ile birlikte Soğuk Savaş döneminde dünyanın jeopolitik konumun yeniden bir reforma ve biçime girdiği süreçte devlet ve toplum arasındaki ayrım yeniden gün yüzüne çıkartmıştır. Modernliğin iki zıt paradigmatik söylemi olarak liberalizm ve

¹⁰³ Ömer Çaha, *Mahrem Kamusal Alan*, Sivil Toplum Dergisi, S.2 (Nisan-Mayıs-Haziran 2003), İstanbul, 80.

¹⁰⁴ Gosta Esping&Andersan, *Tamamlanmamış Devrim*, çev. Selin Çağatay, (İstanbul: İletişim, 2011),103.

¹⁰⁵ Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, 37.

sosyalizmin içinde bulunduğu meşrutiyet krizi, sivil toplum ve demokrasi tartışmalarını gündeme getirdi. Sivil toplumun gündeminde dünyadaki kapitalist sistemdeki iktisadi ve politik krizin üstesinden gelmek için yönelilen neoliberal politikalar bağlamında özgür bir söylem olarak tekrardan canlanmıştır. Bu canlanma sosyal devletin küçülmesi ve özelleştirme politikaları ile piyasanın, ailenin ve bireylerin kuvvetlendirilmesi söyleminden hareketle kendi hegemonyasını kurmaya başladı. Bu sebeple devletin sosyal devlet anlayışı içerisinde gerçekleştirmekle yükümlü olduğu ve tüm bireylerin faydalanması gereken eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve yaşlı bakımı gibi kamusal görevler artık yurttaşlar sivil toplum kuruluşları ve özel şahıslar yüklenebilirdi.¹⁰⁶ Sivil toplumun devletin varlığı haricinde bir aktör gibi benimsenmesi 18. yüzyıldan sonraki dönemde gerçekleşmiştir. Aristoteles ile başlayan modern devletin oluşumu toplumdaki hukukla devam eden sivil toplum kavramı, devletle eşdeğer anlamda kullanılmaya başlanmıştır.

1.4. KAMUSAL ALANIN DÖNÜŞÜMÜ VE MODERN SİVİL TOPLUM ANLAYIŞINA İLİŞKİN GÖRÜŞLER

Sivil toplum kavramı çok eski dönemlerde ortaya çıkmasına karşın özellikle modernleşme sonrası küreselleşme kavramının kullanılmaya başlanması ile 1980'li yılların sonlarında gündeme gelmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan süreçte devlet sosyal hayatı düzenleyen tek otoriteydi. Ancak sosyal hayatın gitgide karmaşık bir hal alması ve devletin bazı alanlarda yetersiz kalması yeni arayışları gündeme getirmiştir. Bu durum sosyal hayatın işleyişinin sürerlik kazanması açısından da önemlidir. Çünkü toplumsal hayat devam ederken toplumda artan problemlerin ortaya çıkması bazı zorlukları da beraberinde getirmiştir. Bu nedenlerin ortaya çıkması sivil toplum kuruluşlarına duyulan ilgiyi canlı tutmuştur. STK'lar özellikle toplumsal ve küresel sorunlara karşı çok etkili ve önemli temsil aracıdır.¹⁰⁷

Sivil toplum kavramı son yıllarda oldukça tartışılan kavramların başında gelmektedir. 1990'lı yılların sonlarından itibaren sıklıkla kullanılmaya ve üzerinde konuşmaya başlanmıştır. Neo-liberal politikalar ile sivil toplum kavramı önem

¹⁰⁶Meral Özbek, *Kamusal Alan*, "Giriş: Kamusal Alanın Sınırları", ed. Meral Özbek, Kamusal Alan, 3 bs, (İstanbul: Hil Yayın, 2015), 26-27.

¹⁰⁷Abdulkadir Şenkal, *Küreselleşme, Sosyal Politikanın Dönüşümü ve Sivil Toplum*, 98. [<https://dergipark.org.tr/download/article-file/9583>]

kazanmaya başlamıştır. Fakat Türkiye’de sivil toplum kuruluşları (STK) gelişmiş ve sanayileşmiş toplumlardaki etkinlik düzeyine sahip değildir. Gelişmiş toplumlarda STK’lar toplumda itici güç olarak önemli bir role sahiptir.

Türkiye’de sivil toplumun tarihi Osmanlı devleti dönemine uzanır. Osmanlı dönemindeki siyasi gelişmeler ile doğru orantılı olduğu söylenebilir. Osmanlı siyasi kültürü, özellikle de son dönemlerinde sivil toplumun adına önemli gelişmeler kaydetmiştir. 1808 Sened-i İttifak, 1838 Gülhane Hatt-ı Hümayunu, 1856 Islahat Fermanı, 1838-1876 Tanzimat döneminde oluşturulan idari kurumlar ve 1876 ilk Osmanlı parlamentosu sivil toplum adına olumlu olarak ortaya çıkan gelişmelerdir. Bu bağlamda, 1980 dönemi sonrasında modernleşme ile birlikte hem anayasal sisteme geçilmesi hem de devletçi seçkin grupların ortaya çıkması sivil toplum adına yaşanacak gelişmeleri hızlandırmıştır. Her bir hukuksal reform, devletin varlık alanını biraz daha daraltmakla birlikte buna karşın sivil toplum alanının biraz daha genişlemektedir.¹⁰⁸

Türkiye’de sivil toplumun yükselişinde 1980’li yıllar ve sonrasında yaşanan gelişmelerin önemi büyüktür. 1980 sonrasında izlenen iktisadi ve siyasi politikalar neticesinde yükselmeye başlayan değerler ve bu değerler üzerinden hem siyasal hem de sivil toplum alanında bir hareketlilik oluşmaya başlamıştır. Bu hareketlilik sivil toplum örgütlerinde de ses bulmuştur. 1980 dönemi öncesinde siyasi partilerin programlarında yer alan sivil toplum, daha sonrasında bütünüyle bu değerlere endekslenen siyasi partilerin bile kurulmasına neden olmuştur. 2000’li yıllara gelindiğinde ise geleneksel, yarı resmi ve gelişmekte olan yeni değerler etrafında birden fazla sivil toplum örgütlerinin ortaya çıktığı görülmektedir.¹⁰⁹ Batı’da, liberal burjuva ideolojisinin bir ürünü olarak varlığını sürdüren kamusal alan kavramı, Batı-dışı modernlik ortamlarında- kaldı ki, Türkiyede’de- otoriter devlet modernizminin bir ürünü olarak tanımlanmıştır.¹¹⁰

Habermas 20. yüzyılda sivil toplumun öneminin arttığına dikkati çekerek ideal bir kamusal alanın oluşmasında sivil toplumdan da bahsedilmeli gerekliliğini

¹⁰⁸ Ömer Çaha, *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, 2 bs. (İstanbul: Gendaş Yayınları, 2003), 174.

¹⁰⁹ Ömer Çaha, *Açık Toplum Yazıları*, 1 bs. (İstanbul: Liberte Yayınları, 2004), 181.

¹¹⁰ Nilüfer Göle, *İslamın Kamusal Yüzleri: Bir Atölye Çalışması*, (İstanbul: Metis Yayınevi, 2000), 24.

vurgulamıştır. Kaynağını “yaşam dünyası”ndan alan kamusal alan, sivil toplumun da desteğini alarak politik bir iletişimsel yapı olabilmektedir.¹¹¹

Sivil toplum kavramı ve kuruluşlarına genel olarak bakıldığında sivil toplum alanının özellikleri şöyle sıralanmaktadır.

- Kendini özgür bir şekilde yönetmesi
- Kollektif olması
- Birçok siyasi oluşumun katılımını sağlayacak ve bu siyasi oluşumlar üzerinden politika üretebilecek toplumsal örgütlenmelerin olması,
- Gönüllülük ilkesinin olması bu nedenle birlik ve beraberlik temalı olması
- Siyasal partilerin demokrasi düşüncelerini desteklemesi, düşünceleri toplumun farklı tüm kesimlerine yaymasıdır.¹¹²

Devlet ile sivil toplumun birbirinden ayrılması, gelenekselci devlet-birey-toplum ilişkilerini değiştirerek devletin modernleşmesi adına ilk adımları ortaya çıkarmıştır. Tüm bu tarihsel durumlar ise bize modern devletin düşünsel kökenleri hakkında bilgi vermektedir.

Sivil Toplum Kuruluşu ya da kısaca “STK” olarak adlandırılırken, kitle iletişim kanalları da yaygın olarak “medya” olarak ifade edilmektedir. Bu iki yapı, demokrasinin hakim olduğu toplumlarda hem devletin karar alma ve faaliyetlerinin denetlenmesinde hem de sorumluluk, farkında olma bilincinin arttırılmasında ve sorunlara çözüm bulunmasında önemli görevler üstlenmektedirler.

Sivil toplum kuruluşlarının özellikle gelişme gösterdiği 1980’li yıllardan sonra sosyal hayat ve kamusal alanda oldukça etkili olmaya başlamasıdır. Modern devletin dönüşümü ile birlikte sınırların yeniden belirlenmesi, karar verici mekanizmalarda bazen doğrudan bazen de dolaylı bir güç unsuru olarak ulus-devletin yanında bazı aktörler ön plana çıkmıştır. Küresel ölçekte uluslararası şirketler, devlet dışı kuruluşlar, STK’lar, medya gibi ortak işbirliği yürüten aktörler devletlerin rolünü üstlenerek hem ulus içerisinde hem de uluslararası mecrada aktif rol oynamaktadır. Bu aktörlerin ön

¹¹¹Jurgen Habermas “*Civil Society and the Political Public Sphere*”, Between Facts and Norms. Cambridge: Polity Press: 1996, 366. (akt: Emek Çaylı Rahte, “Kamusal Alan, Toplumsal Katılım ve Medya: Kadın Programları Etnografisi”, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi, *Mülkiye Dergisi*, 2018. 63.

¹¹² Seyfettin Aslan, 2010b), “Sivil Toplum ve Demokrasi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.2, S.15, 2010, 365-366.

plana çıkmış olması ile çeşitli toplumsal hareketleri kontrol etme, yönlendirme ve çözüme kavuşturmada etkili olmaktadır.¹¹³ Böylece ulus devletin etkisi ve küreselleşme ile birlikte toplumsal mecrada yeni aktörlerin ortaya çıkmıştır

Demokratik bir ilke olarak kamusal alan, vatandaşların ortak sorunlarından doğan konuların, adil ve özgür bir katılımıla çözüme kavuşturulduğu yerdir. Bu sebeple toplumda var olan kamusal alanın genişliğini ve sınırlarını toplumda kimseyi ayırt etmeden herkesi bütünüyle kapsamak belirler. Vatandaşların temel haklarının yanında kamusal haklarını da güvence altına almak devletin görevleri arasındadır. Kamusal alan kavramı ile sivil toplumun birbiri ile ilişkili kavramlar olmasına rağmen 1980'li yıllardan beri süregelen ve Türkiye'de git gide artan bir biçimde politik kamusal alana vurgu yapılırken sivil toplum artık konuşulmaya ve sivil toplum örgütlerine indirgenmeye başlamıştır. Özellikle politik kamusal alandan bahsedilirken sivil toplum kuruluşlarından bahsedilmeye başlanmıştır. TÜSİAD, MÜSAD gibi STK'lar toplumda bir aktör görevi görmeye başlayarak mevcut egemen-kamusal alanın şekillenmesinde etkin bir rol oynamıştır.¹¹⁴

Sivil toplumun toplum ve devlet ile olan ilişkisini anlayabilmek için sivil toplumun demokrasi, devlet ve kamusal alan ile ilgili olan ilişkilerine bakılmalıdır.

Devlet ve sivil toplum arasında demokrasi konusu bakımından bir ilişki ve etkileşim vardır. Tek başına demokratik bir devlet olmak demokratik bir sivil toplumu yaratabilmekte ve sivil topluma katkı sağlayabilmektedir. Devlet ile sivil toplum, birbirlerine karşı durarak değil birbirine destek olarak demokratik yapılanmalar oluşabilmektedir.

Neo-liberal politikalar ve çevresinde kurulan iktidarlar ile sivil toplum ve demokrasi tartışmaları yeniden gündeme gelmiştir. Bunun en önemli sebepleri, 2. Dünya Savaşı'nın bitmesi ile sıcak ve soğuk savaş dönemi geçirmiş olan ülkelerin ekonomik ve mali durumları özellikle savunma harcamalarından dolayı bitme noktasına gelmiştir. Devletin halkın sosyal ihtiyaçlarına yeteri kadar cevap verememesi manasına gelmektedir. Bu sebeple neo-liberal düşünce sistemi ve politikalar ile devlet sağlık,

¹¹³Murat Yıldırım, "Küreselleşme Sürecinde Egemenlik", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.28, S. 1, (2004), 45.

¹¹⁴Meral Özbek, "Kamusal Alanın Sınırları", (ed.) Meral Özbek, *Kamusal Alan*, 3 bs. (İstanbul: Hil Yayınları, 2004), 34-35.

eğitim, sosyal güvenlik ve barınma ihtiyacı olanlara ve sosyal yardım konularını sivil toplum kuruluşları ve özel kurumlar yardımı ile karşılamaya başlamıştır.¹¹⁵ Demokrasiye geçiş sürecinin kilit bir kavramı olarak 1980'lerde yeniden gündeme gelen sivil toplum tartişması demokrasinin toplumsal ilişkilerde konumlanması sürecinde yeterince etkili olamamıştır. Sivil toplum üzerine başka bir bakış açısının sunulması ve sivil toplum-demokratikleştirme ilişkisini yeniden dūřünmek sivil toplum tartişması içinde önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.¹¹⁶

Sivil toplum kavramı ile ilgili tanımlama yapılabilmesi için öncelikle, devlet ile ilgili kavramlar hakkında bilgi sahibi olunması gerekmektedir. Tarihsel süreçlere bakıldığında sivil toplumun devlet karşısındaki konumu ve yeri dikkate alınarak bir tanımlama yapılabilirdiği görülmektedir. Bu bağlamda ele alınan devlet kavramının ne olduğu, modern devlet, kamusal alan-özel alan, sosyal devletin oluşumu gibi toplumsal sorunlar çerçevesinde sivil topluma göre yer aldığı sivil toplumun konumunun hangi noktada olduğunun gösterilmesi, devletin dışında yer alan bir aktör olarak tanımlanan sivil toplumun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Keane, sivil toplum ile devlet tartişmalarında görülen tarihsel belirsizliğin giderilmesi adına beş farklı devlet iktidarı modeli yaklaşımı ortaya koymuştur.

- Birinci model; John Bodin, Thomas Hobbes, Baruch Spinoza temsil etmektedir. Devlet önceki çağlarda barış içerisinde yaşanılan bir olgu olarak görölse de savaşın devam ettiği görülmektedir. Devlet, doğal olan bu süreci yok ettiğinde toplum ile olan sözleşme meşruluğunu sivil toplum ve devlet yasalarından alacaktır.
- İkinci model, ana düşünce toplumun doğal bir oluşum olduğudur. Samuel Von Pufendorf, John Locke, Immanuel Kant, Adam Ferguson ve diğer İskoç Aydınlanma düşünür kişileri ile temsil edilirler. Devletin toplumun huzurunun korunması ve düzenlemesi gerektiği düşünürken toplumun özgürlük ve eşitliğini gerçekleştirerek tamamlayan bir araç olarak görür.
- Üçüncü model, Tom Paine'in temsi ettiği modeldir. Burada devlete karşı sivil toplum teması merkezi bir konumda olmuştur. Devlet ve aygıtlarının zaruri olarak kötü olduğu, toplumun ise şartsız olarak iyi olduğu öngörülmüştür. Sivil

¹¹⁵ A.g.e., 26-27.

¹¹⁶ Fuat Keyman, *Liberalizm, Devlet, Hegemonya*, 1 bs (İstanbul, Everest Yayınları, 2002), 317.

toplumun kusursuz işlemesi ile devletin işlerini daha çok yoluna koyup düzenlemesini sağlarken böylelikle kanun koyuculara daha az ihtiyaç duyulduğu söylenir.

- Dördüncü modeli ise Hegel temsil ederek devletin görevinin sivil toplumu korumaktan geçtiğini belirtir. Bu modelde devlet ne sürekli savaş halindedir ne de radikal karşıtlığı ne de toplumu tamamlaya yarayan bir araçtır. Devlet, sivil toplumun bağımsızlığını sınırlamakla ve korumakta mükelleftir.
- Beşinci modele ilişkin görüşler ise düşünür John Stuart Mill'in yazdığı yazılar ve Tocqueville'nin halkın seçmiş olduğu despotizmden duymuş olduğu kaygıdan anlaşılmaktadır. Bu kaygının sebebi devlet müdahalesi sayesinde sivil toplumun varlığının son bulmasından endişelenmeleri ve sivil toplumu korumanın ve yeniden devlet ile işbirliği içinde olmanın gerekliliği ve önemi ısrarla vurgulamıştır.¹¹⁷

Sivil toplum kavramı, toplum içerisinde yaşayan insanlar ile birlikte devlet ve aile arasında kalan oldukça geniş bir alanı ifade eder. Kamusal alan kavramı ise, tarih içerisinde farklı sosyo-kültürel yapı içerisinde oluşan kamusal ve özel alan sınırlarını farklı şekillerde çizilebilmektedir. Buradan kamusal alanın varlığı ya da yokluğunu düşünmekten ziyade farklı kültürlerde bürüneceği farklı biçimlere ve taşıyabileceği görece öneme bakmaktır.¹¹⁸ Habermas'a göre kamusal alan sivil toplumun içerisinde ortaya çıkan bir türe özgü bir alandır. Kamusal alan içerisinde eşit katılım ve özgür söylem kamusal iletişimin tarif ettiği bir alandır.¹¹⁹

Richard Sennett'e göre ise "kamu" kelimesi genel olarak gözleme açık, halka ait ve herkesçe görünen ortada olan olarak anlaşılmıştır. 17. yüzyılın sonlarına doğru ise kamu ve özel alan karşıtlığı bugün kullanılan söylemlere yakın bir şekil almıştır. Kamusal sözcüğü, toplumdaki tüm bireylerin denetimine açık alan anlamına gelirken, özel sözcüğü ise kişinin aile üyeleri ve arkadaş çevresi ile sınırlanan alan olarak kalmıştır.¹²⁰ Sennett'in vurgulamış olduğu "kamusal alan" kavramı özel alan

¹¹⁷ John Keane, *Demokrasi ve Toplum*, çev. Necmi Erdoğan, 1bs. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1994), 61-62.

¹¹⁸ Peter Burke, *Tarih ve Toplumsal Kuram*, çev. Mete Tunçay, 4 bs. (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011), 81-83.

¹¹⁹ Meral Özbek, *Kamusal Alan*, "Giriş: Kamusal Alanın Sınırları", ed. Meral Özbek, Kamusal Alan, 3 bs, (İstanbul: Hil Yayın, 2015), 29-30.

¹²⁰ Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, 31.

olarak belirtilen aile üyeleri ve arkadaş çevresinden oluşan kişilerin aile ve yakın arkadaş kesimlerinden farklı kesimlerde konum sahibi olan göreceli olarak farklı inançlara sahip aile üyesi dışında yabancı bireylerin de oluşturmuş olduğu bir toplumsal yaşam yeridir.¹²¹

Richard Sennett, tarih ve kuram arasında kurduğu etkileşimden hareketle, 18. yüzyıl Avrupasında yükselen burjuvazi çevresinde odaklanan bir kamusal yaşamın 19. yüzyıldan itibaren özel yaşamın giderek artan ağırlığı altında ezilişini ele almıştır. Sennett, kamusal alanı insanlığın yarattığı bir alan olarak, özel alanı ise insanlık durumu olarak görmektedir.

Sosyolog Craig Calhoun kamusal alan ve sivil toplum ile ilgili görüşlerinde, Avrupa tarihinin en çok üzerinde durulan ve sistematik olarak ilk defa 18. yüzyılda ortaya çıkarak tartışılmaya başlanmış ‘sivil toplum’ kavramını dikkat çekici hale getiren 1980 dönemi sonrası gelişen olaylar ve Doğu Avrupalı entelektüeller olduğunu ifade etmiştir. Bu sayede sivil toplum kamusal alana yayılmış ve ses getirmeye başladığını ve böylelikle sivil toplum Batı’dan başlayarak demokrasinin toplumsal temeli çerçevesinde tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmaların ilkinde sivil toplumun ekonomik –sistemik karakteri sorgulanırken, ikincisinde toplumsal sözleşmeci eleştirel geleneği sürdürmeyi vurgulamakta ifade etmiştir. O, kamusal alan, sivil toplumun içinden ortaya çıkan biricik bir alan olduğunu ve siyasi tartışmaların çözümlenmesini amaçlayan etkili bir akılcı-eleştirel söylemin gelişmesini sağlayacak kültürel ve toplumsal bir örgütlenme alanı olduğunu belirtmiştir.¹²²

Kamusal alan kavramının tarihsel süreç içerisinde dört değişik kavramsal tanımı olduğu söylenebilir. Bunlar; H. Arendt ve J. Habermas’ın ortaya koyduğu kamusal alan modelleridir.¹²³ Arendt’in yaklaşımındaki model, agonistik ve birleşimsel olarak iki farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Agonistik görüşe göre kamusal alan, ahlaki ve siyasi büyüklüğün, yanında seçkinliğin gözler önüne ortaya serildiği ve herkesçe sergilendiği ve başka bireylerde de paylaşılan bir alandır. Birleşimsel modelde ise,

¹²¹ Yelken, “*Kamusal Alan Kim(ler)in Hanı*”, *Sivil Bir Kamusal Alan*, 86.

¹²² Craig Calhoun, “Civil Society and the Public Sphere, Cambridge, MA., M.I.T. Press, 1992, 267-269. akt: Meral Özbek, “*Kamusal Alanın Sınırları*”, (ed.) Meral Özbek, *Kamusal Alan*, 3 bs. (İstanbul: Hil Yayınları, 2004), 27-29.

¹²³ Ahmet Karadağ, “Postmodernite ve Kamusal Alan: Mutlak Hakikat Arayışının Sonu”, ed. Ahmet Karadağ, *Kamusal Alan ve Türkiye*, 1 bs. (Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2006),45.

insanların uyum ve birliktelik içerisinde hep beraber hareket ettikleri bir alan olarak ortaya çıkar. Bu modelde kamu alanı içerisinde bireyin özgürlüğünü gösterdiği yer olarak betimlenir. Habermas'ın iletişimsel kamu alanı modeli ise, demokratik bir şekilde genel toplumsal kurallardan ve toplumdaki tüm bireylerle ortak alınan siyasi kararlardan etkilenenlere bu kural ve kararların oluşturulması, değiştirilmesi ve benimsenmesinde fikrini söyleme hakkı tanıyacak prosedürlerin oluşturulması olarak anlaşılmaktadır.¹²⁴

Sivil toplumun belirli bir kesimini kapsadığını savunan bir görüşe göre, kamusal alan toplumdaki grupların kendi istediklerini yapmak üzere birbirleriyle ve devletle etkileşim halinde oldukları aile bireyleri ve devlet arasında kalan kamusal mekândır. Kamusal mekân anlamındaki sivil toplum, devletin toplumun nihai yararını gözeterek ne yapıp yapmamasının uygun olduğuna ilişkin olarak yeni normların oluşturulduğu ve politikaların devlet üzerinde tanımlandığı bir alan ve mekân olarak kabul eder.¹²⁵

Sivil toplum en genel hali ile kamusal alan ile toplum içerisindeki çeşitli grupların kendi çıkarları doğrultusunda istediklerini gerçekleştirmek üzere hem kendi aralarında hem de devletle iç içe oldukları aile ve devlet arasında kalan kamusal mekândır. Bu bağlamda kamusal mekân anlamına gelen sivil toplum, sadece bir araya gelen grupların varlığı sorunsalı değil de daha çok devletin ne yapması veya ne yapmaması gerekliliğine ilişkin olarak yeni normların oluşturulduğu ve politikaların tanımlandığı bir alan ve mekândır.

Sivil toplum kavramının tarihi Antik Yunana kadar uzanmaktadır. Ancak modern devletin oluşumu ile birlikte sivil toplum ile aktarılmak istenilen anlam kendi içerisinde önemli değişikliklere uğramıştır. Sivil toplum, devlete karşı tekil; ancak devlet ile birlikte hareket eden ekonomik ve toplumsal açıdan birçok öznenin aktif olarak rol oynadığı toplumsal alan olarak anlaşılmaktadır. Çağdaş modern siyasal düşünce içerisinde modern sivil toplumun kavramının bu şekilde anılması uzun bir tarihsel ve toplumsal değişimin sonucunda olmuştur.¹²⁶

¹²⁴Kerem Ünüvar, “ Osmanlı’da Bir Kamusal Mekân: Kahvehaneler ”, ed. Ahmet Karadağ, *Kamusal Alan ve Türkiye*, 1 bs. (Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2006), 239-240.

¹²⁵ Mustafa Erdoğan, *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, 2 bs. (Ankara: Siyasal Kitabevi, 1998), 208.

¹²⁶ İsmail Doğan, *Sivil Toplum Ondan Bizde de Var*, 1 bs. (İstanbul: Sistem Yayınları, 2000), 2.

Sivil toplum kavramı tarihsel süreçte ulus devletin ortaya çıkışını açıklanmasında rol oynarken kavram toplumdaki sosyal yapılar ve politik sistemler ekseriyetinde şekillenmiştir. Sivil toplum kavramına ilişkin olarak Friedrich Hegel'in devlet sivil toplum ayrımı, Karl Marks'ın devlet-sivil toplum karşıtlığı, Antonio Gramsci'nin sivil toplum ve hegemonya kavramı ve Jurgen Habermas'ın sivil toplum ve kamusal alan eşitliğine dair farklı bakış açıları ve görüşler getirmiştir.

Hegel ile birlikte Devlet kavramı sivil toplumdan ayrı olarak ele alınmıştır. Böylelikle de bireyin devlete karşı önemi daha da artmıştır; çünkü sivil toplum bireylerin hakkın gözetmek konusunda önemli bir oluşumdur. Sivil toplum, Hegel'de devlete tamamen bağımlı olmayan farklı birey, grup, kurum ve kuruluşların bütünüyle oluşturduğu dinamiktir. Hegel sivil toplum-siyasal toplum ayrımının ortadan kalkmasında devleti esas almışken, Marks sivil toplumu temel almıştır.

Hegel, modern toplumda gelişen sivil toplum anlayışının devlete bağımlı olmayan kurum, kuruluş ve pratiklerin karmaşık yapısında oluştuğunu belirtir. Hegel devlet-sivil toplum- ayrımını politik bir düşüncenin etik yansıması olarak görmüştür. Etik yaşamı: aile, sivil toplum ve devlet olarak üçe şekilde ele almıştır. Hegel üç alanın da birbirinden çeşitli etik değerlere sahip olduğunu belirtmiştir. Hegel'e göre ailede sahip olunan normlar; sevgi, saygı, birliktelik, fedakârlık, itaat ailenin ortak duygu ve düşünce olarak betimlenirken, sivil toplumun etiği; rekabet, güç, hırs gibi bireylerin kişisel çıkarlarını ön planda tutan normlar etrafında oluşmaktadır.¹²⁷

Hegel'e göre sivil toplum, insanların zaruri ihtiyaçlarından dolayı oluşmuş bir yapıdır. Sivil toplum, aynı zamanda, aileleri, esnaf topluluklarını, şehirleri karşılıklı olarak etkilemektedir. Bunun sonucu olarak da sivil toplumu meydana gelmiştir. Bireylerin kendi kişisel istek ve amaçları doğrultusunda kendi çıkarlarını üstün tutması halinde, sivil toplumun çözülmesine neden olacağından buna imkan vermeyecek bir oluşum olarak en üst ve yetkili makam olarak devleti görmüştür.¹²⁸

Sivil toplumu devletten ayrı gören ve devleti kapitalist toplum içerisinde kamusal fayda sağlayıcı olarak benimseyen bir yaklaşımdır. Karl Marks, sivil toplumu Hegel'in tam tersi bir perspektifte tanımlama yapmıştır. Hegel'in devleti her şeyi

¹²⁷ Çaha, *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, 29-30.

¹²⁸ Şükrü Nişancı, *Sivil İtaatsizlik*, 1 bs. (İstanbul: Okumuş Adam Yayıncılık,2003), 128.

kuşatan ve her koşulda devlete öncelik veren yaklaşımını eleştirmiştir. Hegel'in tersine Marks, sivil toplumu politik yaşamın belirleyen bir alan olarak tanımlama yapmıştır.¹²⁹ Marks'ın yaklaşımında devletin topluma bağımlı olduğu ve toplumun sivil toplum tarafından belirlendiği düşünülmüştür. Marks sivil toplumu alt yapı olarak görürken, devlet kurumunu ise üst yapı olarak görür.¹³⁰ Marks'a göre devlet, toplumun örgütlenmiş, baskıcı, sınıf egemenliğinin bir aracı olarak gören, tarihsel çıkarların ön planda olduğu, sivil topluma göre ikinci planda kalan ve devlete bağımlı olan bir aygıt olarak görür. Marks sivil toplumu ekonomik yapı devlet arasında bir köprü olarak tanımlamıştır.¹³¹ Sivil toplum kavramını gündemde tutan ve popüler yapan ve Marksist toplum yapısı ile sivil toplumla ilgili tartışmalarda ilk akla gelen sosyal bilimci Antonio Gramsci 'dir.¹³² Gramsci'de sivil toplum kavramının analizi için Marks'ın devlet alt yapı ilişkisi ele pekiştirmek adına olumlu olacaktır. Marks'ın görüşünün tersi olarak Gramsci'de sivil toplum altyapısal alan değil, üst yapısal bir alana ait olduğu tanımlanmıştır.¹³³ Bu bağlamda Gramsci'nin sivil toplum anlayışını Marks'ın tersine Hegel'den aldığı söylenebilir.

Gramsci sivil toplumun siyasal düzende toplumu bütünüyle kavrayacak şekilde kapsamasını öngörmüştür. "Düzenlenmiş toplum" ismini verdiği kavram ile bir toplumun sadece bu şekilde varlık bulabileceğini ileri sürmüştür. Devleti oluşturan politik toplumun kapsadığı tüm alanları sivil toplumun işgal etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre, bir toplumsal sınıfın hegemonya olabilmesi için sivil toplumun yaygınlaştırılması gerekmektedir.¹³⁴

Gramsci, Marks'ın kapitali düzende bir topluma dönüşebilmesi için proleterya sınıfının yerine, entelektüel sınıfı seçmiştir. Gramsci için entelektüel sınıf, sivil toplum ile devlet arasında köprü olmasının yanında bu iki alan ve hegemonya arasında hem örgütleyen hem de birleştiren bir rol oynamaktadır. Bu sınıf, politik toplumu sivil toplum içinde yok etmekle kalmayacak, sivil toplumu hegemonyaya dönüştürecek

¹²⁹ Ömer Çaha, *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, 2 bs. (İstanbul: Gendaş Yayınları, 2003), 37.

¹³⁰ Erdoğan, *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, 221.

¹³¹ Fatih Duman, "Sivil Toplum", (ed.) Mümtazer Türkönü, *Siyaset*, 10 bs. (İstanbul: Opus Yayınları, 2009), 354-355.

¹³² Ömer Çaha, Osmanlı'da Sivil Toplum, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 49, S. 3. (1994), 82.

¹³³ Şükrü Nişancı, *Sivil İtaatsizlik*, 1 bs (İstanbul: Okumuş Adam Yayıncılık 2003), 132.

¹³⁴ Çaha, *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, 35.

şekilde büyümesini de sağlayacaktır.¹³⁵ Gramsci, sivil toplum kavramı ile bir sosyal grup içerisindeki bireylerin toplum üzerindeki hegemonyasının kültürel uzantısı olarak kabul etmiştir. Hegemonyanın hem politik, hem de kültürel alanda olmak üzere iki uzantısı vardır. Hegemonyanın bu iki uzantısı, bir yandan toplum üzerindeki kuşatıcı hegemonyanın devamını, bir yandan da devlet ve hukuk sisteminin bu hegemonyanın hizmetine dahil olmasını sağlamaktadır.¹³⁶ Gramsci'ye göre sivil toplum basite indirgenerek devlet karşıtlığı olarak anlaşılmalıdır. Sivil toplumun üst yapılarını devleti dolaysız saldırıdan koruyan bir tahkim sistemi olarak tanımlar.¹³⁷

Özellikle Antonio Gramsci'nin savunduğu görüşe göre kitle iletişim araçlarının sivil toplumun bir aracı olduğu düşüncesinden hareketle, oluşum ya da topluma yerleşim sürecinde kitle iletişim araçlarının aktif olarak topluma mevcut haklarını bildirmesi ve hakları için baskı kurabilen, örgütlenebilen toplumun demokratik topluma doğru ilerlemesinde çaba göstermeleri gerekmektedir.

Modern sivil toplum kavramına ilişkin önemli düşünürlerinden biri Habermas'tır. Habermas sivil toplumun “kamusal alan” olduğuna dikkat çekmiş sivil toplumu, devlet ile toplum arasında kalan “kamusal alan” olarak tanımlamıştır.

Habermas, kamusal alanın yapısal dönüşümünü açıklarken ilk olarak özel alan ile başlamıştır. Kamunun devlet ile toplum arasındaki gerilim alanı içerisinde siyasal işlevler üstlenmesinden önce çekirdek ailenin mahremiyet alanından kaynaklanan “öznelliği” ifade ederek kendi kamusal alanını oluşturduğunu belirtirken özel alanı iki şekilde ele alır. Birincisi, burjuva toplumunun var ettiği toplumsal alanı ve aile ve aile üyelerinin sahip olduğu mahremden kaynaklanan özel alandır. Özel alan içerisine müzeler, tiyatrolar, kahvehaneler olmak üzere edebi, tarihi ve politik faaliyet alanları girerken; devlet alanı içerisinde temsili kamu alanı girmektedir.¹³⁸ Burjuva toplumunun oluşturmuş olduğu kamusal alanın alanları şema olarak şu şekilde çizilebilir.

¹³⁵ Çaha, *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, 41.

¹³⁶ John Keane, *Sivil Toplum ve Devlet Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar*, (çev. Levent Köker, Ahmet Çiğdem, Mehmet Küçük, Erkan Akın, Aksu Bora, Ayşe Nur), 1 bs (Ankara: Yedi Kıta Yayınları, 2004), 102.

¹³⁷ Peter D. Thomas, *Gramsci Çağı*, 1 bs. çev. İlker Akçay, Ekrem Ekici, (Ankara: Dipnot Kitabevi, 2013), 253.

¹³⁸ Habermas, *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, 96.

Şekil 1.1: Burjuva Toplumunun Oluşturmuş Olduğu Kamusal Alanın Alanları

Özel Alan		Kamu Erkinin Alanı
Burjuva Toplumu (Mal dolaşımı ve toplumsal emeğin alanı)	Siyasal Kamu Edebi Kamu (Kulüpler, Basın)	Devlet “Polis”in Alanı
Çekirdek Ailenin İçsel Alanı (Burjuva entelijensiya) [münevverler]	Kültürel Mal Pazarı “Şehir” ¹³⁹	Saray (Soylu-saraylı toplum)

Habermas’a göre kamusal alan sivil toplum içinden ortaya çıkan kendine özgü bir alandır. Ona göre kamusal alanın tarihsel olarak oluşumunu ve yapısal dönüşümünü anlamının ilk şartı olarak özel mülkiyet ve toplumsal-üretim ve dağıtım ilişkilerinin belirlediği dar anlamda burjuva toplumunu anlamaktır.¹⁴⁰ Habermas burjuva kamusal alanın var oluşunu, sivil toplumun ve anayasal devletin gelişimi ile ilişkilendirmiştir. Ona göre burjuva toplumunun gelişmesi, devlet otoritesinin bireysellikten çıkarak, ekonomik ve politik olanın birbirinden ayrı alanlar olarak tanımlanması ile mümkündür. Devlet ile toplumun birbiriyle ilişkili; ancak devletin kendi koyduğu kuralları üzerinden işleyişe sahip iki ayrı özne olarak kurulmuştur.¹⁴¹

Habermas, Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü adlı yapıtında kamusal alan kavramını hem tarihsel hem de kavramsal olarak tartışmıştır. Kamusal alan tartışmalarına baktığımızda tartışmalar genellikle devlet eleştirisine dâhil olmuştur. 18. yüzyılın ortasına doğru modern anlamda kamusal alanın ortaya çıkması ile liberal

¹³⁹ A.g.e., 97.

¹⁴⁰ Meral Özbek, “Kamusal Alanın Sınırları”, (ed.) Meral Özbek, *Kamusal Alan*, 3 bs. (İstanbul: Hil Yayınları, 2004), 29.

¹⁴¹ Tuba Hasrak Hasdemir, Mustafa Kemal Coşkun, Kamusal Alan ve Toplumsal Hareketler, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 63-1, 124.

anlamda kamusal alan ekonomi sahası ile sürekli bir çatışma içinde olmuştur; çünkü kamusal alanın ortaya çıktığı burjuva en devrimci sınıftır. 18. yüzyıl Avrupası da kamuoyunun kendini taşıyıcı olarak örgütlediği düşünce ve kanatların özgürce yayıldığı hem devlet hem de özel ekonomik çıkarlardan bağımsız olarak burjuva kamusal alanı olarak adlandırdığı bir alan ortaya çıkıyor. Devletin bastırıcı gücü iktidar, ekonomik çıkarlarını ise sermaye ve paranın gücünü temsil eder. Bu da sivil toplumun oluşumunu ifade etmektedir.

1.5. SİVİL TOPLUM, KAMUSAL ALAN VE MEDYA

19. ve 20. yüzyıllarda modern düşüncenin oluşmaya başlaması ile birbirinden farklı nitelik ve özelliklere sahip bireyler kamusal bir alan içerisinde var olmaya başlamıştır. Bu varoluş beraberinde sivil toplum tartışmalarını getirmiştir.

Modern siyasal düşüncenin 18. ve 19. yüzyıllarda yaygınlık kazanması ile kamusal alanın temellerini oluşturan kavramların birçoğu somut olgulardan ziyade soyut kavramlar barındıran bir anlama bürünmüştür. Devlet, milleti birey, akıl, ilerleme, gelişme, medeniyet gibi kavramlar bu soyutlanmanın en belirgin kavramlarıdır. Soyutlamaya dayalı olan bu kamusal alan, demokrasi olgusunun gelişmesi ile birlikte önemli bir değişim dönüşüme girmeye başlamıştır. Demokratik yönetim, meşrutiyetini artık özgür düşüncenin geliştirdiğini zemine oturtarak halkın katılımını daha etkin ve somut kamu anlayışına doğru evrilmeye başlamıştır. 19. yüzyıl kamusal alanı yalnız Habermas'ın altını çizdiği burjuvazi kamusal alanı olmaktan çıkmaya başlamıştır. Demokrasinin etkin bir yapıda ile aktif katılımı getirirken bir taraftan da toplumsalın üzerindeki perdeyi kaldırarak toplumu geçmişi ile birlikte kamuya kazandırmıştır.¹⁴²

Kamusal alanda kendisini var eden ve isteklerini devlet karşısında dile getirmeye başlayan yurttaş sivil toplumun en önemli dinamiklerinden biridir. Devletin siyasal varoluşunun temeli olan yurttaş, bireyi salt devlete tabi hak ve görevleri şeklinde sınırlamaz aksine bireyin toplumsal hayatta var olduğunu toplumsal hayata katılması siyasal kamusal alanla kurduğu bağın da bir ifadesidir.¹⁴³ Kamusal alan ve sivil toplum alanının medyanın da etkisi ile demokratikleşmeye başlaması günümüzdeki en önemli

¹⁴² Ömer Çaha, *İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusal Dönüşümü*, 4 bs. Doğu Batı Düşünce Dergisi Yıl:2 S.5 Kasım, Aralık, Ocak 1998-1999, Doğu Batı Yayınları Ankara 87,88.

¹⁴³ Füsün Üstel, *Yurttaşlık ve Demokrasi*, (Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1999),80.

konulardan birisidir. Özellikle siyasal işleyişin anlaşılması için demokratik bir siyasal hegemonya projesinin geliştirilmesi için kültürel ve sınıfsal kimliklerin de iyi okunması gerekmektedir. Bu durumda kamusal alanın günümüze uyarlanması; sözü edilen kimliklerin yeniden belirlenmesi ve kendilerinin kamusal alan/sivil toplum temsiliyetlerini gerçekleştirmeleri ile mümkündür. Özellikle medya, insanların kamusal alana katılım sağlamasını kolaylaştırmalı ve kamuoyunu alakadar eden tartışmalara de katkıda bulunabilmelerini mümkün kılarak kamu politikalarının şekillendirilmesinde söz hakkı alabilmelerini sağlamalıdır.¹⁴⁴ Bu bağlamda medya ile sivil toplum arasındaki ilişkiyi çözümleyebilmek için farklı yaklaşımları ele almak gerekmektedir. İlk olarak *Liberal yaklaşımın* medya anlayışına bakılacak olduğunda toplumdaki bireylerin birbiri ile yarış halinde olan farklı beklentileri ve fikirleri savunan gruplar halinde ayrıldıklarını bu yaklaşımda önceliğin “birey” olduğunu savunur. Liberal yaklaşımda devlet çoğunluğu korumakla mükelleftir. Bu perspektifte medya serbestçe ve bağımsız olarak hareket etmekte ve kitle iletişim araçlarının da ekonomik altyapı ve üstyapı kurumlarından ayrı olduğu savunulur. Medya sahip olduğu güç ile devlet otoritesini temsil etme gücünü hem de yurttaşlara bilgi verme işlevini yürütmüş olur. Bu açıdan liberal yaklaşımı medyanın dördüncü kuvvet olma işlevinden de hareket ettiği anlaşılır.¹⁴⁵

Modern kamusal alanın doğurucu bir unsur olarak burjuvaziye bağlı içeriği demokratik kamusal alanın işlerliği açısından devlet ve sivil toplum arasında net bir ayrımın gerekli oluşuna götürür. Bu konuda Nancy Fraser, günümüzde sivil toplum alanını oluşturan örgüt veya birlikteliklerin politika veya ekonomik dışında bir gayeye de sahip olduğu düşüncesi iki türlü kamusal alanın varlığına işaret eder. Birincisi müzakere pratiği içeren ve kanaatleri biçimlendiren “*zayıf kamular*”; ikincisi ise devlet içerisinde bir kamu alanının varlığı olarak parlamentonun gelişimi ile kara almayı destekleyen kanaatleri biçimlendiren ve karar almayı içeren “*güçlü kamular*”dır.¹⁴⁶ John Keane ise, kamusal alan ile ilgili olarak kamusal yaşamın yaşanan dönüşümler ile birlikte feodalleştiğini ve bunu da Habermas’ın yaklaşımına göre değil, sivil toplumda farklı büyüklüklerde birbiri ile ilintili ve daha kompleks bir kamusal alanın gelişmesi

¹⁴⁴ Dağtaş, *Kamusal Alan ve Medya*, 179-180.

¹⁴⁵ Dağtaş, *Kamusal Alan ve Medya*, 176-177.

¹⁴⁶ Nancy Fraser, “Rethinking The Public Sphere: A Contribution To The Critique Of Actually Existing Democracy”, *Habermas And The Public Sphere*, Der. Craig Calhoun, The Mit Press, Cambridge, 1992, 133-134. (akt. Tosun, *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi*, 72).

anlamında kullanılmaktadır. Keane, bütünleşmiş bir kamusal alan yerine birçok kamusal alandan bahseder ve kamusal alanı şu şekilde tanımlar:

“Genellikle belirli bir iletişim aracıyla (televizyon, radyo, uydu, faks, telefon... vb.) bağlantı kuran iki ya da daha fazla insan arasında, kısa ya da biraz uzun bir süre için, verili etkileşim ortamında ve/veya tartışmacıların konumlandığı daha geniş toplumsal ve siyasal yapılar içinde işleyen iktidar ilişkileriyle ilgili olarak, şiddet içermeyen çekişmelerin patladığı (erupt) özgül tipte bir uzamsal ilişki...”¹⁴⁷

Devletin tarihsel süreçte geçirdiği değişimler ile birçok kavram oluşmuş ve “kamu” kavramı hem devleti hem de toplumu kapsamına alacak şekilde kamusal alan kavramı ile eşdeğer kullanıldığı görülmektedir. Bu kavramları birbirinden ayırmak için bir yana ekonom, özel ve kamusal alanı yan sivil toplumu diğer yana ise siyasal alan ve devleti koymakla mümkündür. Sivil toplumun ne olduğundan bahsedildiği zaman çoğunlukla devlet içerisindeki örgütsel yapılanmalardan bahsedilir. Bu durum esasen sivil toplumun sosyal bir gerçeklik olmasından hareketle resmi kamu ile özel hayat arasında varolan farklı ve özerk örgütler etrafından toplanmış olan bir kamusal alan kavramına götürür.¹⁴⁸ Türkiye’de özel alan kamusal alan ayrımı ile birlikte 1980 sonrası dönemde önemli değişme ve gelişmeler yaşanmıştır.

1980 sonrası dönem sivil toplumunun gelişmesi yönündeki en büyük adım sivil toplumu oluşturan unsurların Türkiye’deki geleneksel merkeziyetçi devlet erkine karşı bir varoluş oluşturmaya yönünde olmuştur. Bunun nedeni olarak hem Türk siyasetesinde yaşanan değişimler hem de farklı toplumsal grupların ortaya çıkması olarak gösterilebilir. Sivil toplum kanadında bu iki etmenin dışında Türk basını da 1980 sonrası dönemde devletin yanında yer almaktan çok toplumsal kanatta yer alarak toplumsal değişime katkıda bulunmuştur. Özel televizyon kanallarının yayım hayatına girmesi ile birlikte toplum-devlet arasındaki köprü daha da belirgin hale gelmiştir.¹⁴⁹

Kamusal alan ile sivil toplumun birbiri ile ilişkili; ancak ayrı kategorilerde olmasına rağmen 1980’li yıllardan itibaren politik kamusal olana vurgu yapılmaktadır.¹⁵⁰ Türkiye’de ise sivil toplumun toplumsal mecrada kendini göstermesi 1990’lı yıllardan sonra hız kazanmıştır. Ancak yine de Batıda hakim olan sivil toplum kavramı Türkiye

¹⁴⁷ Meral Özbek, *Kamusal Alan*, “Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı”, Beybin Kejanlıoğlu, ed. Meral Özbek, 3 bs, (İstanbul: Hil Yayın, 2015), 699.

¹⁴⁸ Tosun, *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi*, 70.

¹⁴⁹ Ömer Çaha, *Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın*, 1 bs. (Konya: Vadi Yayınları, 1996), 136-140.

¹⁵⁰ Dağtaş, *Kamusal Alan ve Medya*, 170.

için yeni olarak gündemine aldığı bir konu olmuştur. Şerif Mardin'e göre Türk toplumunda devlet-toplum ilişkisi demokratik ülkelerdeki gelişim durumlarına göre daha farklı gelişme göstermiştir; "Her şeyden önce devlet seçkinleri, sivil toplumu hesaba katmayan ve büyük yığınların siyasi katılımına olumsuz yaklaşmıştır. İkinci olarak ekonomik alanda da arpalık mükâfatları özerk ekonomik alanların oluşumunu önlemiş, hatta özel sektörde de başarı devletle iç içe olmaya bağlı olmuştur. Son olarak seçkinlerle halk kültürümüzün farklı olması da tepeden inmeci anlayışı pekiştirmiş ve sürdürülmesini kolaylaştırmıştır."¹⁵¹

Kitle iletişim araçları sivil toplumun meydana gelmesinde önemli bir role sahiptir. Türkiye'de ve diğer ülkelerde de sivil toplum gücünü medyadan ve basının etkisi ile artırır. Böylelikle özellikle 1980 sonrası dönemde Mc Luhan'ın belirttiği gibi "dünyanın global bir köye dönüşmesi" Dünya'da da yükselen ortak bir popüler kültürün oluşmasına yönelik düşünce akımları oluşmuştur. Bu bağlamda yavaş yavaş kitle iletişim araçları ile etkileşim haline giren sivil toplumun değerler ile birlikte kültürel yerel özelliklerinden ayrılıp ortaklaştığı bir dünya düzeninin içerisine girer.¹⁵² İnsanlar toplum içerisinde birlikte yaşamının getirmiş olduğu sorumluluklar ile birlikte, bazı problemlere karşı birlikte ortak hareket etme ihtiyacı duyarlar. Bu problemleri giderme ve üstesinden gelmek için başlayan bireysel uğraşlar zaman içerisinde yerini ortak yürütülen çalışmalara ve birlikte harekete yöneltmiştir. Bu yönelim toplumda büyüklü, küçüklü birçok yapının oluşmasını desteklemiştir.¹⁵³

Sivil toplum tarihsel olarak çeşitli süreçlerden geçmiştir. İlk olarak Osmanlı Devleti dönemi ve 2. Meşrutiyetin ilanı ilanından sonra Cumhuriyet dönemi ile birlikte sivil toplum tartışmaları da beraberinde gelmiş ve burjuva kamusal alanın toplumsal yapısındaki değişimi ile siyasi ve toplumsal işlevi de dönüşüme uğramıştır. Küreselleşme ile birlikte kamusal alanda devlet müdahalesinin artması, kitle iletişim araçlarının gelişmesi 20. yüzyıldaki yeni iletişim teknolojileri sayesinde yazılı ve görsel

¹⁵¹Şerif Mardin, Osmanlı'dan Türkiye'ye İnsan ve Toplum, Türkiye'de Toplumsal Değişim. akt: Aytekin Yılmaz *Çağdaş Siyasal Akımlar (Modern Demokraside Yeni Arayışlar)*. (Ankara: Vadi Yayınları, 2001), 104.

¹⁵²Hasan Tunç, Hasret Aktaş, *Liberal Düşünce*, "Batı'da ve Türkiye'de Sivil Toplum (Gelişim Süreci)", kış 1998, 85.

¹⁵³ Cevit Yavuz, "Çok Uluslu Şirketlerin Yaygınlaşmasında Sivil Toplum Kuruluşları", V. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyum Bildiri Kitabı, 2008, Çanakkale, 202.

endüstri medyasındaki değişim ve özellikle televizyonun etkisi ile kamusal alan ve özel alan birbirinin alanına girmiş ve bu durum oldukça belirgin bir hal almaya başlamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAMUSAL ALANIN DÖNÜŞÜMÜ VE TELEVİZYON

2.1. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI VE İLETİŞİMDE ELEŞTİREL KURAMLAR

İletişim insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Yaşanılan bilgi çağında ise iletişimin ve kitle iletişim araçlarının bireyler üzerinde etkisi oldukça fazladır. Bu nedenle öncelikle iletişim ve kitle iletişim kavramları üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda iletişim kavramına ait birçok tanım bulunmaktadır. En basit hali ile iletişim, kişinin kendisini ifade etmesini ve daha sonrasında iki bireyin birbiri arasında kurduğu ilişki ve birbirini anlamasını sağlayan araç olarak ifade edilebilir.

*“İletişim birey etkinliklerinin tamamlayıcı bir parçasıdır. Nerede bir birey etkinliği varsa, orada iletişim vardır. İletişim birey ilişkilerinin bir zorunluluğu, ayrıcalığı, önceliğidir. İletişim kısaca ileti alışverişi ise de ileti, malların üretimi ve dağıtımı, paranın dolaşımı, Pazar ilişkileri aynı zamanda düşüncenin ve deneyin üretimi, dağıtımı ve alışverişi iletişim demektir. İletişim birey ilişkilerinin süre giden bir sürecidir; gerçek zaman ve gerçek uzayda yer alır; toplumsal bir olgudur. Bu nedenle onu toplumsal ve ekonomik siyasal ve tarihsel koşullar içinde anlamaya çalışmak gerekir”.*¹⁵⁴

İletişim, Latince *communis* -topluluk- kelimesinden türetilmiş olup communication bilgi ve düşüncelerin alışverişi anlamına gelir. Türkçe’deki iletişim sözcüğü ise, işteş bir sözcük olup karşılıklı olarak anlamına gelir ve toplumsallık sürecine dair bir birlikte olmaya işaret etmekte yetersiz kalmaktadır.¹⁵⁵ İnsan sosyal bir varlıktır ve doğduğu ilk andan itibaren çeşitli kanallarla iletişim kurmaya başlamakta ve iletişime olan ihtiyacı kaçınılmaz bir şekilde gerçekleşmektedir.

İletişim alanı sosyoloji yani toplumbilim ile çok yakından ilişkilidir. İletişimin içinden çıktığı disiplin sosyolojinin temelini dayanmaktadır. İletişimin esas konusu bireydir. Toplum meydana getiren kişiler, gruplar, topluluk ve cemiyetler kişiler arası ilişki ve onun neticesinde meydana gelen toplumsallaşma olgusu ve süreci göz önünde bulundurulduğunda iletişim, sosyoloji ile iç içe girerek adeta bir sarmal oluşturmaktadır. Sosyolojinin tüm disiplinlerinde iletişim vardır iletişimin türü ve içeriği bu disiplinlerin yapısına bağlı olarak değişir.¹⁵⁶

Var olmanın temel koşulu Rene Descaertes’in “Düşünüyorum, o halde varım.” sözünden hareketle içinde yaşanılan dünya ile kesintisiz iletişim içerisinde olunmasıdır.

¹⁵⁴ İrfan Erdoğan, Korkmaz Alemdar, *İletişim ve Toplum*, 1 bs.(Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990), 170.

¹⁵⁵ Nurçay Türkoğlu, *Kitle İletişimi ve Kültür*, (İstanbul: Naos Yayınları,2003), 11.

¹⁵⁶ Aysel Aziz, *İletişime Giriş*, genişletilmiş 4 bs. (İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2012), 41-42.

Bu iletişim ağı iletilen ve iletilen olarak oluşturulan iki yönlü bir yapı ile sağlanmaktadır. Bu ağda önemli olan iletilenin de iletilenin de sorgulamaya açık bir yapı sergilemesidir.¹⁵⁷ İletişim, bireyin varlığını sürdürmesinin bir ürünü ve varlığını sürdürürken geçirdiği gelişmelere bağlı olarak kendi içerisinde de değişime ve dönüşüme uğrayan bireye özgü bir olgudur. İletişim aynı zamanda yalnızca sözel bir süreç olmayıp insanın insan ile etkileşimde olduğu her durum ve mekanda ayrı bir dil biçimi içinde kodlanmış bir iletişim sürecidir. İçerisinde yaşanan hayatı anlamlandırılış şekli bir bağlamda dilin aktüel kullanımı, dil ve insan ilişkileri arasındaki etkileşimin de eleştirel bir yaklaşımla değerlendirilmesini gerektirir.¹⁵⁸

İletişim sosyolojik bir tanımlama ile; “*Belirli araçlar/ortamlar kullanılarak bilgi, düşünce ve tutumların (iletilerin) insan(lar)dan insan(lar)a karşılıklı olarak aktarılması*” olarak tanımlanabilir. Yani iletişim, bireyden bireye, bireyden gruba, gruptan bireye bilgi, tutum ve davranışların uygun ortamlar ve kanallar aracılığıyla aktarılmasıdır.¹⁵⁹

İletişim bireyin kendisi ile başlar ve toplumun varoluşunun olmazsa olmazıdır. İletişim olmadan bireyin kendini ve toplumsal varlığını sürdürmesi pek mümkün değildir. Kitle iletişim araçları denildiğinde ilk olarak basın (gazete, dergi, kitap), radyo, televizyon ve sinema kanalı ile iletişimin gerçekleşmesine kaynaklık eden araçlar gelir.¹⁶⁰ İletişimi sağlarken bireyler düşünce ve duygularını aktarıırken zaman içerisinde çeşitli araçlar kullanmaya başlamıştır. Böylelikle bireyler iletişim sayesinde bir araya gelerek kitleleri oluşturmuştur. Kitle bir birey topluluğudur, toplum içindeki birey, grup, zümre, çeşitli tabakalar gibi tekil ve çoğul aktörleri kapsar. Kitle iletişim ise kitlenin çeşitli kanallarla iletişim kurarak vermek istediği mesajı verir.

İletişim toplumsal bir eylemdir. Toplum yaşamının ilk anından şimdiye kadar her kademesinde ve durumunda, her şartta görülen toplumsal bir eylemdir. Bu durumda irdelenmesi gereken toplum ve buna bağlı olarak iletişimin geçirdiği evrelerin incelenmesidir. İnsan ilk olarak kendi hayatını idame ettirebilmek, hayatta kalmaya çalışmak, beslenmek, barınmak gibi sorunlarını çözmek için doğa ile etkileşim

¹⁵⁷ H. Mustafa Açıkgoz, *İletişim Felsefesine Giriş*, 2 bs. (İstanbul: Birey Yayıncılık, 2003), 35.

¹⁵⁸ Ünsal Oskay, *İletişimin ABC'si*, 6 bs. (İstanbul: Der Yayıncılık, 2011), 1-5.

¹⁵⁹ Aziz, *İletişime Giriş*, 28.

¹⁶⁰ İrfan Erdoğan, Korkmaz Alemdar, *Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirilmesi*, genişletilmiş 2 bs. (Ankara: ERK Yayınları, 2005), 15-17.

içindeyken toplumsal hayata geçiş ile toplum yaşamının doğaya karşı bireyi bir çözümü olduğu görülüyor. Bu bağlamda bireyler arası ilişkinin başlamasıyla meydana gelen ve taraflar arasındaki bilgi ve haber alışverişi zorunluluğu iletişimi meydana getirecektir.¹⁶¹

İletişimi ve kitle iletişim olgusunu anlamamlandırmak için onun aracı niteliğindeki kitle iletişim araçlarının açıklanması gerekmektedir.

Kitle iletişimi kavramında yer alan kitle kelimesi ile iletilerin birçok insana aynı anda ulaşması ifade edilirken aynı zamanda kitle iletişim araçlarının içeriklerini kapsayan tüm bireyleri ifade etmektedir.¹⁶² Kitle iletişimi, kaynak tarafından mesajların kodlanması, kitle iletişim araçları (radyo, televizyon, dergi, kitap, sinema vb.) tarafından hedef kitleye (dinleyici, seyirci, okuyucu) iletilmesi, hedef alıcıların bu mesajları çözümlemesi ve geribildirim yolu ile ulaşılmak istenilen kaynağa aktarım sürecini ifade etmektedir. Kitle iletişimi içerisinde yer alan bu örgütlenmeler *medya* kavramı ile aktarılmakta ve sistemin merkezinde yer almaktadır.¹⁶³ Kitle iletişimi hızlı, kamusal ve geçici olarak tanımlanabilir. Kitle iletişimi kamusaldır; çünkü ileti halkın izlenmesine açıktır. Hızlıdır; çünkü ileti izleyicilere kısa zamanda yetişmesi için hazırlanmıştır. Geçicidir; çünkü genellikle iletinin alındığı an aslında tüketilmesi için amaçlanmıştır sürekli kayıt altına alınması için değil.¹⁶⁴

Günümüzde, kitle iletişim araçlarının ana işlevi en basit haliyle haber vermektir. Bu konuda yapılan araştırmalar beş işlev olarak belirlemiştir.

- Enformasyon işlevi: Medyanın izleyici kitlesine sunduğu dünya hakkındaki tüm realiteyi gözler önüne serer.
- Kültürel işlevi: Medyanın izleyicilere içinde bulunduğu kültürü tanımasını öğrenmesi ve bilmesini sağlar.
- Toplumsal işlevi: Medya toplumsal gruplar ve dinamiklerin ilişkilerini ve çatışmalarını ilişkiler yoluyla toplumsallaştırır.
- Politik işlevi: Medya politik olaylar ve politikacıları anlamamıza katkı sağlar.

¹⁶¹ Hayati Tüfekçioğlu (Ed.), *İletişim Sosyolojisi*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın No:2360, 2017), 94.

¹⁶² Orhan Gökçe, *İletişim Bilimine Giriş*, 4 bs, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2002), 163.

¹⁶³Hüseyin Bal, *İletişim Sosyolojisi*, (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayın No:42, SDÜ Basımevi, 2004), 66-68.

¹⁶⁴Charles Romley Alder Wright, *Mass Communicaiton: A sociological perspecive*. NY: Random House, 1959, 15. (akt: İrfan Erdoğan, Korkmaz Alemdar, *İletişim ve Toplum Kitle İletişim Kuramları Tutucu ve Değişimci Yaklaşımlar*, 1 bs. (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990), 54.

- Eğlence işlevi: Medya izleyiciyi eğlendirir ve oyalayarak zevkli vakit geçirmesini sağlar.¹⁶⁵

Denis Mc Quil ise, kitle iletişimin işlevlerini ise şu şekilde belirler.

1. Enformasyon: Bilgi görev görerek toplumdaki ve dünyadaki olaylar ve durumlar hakkında bilgi sağlamak, güç ilişkilerine de işaret ederek ve yenilik, uyum ve ilerlemeyi kolaylaştırmak.
2. Korelasyon (Bağıntı): Olayların anlamını açıklamak ve yorumlamak, sosyalize etmek, öncelik ve görelî statüleri düzenlemek.
3. Devamlılık: Baskın kültürü ifade etmekle birlikte alt kültürler ve yeni kültürlerin gelişimlerini tanımak.
4. Eğlence: Sosyal tansiyonu azaltmakla birlikte oyalanma ve rahatlama aracı.
5. Seferberlik: Politika, ekonomik, güç, çatışma ve toplumsal hedefler için savaşmak.¹⁶⁶

Kitle iletişimi, psikoloji, sosyoloji, siyaset, ekonomi gibi davranış ve sosyal bilimlere nazaran daha yeni ve disiplinler arası bir kavram olup, kitle iletişim ürünleri geniş izleyici kitesinden oluşan izleyenin kimliğinin belli olmadığı, kamusal alanda herkese açık olan izleyici kitle ile iletişimci arasında herhangi bir bağ olmayan, tek yönlü ve geri dönüşü için anında geri bildirim fiili bulunmayan, toplumun hemen hemen her kesiminin kolayca ulaşabileceği ürünlerden oluşur.¹⁶⁷ Kitle iletişim araçları bilindiği üzere siyaset, ekonomi, haber, magazin, eğitim ve diğer alanlar tarafından da sıklıkla kullanılmıştır. Seyhan Bagardı kitle iletişim araçlarını şöyle tanımlanmaktadır. Kitle iletişim araçları, toplumda haber alma ve bilgilerin toplumdaki hedef kitleye aktarılmasını sağlayan araçlardır.¹⁶⁸

Kitle iletişim kavramı en genel haliyle büyük kitlelere ulaşmak hedefiyle tasarlanan gazete, dergi, radyo, televizyon ve sinema gibi iletişim araçlarının bütünü kapsar. Bu araçlardan özellikle televizyon, küresel dünyada her yere ulaşabilme yeteneği aracılığıyla içeriğinin niteliği açısından da sosyologların ilgisini çekmeyi

¹⁶⁵Tahir Karaboğa, *Medya ve Toplum İlişkileri- Televizyon Haberlerindeki Şiddetin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma*, (Ankara: Karınca Yayınları,2010), 20-21.

¹⁶⁶Bal, *İletişim Sosyolojisi*, 75.

¹⁶⁷Nurçay Türkoğlu, *İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim, Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar*, 4 bs. (İstanbul: Urban Kitabevi, 2010), 67-68.

¹⁶⁸Seyhan Bagardı, ''Kitle İletişim Araçları Olarak Yerel Televizyonun İşlevleri'' Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Kurgu Dergisi, S.16, (1999), 101.

başarmıştır.¹⁶⁹ Kitle iletişimi sağlayan araçlar bilgiyi dar bir vakitte birçok insana seri bir şekilde iletmekte ve bu iletim hayatı oldukça kolaylaştırmaktadır. Kitle iletişim araçları bireyleri eğlendirmenin, boş vakitlerini değerlendirmenin yanı sıra çevremizde yaşadığımız olaylara da ayna tutmaktadır.¹⁷⁰ Kitle iletişim araçları ile iletilmek istenilen mesajın hedefe ulaşmasını sağlamak görevi yerine getirilmiş olunur. Böylelikle içeriğin oynanmadan dolaylı olarak haber ve bilgi sağlama, eğitim, bütünleştirme, toplum içerisinde kamuoyu oluşturma, ekonomi gibi işlevleri de görmüş olur.

Kitle iletişim araçları kitlesel iletişimin yapıldığı araçlar topluluğunu kapsamaktadır. Bu kapsama tarihsel açıdan bakıldığında, tiyatro, gazete, kitap, dergi, broşür gibi yazılı basın ile radyo, televizyon, sinema, internet gibi iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin ürünü olan araçlar dahil olmaktadır. Kitle iletişim araçlarının ortaya çıkmaları farklı zamanlarda olsa da 20. yüzyıl ile önem kazanmıştır. Kitlesel iletişim araçlarının başlangıç tarihi matbaanın bulunuşu ile birlikte ilk kitapların basıldığı 1450'li yıllara dayanır. Bugünkü anlamında toplumlara hizmet veren kitle iletişim araçlarından bahsedildiğinde 17. yüzyılın ortalarında başlayan bu süreç 19. yüzyılın sonlarına doğru sinemanın ortaya çıkışı ile devam etmektedir. 20. yüzyılın ilk yarısında radyo ve televizyon ve 20. yüzyılın sonlarına doğru ise internetin ön plana çıkmaktadır.¹⁷¹

Kitle iletişim araçları kitle iletişimde temel bir role sahiptir. Bazı iletişim kuramcılarına göre iletinin içeriğinden daha önce gelir. Bu bağlamda Mc Luhan “araç iletidir” vurgusunu yapmıştır. Kitle iletişim araçları denildiğinden esas olarak gazete, radyo, televizyon ve internet olarak akla gelmektedir.¹⁷² Özetle kitle iletişim araçlarının en temel özelliği sürelilik ve düzenlilik taşımalarıdır bu nedenle kitle iletişim araçlarının ürettikleri içeriklere yönelik üretilen talepler ürünün gereksinime dönüşmesiyle meydana gelir. Karmaşık hale gelen bir toplumda birey için radar işlevi kazanan haber ve enformasyon toplumsal bir gereksinim haline gelmiştir.¹⁷³

¹⁶⁹Anthony Giddens & Philip W. Sutton, çev. Ali Esgin, *Sosyolojide Temel Kavramlar*, (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2014), 280.

¹⁷⁰Arsev Bektaş, *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*, 2 bs. (Ankara: Bağlam Yayınları, 2000), 115.

¹⁷¹ Aziz, *İletişime Giriş*, 118-119.

¹⁷² Bal, *İletişim Sosyolojisi*, 81.

¹⁷³ A. Raşit Kaya, *Kitle İletişim Sistemleri*, 1 bs. (Ankara: Teori Yayınları, 1985), 12.

Kitle iletişim araçları denilince akla ilk olarak gelen herhangi radyo, televizyon, gazete... vb. araçlardan izleyen kitleye aynı anda ileti gönderilmesi anlaşılmaktadır. Modern toplum toplumsal iletişimi bu gücünden dolayı önemlidir. İletişim böylelikle kitlesel bir anlam kazanmaktadır.¹⁷⁴ Kitle iletişim araçları ve toplumsal etkileri günümüzde sosyolojik bir olgu olarak tartışılmaktadır. Kitle iletişim kısa zamanda en fazla kişiyi etkilemesi ve ulaşılabilir olması bakımından oldukça önemlidir.

Gazete; tarihin bilinen ilk haber toplama ve dağıtma gazetesi Roma Senatosu tarafından M.Ö. 59'da çıkarılan Acta Diurna'dır. 15. yüzyıla gelindiğinde matbaanın bulunması ve baskı makinasının icadı ile ilk gazete ortaya çıkmıştır. Matbaanın ortaya çıkması ile adeta kitlesel bir devrim meydana gelmiştir. Antony Giddens'a göre modern biçimde gazeteler 1700'lerde basılarak dağıtılan broşür ve bilgi yapraklarından ortaya çıkmıştır. Türkiye'de gazeteler ise ilk olarak hükümetin bir duyuru organı olarak ortaya çıkmıştır. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde devletin varoluş ilkeleriyle bütünleşmiş olan gazetelerin yanında çok sayıda günlük gazete yayımlanmaya başladı.¹⁷⁵

Radyonun bulunuşu ile ilgili ilk çalışmalara Avrupa ülkelerinde 19. yüzyılın ikinci yarısında başlanmıştır. İlk radyo yayınları 1. Dünya Savaşı sırasında askeri amaçlar için önemli bir araç olarak kullanılmıştır. 1927 yılına kadar tüm Avrupa'da, Amerika'da ve Japonya'da radyo yayınları başlamıştır. Radyo yayınları ile birlikte haber alma formu değişime uğrayarak evlere ve aile ortamına ses ve müzik mesajları iletilmiş oldu. Bu durum o zamana kadar topluma sunulan kitle iletişimden daha farklı bir formdaydı. Bu nedenle toplum tarafından büyük bir etki oluşturmuştur.¹⁷⁶

Televizyonun ilk ortaya çıkması radyo yayınlarından yaklaşık 10-15 yıl sonra başlamıştır. Televizyon ile ilgili ilk buluşlar Avrupa ülkeleri, Rusya ve Amerika'da yakın sürelerde gerçekleşmiştir. Televizyon tarama tekniğinin ilk basit buluşu olan “*döner disk*” ile televizyonun temeli atılmış daha sonra “*mekanik tarama*” denilen tarama sistem ile ilk deneme yayınları başlamıştır. İlk düzenli televizyon yayını 1939 yılında Amerika'da başlamıştır. Televizyon yayınlarının başlaması ve topluma dahil olması yatırım gerektiren masraflı bir buluş olduğundan radyo gibi hızlı çoğalmamıştır.

¹⁷⁴ Cengiz Anık, *İletişim Sosyolojisi Kuramsal Temeller*, 1 bs. (İstanbul: Derin, 2014), 159.

¹⁷⁵ Bal, *İletişim Sosyolojisi*, 82-83.

¹⁷⁶ Aziz, *İletişime Giriş*, 129-130.

¹⁷⁷ Türkiye’de televizyon deneme yayımları ilk olarak 1952 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi’nde gerçekleştirildi. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) ise 1968 yılında düzenli olarak yayım hayatına başlamıştır. ¹⁷⁸

1980’li yıllara gelindiğinde ise 20. yüzyıla damga vuran en önemli olaylardan biri kuşkusuz internetin bulunarak topluma kazandırılmasıdır. Bilgisayar teknolojisinin bulunarak ortaya çıkmasından sonra iletişim ve teknolojinin birleşmesi ile “ İletişim Çağı” denilen bir çağ oluşmuştur. İnternet önceleri askeri savunma ve araştırmacılar için daha dar ölçekte düşünülse de teknolojik gelişmeler ve ticar amaçlarla sınırları genişlemiş ve tüm dünyayı etkisi altına alan bir bilgi ağı haline gelmiştir. ¹⁷⁹

İletişim alanı 1950’li yıllardan itibaren özerk bir çalışma alanı olarak sosyal bilimler arasındaki yerini almıştır. Daha önceki zamanlarda siyaset, tarih, psikoloji, sosyoloji gibi diğer bilim dallarının etkilerini içerisinde barındıran iletişim bilimi tüm bu disiplinlerden de izler taşımaktadır. İletişim alanına yönelik farklı görüşler ve bu bağlamda ortaya farklı yaklaşımlar atılmıştır. Bu yaklaşımlar iletişime dair ayrı öğelerini vurgulamaktadır ¹⁸⁰ İletişim alanına yönelik kuramlar genel olarak iki şekilde ele alınmaktadır. Bunlar, liberal-çoğulcu yaklaşım ve eleştirel yaklaşım olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşımlardan birincisi Amerika Birleşik Devletleri’nde ortaya çıkmış olup diğeri Batı Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Liberal-çoğulcu yaklaşım çerçevesinde yapılan “etki” araştırmalarında medyanın etkileri ele alınarak medyanın zaman içerisinde farklı tanımlamaları yapılmıştır. Eleştirel yaklaşımda ise esas sorunun medyanın “işlevlerine” yönelik olduğu söylenebilir. Bu çerçeve içinde kalmak koşulu ile bazı araştırmalar da medya içeriğinin nasıl okunduğu ve kitle iletişim araçlarına etkisi üzerine gerçekleştirilmiştir. ¹⁸¹

1980’li yıllar ile birlikte medya post-modern toplumda belirgin rol oynamaya başlamıştır. İnsanın diğer bireylerle etkileşim haline girmesi ve küreselleşme ile birlikte kültür endüstrisinin gelişmeye başlaması toplumun geçirdiği değişimi dönüşümü medyanın kültürel homojenleşme sürecinin bir aktörü haline geldi. ¹⁸² Bir kitle iletişim

¹⁷⁷ Aziz, *İletişime Giriş*, 130-131.

¹⁷⁸ Bal, *İletişim Sosyolojisi*, 85.

¹⁷⁹ Aziz, *İletişime Giriş*, 141-142.

¹⁸⁰ Konca Yumlu, *Kitle İletişim Ve Araştırmaları*, 1. bs. (İzmir: Nam Basım, 1994), 8.

¹⁸¹ Ömer Özer, *Medyaya Yönelik Kuramsal Tanımlamalarla İlgili Muhabirlerle Yapılan Saha Araştırması*, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri, C4, S2, 2006, 1.

¹⁸² Yaşar Çabuklu, *Özgürlükçü Düşüncenin Peşinde*, 2 bs. (İstanbul: Metis, 2014), 18.

aracı olarak televizyon, tüketim kültürüne yönelik olarak yapılan eleştirilerin hedefidir. Bu eleştiriler genellikle Frankfurt Okulu olarak bilinen Theodor W. Adorno, Herbert Marcuse, Erich Fromm, Max Horkheimer gibi kuramcılarının temsil ettiği görüşlere dayanır. Frankfurt Okulu'na göre, Endüstri Devrimi ile ortaya çıkan tüketim kültürü, yaşamın her alanında aktif rol oynayarak bilişim teknolojilerinin de gelişmesi ile toplumun birçok alanında tüketim nesnesine dönüşmektedir. Frankfurt Okulu temsilcileri bu olguyu kültür endüstrisi olarak isimlendirir ve kitle iletişim araçlarını da bu endüstrinin bir parçası olarak görür.¹⁸³ Eleştirel kuramcılarının yaklaşımı incelendiğinde daha çok gelecek tarihte hatasız bir toplum yaratma idealini oluşturan ütopyik bir toplum oluşturma düşüncesini savundukları görülmektedir. Eleştirel kuramcı görüşteki kuramcılar Karl Marx'ın görüşlerinden etkilenmişlerdir.

Marksist ve eleştirel kuramlar net yargılardan ziyade, daha çeşitli bir içeriğe sahiptirler. Bu yaklaşımlar çalışmalarına ya pozitivist deneyci ve idealist okulları eşleştirerek başlarlar ya da kendi yaklaşımlarını Marksist ve eleştirel okulların diğer yaklaşımlarından beğendiklerinin eleştirisini yaparak sunarlar.¹⁸⁴ Liberal yaklaşımda ifade özgürlüğünün himaye edilmesinde kitle iletişim araçlarının çok önemli bir rolü olduğunu ifade ederken Marksizm bu kitle iletişim araçlarının eşitliğe dayalı olmayan toplumsal yapıdaki ilişkilerinin ideolojik toplum imgelemlerinin ve temsillerinin biçimlenmesine katkıda buldukları görüşündedir.¹⁸⁵

Frankfurt Okulu ise eleştirel kuram ya da eleştirel teori olarak da adlandırılmaktadır. Tam ismi Frankfurt Üniversitesi Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü olan Frankfurt Okulu kapitalizmin hakim olduğu dünya düzenini eleştiren bir okuldur. Okulun temsilcileri ve kurucuları Theodor Adorno, Max Horkheimer, Herbert Marcuse'dir. "Okul 3 Şubat 1923 yılında Felix Weil tarafından Weimer Cumhuriyeti'nin bir parçası olarak ekonomi politik konusunda disiplinler arası araştırma yapmak için kuruldu". Frankfurt Okulu, Marksist görüşten ilham almıştır ve Birinci Dünya Harbi bittikten sonraki süreçte kurulmuştur. Savaş süresince yaşanan krizlere, devrimlere ve Avrupa'da yaşanan karışıklıklara bir tepki olarak gelişmiştir.¹⁸⁶ Frankfurt Okulu

¹⁸³ Nazlı Bayram (Ed.), *Toplum ve İletişim*, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2007), 113.

¹⁸⁴ Korkmaz Alemdar ve İrfan Erdoğan, *Popüler Kültür ve İletişim*, (Ankara: Ümit Yayıncılık, 1994), 231.

¹⁸⁵ Nick Stevenson, *Medya Kültürleri Sosyal Teori ve Kitle İletişimi*, çev. Gözde Orhon ve Barış Engin Aksoy, (Ankara: Ütopya Yayınevi, 2008), 25-27.

¹⁸⁶ Levent Yaylagül, *Kitle İletişim Kuramları*, (Ankara: Dipnot Yayınlar, 2008), 84.

temsilcilerinin düşünceleri üç önemli tarihsel olaydan etkilenmiştir. İlki, 1917 Rus devriminin Avrupa'ya yayılamaması nedeniyle yaşadığı hayal kırıklığı, ikincisi faşizmin yükselişi ve bu entelektüel kitlenin savaştan sonra baskı altında kalması, üçüncüsü, İkinci Dünya Savaşından sonra batı kapitalist güçlerinin kararlılığı ve bu kararlılığın meydana getirdiği ideolojik değişimlerdir.¹⁸⁷

Frankfurt Okulu temsilcilerinin ortak savunduğu görüş insan özgürlüğü ve özgürlüğün modern toplumsal dünyada çeşitli tahakkümler ile ne şekilde sınırlandırıldığı konusunda tartışarak modern toplumun rahatsız olduğu problemleri belirleyerek adil ve demokratik bir toplum yaratmak için gerekli toplumsal değişimlerin doğasını anlamayı amaçlamışlardır.

Frankfurt Okulu kitle toplumuna dayanan bir teori geliştirmiştir: Kapitalizm gitgide merkezi bir form haline gelirken toplumsal yapısı giderek "atomlaşmıştı." Burjuvazi on dokuzuncu yüzyılda "kamusal kurumları", kendi işlerini yoluna koyan kültürlerini örgütlü bir hale getiren kurumların alanını genişletmişti. Böylelikle kamusal alan küçülmekte ve toplumsal yapı bireysel değerleri güvence altına alarak daha güçlü ve bağımsız kurumları barındırmadığından özerk birey yok olmak ile karşı karşıya kalacaktır.¹⁸⁸

Frankfurt Okulu kuramcılarında Adorno ve Horkheimer'e göre kültürün ve eğlencenin geniş kitlelere yayılım göstermesi sadece kültürü geri planda bırakmaz eğlenceyi de entelektüel bir hale götürür. Bu sayede kitle iletişim araçları dünyayı anlama ve anlamlandırmadaki koşulları okuyucular için tanımlarlar.¹⁸⁹ Frankfurt Okulunun bir diğer üyesi, Walter Benjamin'e göre ise, kitle iletişim araçları manipule edici olarak adlandırılmamalı ve tam tersi proleterya sınıfının çıkarlarına göre görev yapacak bir forma dönüştürülmelidir.¹⁹⁰ Frankfurt Okulu kuramcılarının yaklaşımlarında genel olarak geç kapitalizm, sadece politik ekonomi ile çözümlenemeyecek kadar karmaşık ve gelişkin bir toplum yarattığı için kitle kültürü ve kitle endüstrisi önemli bir yere sahiptir. Kitle endüstrisi aynı zamanda ideolojik de bir kavramdır.

¹⁸⁷ Alemdar, vd., *Popüler Kültür ve İletişim*, 215.

¹⁸⁸ Alan Swingewood, *Kitle Kültürü Efsanesi*, çev. Aykut Kansu, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1996), 334.

¹⁸⁹ Korkmaz Alemdar, vd., 216-217.

¹⁹⁰ Korkmaz Alemdar, vd., 217-218.

Frankfurt Okulu'nun ikinci kuşak temsilcisi olan Habermas, toplumsal sorunlara eleştirel bir bakış açısı ile bakmıştır. Habermas bireylerin özgür olmalarının iletişimsel eylem içinde hareket etmeleri ile mümkün olduğunu açıklar. Habermas görüş olarak Marksizmi belirli yaklaşımlarını eleştirse de onu tamamen reddetmez. Habermas'a göre Marksizmin en önemli sorunu emeğe merkezi bir önem atfetmesi ve etkileşim ve iletişimi göz ardı etmesidir. Bu eleştiriler kapsamında sosyo-kültürel hayatın temelini oluşturan amaçsal akılcı eylem Marksist görüşün tersine iş, emek değil iletişimsel eylemdir.

Habermas 1981 yılında yayınlanan İletişimsel Eylem Kuramı ile kuramsal bir çerçevede yeniden incelemeye giderek, daha iyimser bir tablo çizerek ve "ideal konuşma durumları" ile birlikte kamusal alanın yeniden canlanabileceğine inanmıştır.¹⁹¹ Habermas'a göre; Aydınlanma Projesi içerisinde bireyin iletişimi sayesinde, bir faaliyet ve eylem alanı oluştururlar. Habermas "hakikate" ulaşma yolundaki eylemi, iletişimin ideal bir formu olarak ortaya koymaktadır. İletişimsel eylem toplumsal ilişkilerde insanların özgürce ve bağımsız bir biçimde birbirlerini tanımlamaları ve iletişim kurmalarıdır.¹⁹²

Habermas 4 eylem modelinden bahseder. Bunlardan ilki stratejik eylem modelidir. Bu model strateji kurarak kısa ve orta vadeli hedefler belirler. Araçsal rasyonaliteye uygundur. İkincisi regülasyon eylem modelidir. Bu modelde düzenleyicilik söz konusudur. İnsanlar içinde bulunduğu toplumun hareketine göre eylemde bulunurlar. Bir başka bireyin ne düşündüğü önemsenir ve bireyler bağımsız hareket edemeyebilirler. Üçüncü model dramaturjik eylem modelidir. Bu model bireyin diğer bireylerin eylemlerinin farkında olduğunu diğerlerine empoze eder ve gösterir. Amaç ötekine kendi gerçekleştirdiği eylemin farkında olmasını sağlamaktır. Dördüncü ise iletişimsel eylem modelidir. İletişimsel eylem kavramı, dil ve eylem gücü bulunan bireylerin birbiri ile girdiği ilişkide en az iki öznenin etkileşimine ilişkin bir kavramdır. Bu aktörler eylem planlarını ve eylemlerini görüş birliği esasında organize etmek için eylem durumu üzerinden bir anlama arayışı içerisine girmişlerdir. Kamusal sahada

¹⁹¹Jurgen Habermas, *İletişimsel Eylem Kuramı*, çev. Mustafa Tüzel, (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2001), 15

¹⁹²Swingewood, *Kitle Kültürü Efsanesi*, 344.

sorunların çözümü için insanların karşı karşıya kaldıkları eylem modelidir. İletişimsel akıl uzlaşmayı amaçlar ve bu uzlaşmanın birtakım konsensüsleri vardır.¹⁹³

Habermas özellikle de modernliğin küreselleşme ile birlikte içine girdiği krizi ortadan kaldırmak için hayat alanının canlanması gerekliliğinden bahsetmektedir. Bunu da kitle iletişimin gücünden hareketle iletişimsel eylem teorisinin gerçekleşmesi ile mümkün kılmaktadır. Bir eylemin iletişimsel olması için yapılacak tartışmaların rasyonel temelde olması gerekmektedir.

2.2. KİTLESEL İLETİŞİMİN KISA TARİHİ VE KAMUSAL ALANDA TELEVİZYON

Kitlesel kullanım ile birlikte bir kavram olan kitle iletişim araçlarının diğer bir manası ise “media” olarak karşımıza çıkmaktadır. Media kelimesinin kökeni Latince’dir. Kelime olarak araç anlamına gelmekte olup media kavramının tam olarak dile yansıyan hali ile karşılık bulmamaktadır. Çünkü objektif olması gereken bir nesne, öznel bir hal aldığı anda bireyler arasında iletişimi sağlayan bir aracıya dönüşmüş olur.¹⁹⁴ Medya, günlük hayatta gerçekliğin en temel belirtildiği ortamdır. İnsanın yakın deneyimlerini bireylerin gündelik hayatına taşıyarak bağlantı kurmasını sağlar. Aslında medyanın tüm türleri bu duruma etki eder. Böylece bireyler belki de hiç görmeyeceği ya da deneyimlemeyeceği hayatlara medya aracılığıyla tanıklık edip ortak olmuş olur. Medya bu sayede toplumsal gerçekliğin inşasına da anlam yükleyerek realiteye katkı sağlamış olur.¹⁹⁵ Medya, her türlü görsel, yazılı, basılı, işitsel imgeleri içeren birçok iletişimsel içeriğin etkin olduğu çok geniş bir yelpaze sunar. Medyanın etkisi kitle iletişim araçlarının teknolojik, iktisadi ve toplumsal boyutlarını esas nokta olarak alan ayrımlardan hareket edebilir ve buna göre düzenlenebilir. Buradaki en önemli hususlardan biri medyanın karmaşık niteliği ve toplumda yaşanan yeni gelişmelerle ihtiyaçların değişiklik arz etmesidir.¹⁹⁶ Modernite ile birlikte toplumsal hayat sürekli bir devinim halindedir. Bu devinim kendi içerisinde yenilenme ve yapılanmayı da beraberinde getirir. Bu yapılaşma içerisinde hukukun tek başına düzeni sağlama organı olması beklenilmemelidir. Modernitenin dayattığı homojenleştirme, hukuksallaştırma

¹⁹³ Jürgen Habermas, *İletişimsel Eylem Kuramı*, 112-122.

¹⁹⁴ Şenol Durgun, “Medya İletişimin Neresinde”, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, C.4, S.6 (Yaz 1997),58.

¹⁹⁵ Çiler Dursun, *İletişim Kuramı Kritik*, 1 bs. (Ankara: İmge Kitabevi, 2013) , 33.

¹⁹⁶ Oğuzhan Taş, *İletişim, Medya Ve Kültür*, 1 bs. (Ankara: Ütopya,2017), 17-20.

yeterli olamadığında bireyler, gruplar, örgütler ve kurumlar harekete geçerek toplumdaki iletişimin ve etkileşimin nasıl artırılabilirliğini düşünmeye başlamıştır.¹⁹⁷

Modern çağ ile birlikte bireyler hayatın olağan akışı içerisinde birçok sorun ile karşı karşıya kalmakta, çözüm kaynaklarına doğrudan ulaşamadığı noktada en çabuk ve kolay olarak ulaşabileceği medyaya yönelim göstererek sorunların çözümünü medyada aramayı denemektedir. Medya toplumlar üzerindeki etkisini ve gücünü kullanarak bu parametrenin içerisinde yer almaktadır. Medyanın geniş kitleleri etkileme gücü bu bağlamda bireylerin işini kolaylaştırarak onların sorunlarını çözme yöntemleri sunarak bireylerin gereksinim duyduğu bilgi ve görüşlerini kendilerine iletmektedir. Televizyonun bireylerin hayatına girmesiyle haber alışverişinin yanında hiç tanımadığı bir kişinin ekrana yansıyan ya da yansıttığı kadarıyla hayatı ve yaşadıkları hakkında bilgi sahibi olup yaşadıklarına tanıklık etmiş olmasına imkan tanıyor. Bu düşünce ile bireyler medyanın gücünü kullanmaya başlamıştır. Dolayısıyla kitle iletişim araçları toplumsallaşma sağlamaya katkı sunarken kitlelerin özellikle televizyon sayesinde dünya ile bağlantısını kurmada adeta bir köprü görev kurmaktadır.

Modern devlet yasa koyuculuğunu ve haklı olma durumunu kamuoyundan almaktadır. Mills toplum içerisinde, haberleşme şeklinin nasıl yansıdığına ilişkin bir toplumun kamu toplumu mu, kitle toplumu mu olduğunu belirlediğini görüşündedir. Bu bağlamda günümüz toplumu kitle toplumu olarak nitelendirildiğinde kitle iletişim araçlarının, toplumu izleyici, seyirci ve okuyucu haline getirdiği söylenebilir. Bu noktada altının çizilmesi gereken husus kitle iletişim araçlarına sahip grubun çoğunluğa yön verme gücünü elinde bulundurmasıdır.¹⁹⁸

Günlük hayatta televizyonun toplumsal hayatta etkisi oldukça fazladır ve toplum özellikle de televizyonla sıkı bir etkileşim halinde olduğundan toplumsal hayatın her alanında kendisini tümüyle gösteren bir yapıya dönüşmüştür. Televizyon toplumu denetlemekten ve toplum üzerinde tahakküm kurmaktan öte her şeyi bir imgeye ve sahneye dönüştürmektedir. Jean Baudrillard'a göre yaşanan çağda postmodern düşünce ile birlikte kitle iletişim araçlarının artan önemi, herkesi tam olarak "hipergerçeklik" kavramı içerisine çekerek gerçek ve onun temsili arasındaki sınırı aşdırmıştır. Hipergerçek bir dünyada, toplumsal yaşamın içinde olan olayların idrak

¹⁹⁷ Mehmet Yüksel, *Hukuk Sosyolojisi Yazıları*, 1 bs. (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2011), 32.

¹⁹⁸ Wright Mills, *İktidar Seçkinleri*, çev. Ünsal Oskay, (İstanbul: Bilgi Yayınları, 1974), 416.

edilmesi ve yorumlanması büyük oranda televizyon gibi kitle iletişim araçlarının sunumuna bağımlı hale gelmiştir.¹⁹⁹ Bireyin iletişimle olan evrimine bakıldığında kendisini tam olarak ifade etme edimini gösteremeyip mağara duvarlarına resim yaparak kendisini ve yaşadığı dünyayı anlamlandırmaya çalışan bireyden artık iletişimi cebinde taşıyabileceği büyüklükte bir bilgisayarla tüm dünya ile bağıni koparmadan yaşayan bir canlı varlık olma noktasına gelmiştir. Evine giren televizyon ile yaşamı boyunca hiç gidemeyeceği coğrafyaları izlemekte ve “gerçekleri izlediniz” diyen bir haber bülteni ile ülkesinde ve dünyada olan bitenin bilgisine ulaşma duygusunu yaşamaktadır.²⁰⁰ Televizyon hem toplumsal bilinci yönlendirir hem de içinde bulunulan toplumsal bilincin etkilerini taşır. Bu etkiler izleyiciye geleceğe dair ipuçları verir. Televizyon toplum içerisinde eş güdümlü olarak nesne-özne rolleri üstlenir. Toplumsal bilinç açısından bakıldığında toplum tarafından belirlenen form aslında televizyondaki özelliğin kendisidir.²⁰¹ Bu bağlamda kitle toplumu, bireylerin standartize olduğu bir toplumdur.

Modern devletin ortaya çıkması ile birlikte on sekizinci yüzyıldan itibaren meydana gelen olaylar ulus devletinin değişimine ve dönüşümüne etki etmiştir. Ulus devletin etkileyen en önemli kavramlardan biri de küreselleşmedir. Modernliğin getirdiği yenileşme anlayışının günümüz çağında en önemli etkilerinin yaşandığı küreselleşme, iletişim, enformasyon ve teknolojiye yaşanan gelişmeler sonucunda ortaya çıkmıştır.²⁰² Marshall McLuhan tarafından kullanılan ve dünyanın adeta “global bir köy”e dönüştüğünü ifade ettiğinde bu kavram, küreselleşmenin tanımlanması adına herkesin duyumsadığı ve zihinlerine yerleştirdiği bir kavram olmuştur. Dünyanın mekânsal ve süreç açıdan daha da daralmasına sebep olan küreselleşme ile sınırların geçişi artmış ve iletişim ağları dünyanın her yerine ulaşarak ve küresel bir köy ortaya çıkarmıştır.²⁰³ Kitle iletişim, medyanın toplumsal ilişkiler ve mevcut iktidar sahiplerinin

¹⁹⁹ Jean Baudliard, *Çaresiz Stratejiler*, çev. Oğuz Adanır, (İstanbul: Boğaziçi, 2002), 30-35.

²⁰⁰ Tüfekçioğlu, *İletişim Sosyolojisi*, 13.

²⁰¹ Nurçay Türkoğlu, *Medya ve Toplumsal Dönüşüm Seyirlik Cümbüşler*, 1 bs. (İstanbul: Parşömen Yayıncılık, 2012), 345.

²⁰² Fritjof Capra, *The Hidden Connections*, London: Harper Collins, 2003, 112-113, (akt: Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2005), 449.

²⁰³ Marshall Mac Luhan, Bruce R. Powers, *Global Köy-21. Yüzyılda Yeryüzü Yaşamında ve Medyada Meydana Gelecek Dönüşümler*, 1 bs. (çev. Bahar Öcal Düzgören, İstanbul: Scala Yayıncılık, 2015), 24.

ilişkilerinin sürdürülmesinde nasıl bir öneme sahip oldukları sorunsalı daima varlığını sürdürecektir.²⁰⁴

Demokratik toplumlarda yasama, yürütme ve yargı kuvvetinden sonra dördüncü kuvvet olarak kabul edilen medya, toplum adına denetim mekanizmalarını da harekete geçirmektedir. Toplumun farklı kesimlerindeki bireylerin düşünce ve eleştirilerinin yönetime yansımaları sağlayan medya, böylece vatandaşa ses olması sayesinde herkesin haber almasına ve bilgi edinme hakkına katkıda bulunmaktadır. Bu yönüyle medya, siyaset ve hukuk kanalları ile toplum arasında köprü görevini yerine getirmekte birlikte ülkenin ve toplumun sorunlarının en doğru şekilde çözümüne katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca demokratik toplumlarda medyanın görevi, kamu yararını gözeterek konularda haber ve bilgi akışı sağlamak, kamusal alana taşınan konu hakkında kamuoyu oluşturmak, destekleyici yayınlar yapmak ve bu konularda toplumu aydınlanmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda medya toplumun sesi olma yanında “yol göstericisi” ve “sorun çözücü” konumunda olmuştur. Demokrasi kültürünün yerleşmesi, bir yaşam tarzına dönüşmesi medyanın da şekillenmesine neden olmuştur. Toplumda sağlıklı ve sağlam bir demokrasi oluşabilmesi her türlü düşüncenin özgürce ve bir şekilde tartışıldığı, eleştirildiği ve yansıtılması bir ortamın oluşmasına bağlıdır.²⁰⁵

Medya ve toplum ilişkisini ortaya koymak amacıyla, kapitalist toplumlarda demokrasi bireylerin en temel hakkı olarak sunulmaktadır. Demokratik toplumlarda medya, bireylerin çıkarlarını koruması amacıyla yöneticileri ve yapılan diğer işleri denetlemekle görevlidir. Yani normal şartlar altında medyanın görevi bireylerin çıkarlarını korumak için yapılan işleri denetlemek ve bireylere bilgi aktarmaktır. Bunun yanında medyanın bir diğer görevi, bilgi ve haber verme işlevini yerine getirmektir. Çünkü günümüz toplumlarında bireyler kendi toplumlarında neler olup bittiğini medya aracılığı ile öğrenmekte ve oluşturulan gündem sayesinde sorunlara hızlı çözümler bulunabilmesine destek olmaktadır. Toplumda yaşanan ve kamusal alana yansıyan birçok durum medyanın tekelinde görünür kılınmaktadır. Toplumu ve dolayısıyla kamuoyunu ilgilendiren konuları gündeme getirerek sonuçlandırılması için çaba

²⁰⁴ Yaylağül, *Kitle İletişim Kuramları*, 81.

²⁰⁵ Ömer Şahin, *Medya ve Demokrasi*, (Ankara: TBMM Basımevi, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No. 145, 2012), 50. [<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2040/201303534.pdf?sequence=1&isAllowed=y>]

gösteren medya, vatandaşları bilgilendirmekte ve bazı konularda toplumun duyarlılık kazanmasında destekte bulunmaktadır.

Medya, toplum üzerinde geniş kitleleri etki altına almaya yarayan önemli bir güçlerden biridir. Yayımladıkları haber ya da aktardıkları iletileri sunuş tarzı ve yorumlama şekli bireyleri bir şekilde içine alarak konuyla ilgili etkinliklerini doğrudan veya dolaylı olarak artırır ya da azaltır. Bu gibi nedenlerle medyanın topluma karşı gizil olarak üstlendiği ve demokratik toplum açısından önem taşıyan bir sorumluluğu bulunmaktadır.

Tarihte 1980'li yılların bitimi ile 1990'lı yılların ilk zamanlarında dünyada her alanda gerçekleşen gelişmeler toplumdaki birçok yapıyı da etkilemiştir. Bu bağlamda özellikle teknolojideki değişimlerin kitle iletişim araçlarını, toplumları etkileyen, yönlendiren bir noktaya getirmiştir. Modernizm (çağdaşlık) kuramları toplum içerisindeki olayları ve olguları açıklamak için yetersiz kaldığından postmodernizm (çağınötesi) kavramının ortaya çıkardığı küreselleşme gündelik yaşama ve halkın beğenisine uygun olan “*popüler kültür*” kavramını ortaya çıkarmıştır. Popüler kültürün esas dayanağı eğlenceyi araç olarak kullanıp bireyin toplumun hayat tarzını etkileyerek tüketim toplumuna dönüştürmektir. Postmodern kültür kişisel alanın içerisine girerek bu sınırların belirsizleşmesine neden olmuştur. Birçok televizyon programı insanların kişiye özgü olan yaşamlarının diğer kişiler tarafından izlenmesini sağlamıştır.²⁰⁶ Modernizm ile birlikte toplumsal ve kültürel değişimle ilgili tartışmalar yaşanırken toplumun durağan bir yapıda olmadığı, çağın getirdiği yeniliklerin toplumsal değişmeye etkisine bağlı olarak bu yeniliklerin kullanımının toplumun ve uluslararası düzeyde meydana getirdiği kültürel, toplumsal, siyasal ve ekonomik sorunlarla ilgilenmeyi de gerektiren bir kavramdır. İnsanlığın gelişiminin somut bir kanıtı olarak teknoloji ve teknolojinin toplumdaki belirtisi ise sanayileşme düzeyi ile doğru orantılı olarak kabul edilmektedir.²⁰⁷ Kitle iletişim araçları sayesinde programlara konu olan haberlerin ekrana yansımaları ve televizyonda işlenmesi ile birlikte kamuoyunun oluşmasında önemli rolü vardır.

²⁰⁶ Özcan Köknel, *2000'li Yılları Algılamak*, 1 bs. (İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 2005), 256-257.

²⁰⁷ Nurçay Türkoğlu, *İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim, Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar*, 4 bs. (İstanbul: Urban Kitabevi, 2010), 123-124.

Neoliberal politikalar ile birlikte medyanın toplum üzerinde kamuoyu oluşturma, kamuoyunu bilgilendirme, toplumsal bilinç yaratma gibi dolaylı olarak görevleri bulunmaktadır. Bu bağlamda işlevsel sorumluluk gereği medya, demokratik toplumlarda yasama, yürütme ve yargı gücünden sonra dördüncü kuvvet olarak kabul edilmiştir. Medyanın, vatandaşlık haklarının kullanılabilmesi için gerekli olan bilginin vatandaşlara aktarılmasında sorumluluk taşımaktadır. Lundby ve Ronning'e göre, medya demokratik sürecin vazgeçilmez bir unsurudur ve halkın vatandaşlık haklarını kullanabilmeleri için gerekli bilginin sağlamasından dolayı vatandaşlar, medya sayesinde olayların yorumlanmasına ve tartışmalara katılmış olurlar.²⁰⁸

Toplum içerisinde ve kamusal alanda meydana gelen durumlar ile ilgili görüş sunmada medya dahil olmaktadır. Medya toplumun içerisinde bulunduğu sosyo-kültürel yapısına bağlı olarak hareket eder. Bireylerin birbiri ile konuşmaktan imtina edilen, ifade edilemeyen yıkıcı etkilere sahip olayların gündeme taşınması için köprü olmaktadır. Toplumda birtakım problemler sıklıkla görülse de toplum içerisinde açıklanarak, konuşulup tartışılmaktan kaçınılmaktadır. Kitle iletişim araçları aracılığıyla pek çok durum halka aktarılmakta, haber niteliğinde sunulmaktadır.²⁰⁹

Kamusal alan eleştirilerinde medyanın ve televizyonun etkili ve önemli bir rol olması ile arasında ilişki vardır. Toplum; siyaset, ekonomi, sanat, eğitsel, boş zamanları değerlendirme gibi farklı alanlarda birçok rol üstlenmiştir. Üstlenilen bu roller bireyin toplumdaki statüsüyle veya ekonomik durumuyla ilgili değildir ve toplumun her kesimini ilgilendirmektedir.

Televizyon bireylerin hem kolaylıkla ulaşım sağladığı hem de hane içerisinde özel alanına dahil ettiği görsel işitsel bir kitle iletişim aracı olarak güncelliğini sürdürmektedir. Televizyon artan bir şekilde yaygınlık kazanarak bireylerin belirli bir düzeyde algılarını kontrol edip onları yönlendiren tutum, istek ve davranışları üzerinde önemli etkilere sahiptir. Bu bağlamda medyanın gücü ile birlikte televizyon bireylerin düşüncelerini etkileme, algı, istek, tutum ve davranışlarını etkilemede önemli bir araç olmuştur.

²⁰⁸Knut Lundby ve Helge Ronning, "Medya-Kültür-İletişim: Medya Kültürü Aracılığıyla Modernliğin Yorumlanması", der. Süleyman İrvan, *Medya Kültürü Siyaset*, (Ankara: Alp Yayınevi, 2002), 22.

²⁰⁹Fatma Kübra Astam, Tuğçe Esin Pınarbaşı, "Medya Ve Toplum İlişkisi Çerçevesinde Kadın Programlarının İncelenmesi: "Irmak Kupal Örneğinde Müge Anlı İle Tatlı Sert Programı", (III. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, Kahramanmaraş, Ekim 2017), 677.

Kamusal olaylar ile ilgili kitle iletişim araçlarının rolü büyüktür. Özellikle de televizyon ve televizyonda yayınlanan her türlü program toplum içerisinde bir kamusal diyalog oluşturması açısından dikkate değerdir. Kitle iletişim araçları çoğul bir dille bireylerin toplumsal süreç içerisinde geçirdikleri deneyimlerini hakim olan kültürün varsayımlarını ve bu süreçte meydana gelen olayların toplumsal çevre tarafından anlaşılmasını, yorumlanmasını ve eleştirilmesini sağlamaktadır. Kitle iletişim araçları insanların farklı bakış açıları ve kaynaklarından fayda sağlayarak hem tekil hem de çoğul olarak kendi refah düzeylerini en iyi şekilde nasıl koruyup geliştireceklerine dair fikir geliştirerek karar verebilmelerin kamu yararı ile nasıl mümkün olabileceğini sağlar.²¹⁰ Kamusal alan konusunun kitle iletişiminde önem arz etmesinin birinci nedeni kamusal alanın Türkiye’de ki sosyal katılım ağlarının durumunu ortaya çıkarma teşebbüsüdür. Kamusal alanı irdelemenin ikinci gereği de; yaşanan çağın en ayırt edici özelliği olan bireysellik eğilimidir. Televizyonun daha ulaşılabilir, bilindik ve popüler olması, toplumsal katılım ve müzakere mekanizmalarını çözümlenmek üzere, araştırılması gereken bir duruma işaret etmektedir.²¹¹ Kitle toplumunun meydana gelmesi ile kamusal alan uzun bir tarihsel serüvenin sonucunda toplumdaki tüm bireylerin eşit kılınmasını ve eşit bir güçle bir arada tuttuğu bir forma ulaşmasını sağlamayı hedeflemiştir.²¹²

Yazılı ve sesli kitle iletişim araçlarının dışında kitle iletişiminin elektronik biçimlerinin form kazanması ile özellikle televizyonun gelişmesi, modern toplumlardaki karşılıklı etkileşim, iletişim ve bilgi dağıtım reflekslerini değiştirmiştir.²¹³ Televizyonun gelişimi, kamusal alan ve özel alanlarda meydana gelen olayların farklı anlamlarında değil, uzam ve zaman yönünden de özel yaşam alanında da anlaşılabilir kabul edilmesine neden olmuştur. Kitle iletişim araçlarından biri olan televizyonun gelişme göstermesi ile özel alan ve kamusal alanın esas konumu

²¹⁰ James Curan, *Kamusal Bir Alan Olarak Medyayı Yeniden Düşünmek*, çev. Süleyman İrfan, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1994), 176.

²¹¹ Artun Avcı, “Türkiye’de Kamusal Alan ve Televizyon: Vatandaş Televizyonundan Tüketici Televizyonuna Dönüşüm Süreci”, Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008, 17.

²¹² Yüksel, *Hukuk Sosyolojisi Yazıları*, 66.

²¹³ Thompson, *Kamusal Alanın Dönüşümü*, 252.

olmasını sağlamıştır. Yine televizyon ile özel alana ait durumlar da kamusal olarak bilinebilir bir hale gelmiştir.²¹⁴

Kitle iletişim araçları, toplumda birbiriyle çatışan güçler için bir savaş alanıdır. Kitle iletişim araçlarının bu çatışmadaki rolü, tepki gösterme ve çatışmayı aktarma biçimi, toplumsal güçler arasındaki dengeyi ve toplumda ödüllerin paylaşımını etkiler. Bu nedenle, demokratik bir medya sisteminin oluşabilmesi için, toplumdaki tüm çıkar gruplarının medyada temsil ediliyor olması gerekmektedir. Kitle iletişim araçlarının temel görevi demokratik kurallar içinde yarışan çıkarlara hakemlik etmek ve demokratik tartışmaları desteklemek biçiminde tanımlanmalıdır.²¹⁵ Kitle iletişim araçlarının oluşturduğu kamusal alanı toplumsal alandan ayıran bir diğer özelliği kişiler arası haberleşme biçimi olarak ifade edilmiştir. Bireyler görüş ve fikirlerini tartışma ortamının sağlandığı kitle iletişim araçları sayesinde özgürce ifade edebilirler.²¹⁶ İzleyiciye görsel olarak hitap eden televizyon, evlere dâhil olduğu ilk tarihten bu zamana kadar izleyiciye bilgiyi en hızlı ve ekonomik şekilde ulaştıran etkili ve önemli yayın araçlarından olmuştur.

Televizyonu kendine özgü bir medya konumunda ele alan ve teorisini bu minvalde oluşturma konusunda ilk önemli çıkışı Marshall McLuhan “Understanding Media” adlı eseriyle yapmıştır. McLuhan, televizyonun kitlesel anlamda yaygınlaşması ile 1960'lı yılında kaleme aldığı çalışmasında, televizyonda yayınlanan program içeriklerinden ziyade televizyonun teknik işlevselliği ve alt yapısı üzerinde durarak mesajı aracın kendisiyle özdeşleştirmiş ve televizyon ve diğer elektronik araçların bireyin merkezi sinir sistemini genişlettiğini ileri sürmüştür.²¹⁷

Neil Postman ise televizyon tanımını şöyle açıklamaktadır. Televizyonun ne olduğuna dair sorulacak soru ve yapılacak tanımlamalarda televizyonun bir teknoloji ütünü değil de bir “*medium*” dolayısıyla bir araç olarak kavranmalıdır. Postman’a göre “Televizyon teknolojisinin kendine göre bir yönelimi vardır. Televizyonun bir lamba

²¹⁴ Seçkin Özmen, “Kamusal Alan Olarak Televizyonda Devlet Otoritesine Direnenler ve Televizyon Dizilerinde Temsili” Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, 2004, 49.

²¹⁵ Curran, *Kamusal Bir Alan Olarak Medyayı Yeniden Düşünmek*, 217.

²¹⁶ Mills, *İktidar Seçkinleri*, 246.

²¹⁷ Mac Luhan, vd., *Global Köy*, 20-22.

olarak, metin yazılacak bir yüzey olarak, bir kitap rafı olarak, hatta radyo olarak kullanılması düşünülebilir. “²¹⁸

Habermas’ın kamusal alan kavramı ile televizyon arasındaki ilişkisinde ise kitle iletişimin giderek ticari bir boyuta girmesi ve bunda reklam gelirlerinin ve izlenme oranlarının payının büyük olması, kamusal alanın birçok alanda içeriğinin zayıflatılması ve tüketim kültürünün biçimlendirdiği yeni bir içerikle doldurulması sonucu “prime-time” adı verilen ana-yayın kuşağındaki programcılık tiplerinin ve içeriklerinin tercihinde tüketim ideolojisinin belirleyici olduğu söylenebilir. Televizyon program içeriklerinde kamusal sorunların çözümü için politik algıdan uzak daha çok izlenme oranını arttırmayı hedefleyen “*sansasyonel olanı kamusal ve siyasal olana*” türünün seçilmesi söz konusudur. Televizyonun kamusal alanın bir ayağı olma ideali, yurttaşlık söyleminin ticarileşme ve metalaşma süreçleri ile birlikte tüketici söylemine indirgenmesi sonucunu doğurmuştur.²¹⁹

Kapitalizm ile üretim alanında yaşanan değişimler insan ilişkilerini de etkilemiştir. Bu etkileşim bireylerin hem duygu durumu hem de bilinçlerine yönelik yeni oluşumlar meydana getirmiştir. Özellikle kapitalizmin ticaret ve kazanma sistemi üzerine kurduğu düzen birey ve toplum hayatının tüm kesitlerine etki etmiştir. Toplumsal yaşamda bireyi içerisine dahil eden tüm duyguları kapitalizm içine çekerek kullanır.²²⁰

Kitle iletişim araçları arasında televizyonun kolay erişilebilir olması sebebiyle en çok ilgi gören kitle iletişim araçları arasında ilk sıralarda kendisini gösterir. Televizyon aracılığıyla hem görsel hem de işitsel bir sunumun olması izleyici kitlenin ilgisini çekmiş ve hızla yayılmasını kolaylaştırmıştır. Televizyonun izleyiciye ne aktardığı ile ilgili düşünüldüğünde izlerken eğlendiren, kafa dağıtan, boş zamanı dolduran bir araç olduğu düşünülebilir. Televizyon zihnimizi belirli bir nokta üzerinde odaklanmamızı sağlar. Tek bir konuya odaklanmak çok yönlü düşünülmesi önünde ket

²¹⁸ Neil Postman, *Televizyon Öldüren Eğlence*, 3 bs. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014), 99.

²¹⁹ Avcı, “*Türkiye’de Kamusal Alan ve Televizyon: Vatandaş Televizyonundan Tüketici Televizyonuna Dönüşüm Süreci*”, 4.

²²⁰ Nazife Güngör, *İletişim, Kuramlar ve Yaklaşımlar*, 3 bs. (Ankara: Siyasal Kitap, 2016), 159.

vurarak anlam karmaşasına yol açabilir. ²²¹ Bazı durumlarda farklı şekillerde de televizyonun etkisini görülmektedir.

Televizyon programlarının iletişim biçimlerinden biri olduğu kabul edildiğinde kitle iletişim araçlarının, daha önce kamu alanına daha çok bilgi aktaran ve tartışma olanakları yaratan özel alanı ile kamusal alan arasındaki dengeyi değiştirdiği söylenir. Bu bağlamda Jean Baudrillard, özellikle televizyon gibi kitle iletişim araçlarının hayatımıza girmesiyle yaşamlarımızın doğasını dönüştürdüğünü ileri sürmektedir. Televizyon sadece dünyayı göstermez, içinde yaşadığımız dünyanın aslında ne olduğunu da tanımlar.²²²

Televizyon izleyicilerinin sadece bedenen değil, algısal ve fikirselleşmiş olarak da edilgenleştiği kanısı hakimdir. İzleyiciler, televizyon yayınlarında her gün karşılaştığımız farklı konulardaki fikir önderlerine ihtiyaç duyma ve kendisini bu fikir önderlerine teslim etmektedir. Televizyon yayınları bireylerin boş zamanlarını çoğunlukla hakimiyet altına almakta ve bireyleri kendisini ve dünyayı sorgulama, düşünme yetisini kaybettirdiği savunulmaktadır. Televizyon var olan ideolojik sistemi iyi bir şeymiş gibi kurgulayarak toplumsal düzenin bekçiliğini yapmakta bunu da örtük bir şekilde gerçekleştirmektedir.²²³ Televizyonun toplum üzerindeki etkileri araştırıldığında bu konuda farklı fikirler mevcuttur. Bu fikirlerden en dikkat çeken televizyonun izleyiciye tartışma olanağı yarattığı ve kaygı ile ilgi uyandırdığı ile ilgili etkilerinin olduğu kanısıdır.²²⁴ Televizyon kültürel bazı parçaların bilişsel kesitlerini eğlenceli bir formda oyunlaştırarak ve popülerleştirerek izleyiciye başarılı bir şekilde aktaran en uygun kitle iletişim araçlarından biri olmanın yanı sıra bu kesitler toplumsal dönüşüm ve etkileşim içerisinde ideolojinin akışını da gerçekleştirirler.²²⁵

Televizyon toplumun en önemli iletişim ve sosyalleşme aracıdır. Özellikle de günlük yaşamda aktif olarak rol almaktadır. Bu çerçevede televizyon programlarına çıkan bireyler ve ailelerin yaşadıkları sorunlar analiz edilirken toplumdaki sorunların ne

²²¹ Erol Mutlu, *Televizyon ve Toplum*, (Ankara: Türkiye Radyo Televizyon Kurulu, 1999), 11.

²²² Giddens, vd. çev. Ali Esgin, *Sosyolojide Temel Kavramlar*, 282.

²²³ Nazlı Bayram, *Toplum ve İletişim*, 113.

²²⁴ James D. Halloran & Peter Masson, Roger L. Brown & Denis Mc Quail, *Televizyonun Etkileri* (çev: Aysel Usluata), (İstanbul: Reklam 1973), 8.

²²⁵ James Lull, *Medya, İletişim, Kültür*, çev. Nazife Güngör, (Ankara: Vadi Yayınları, 2001), 22.

olduğuna dair de mesaj verilmiş olunur. Bu durum etkin bir şekilde tüm dinamikleri ile birlikte ele alınıp yorumlanmalıdır.

2.3. TELEVİZYON YAYINCILIĞI, REALİTY SHOW VE MAHREMİYET ÜZERİNE

Televizyon, gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin gündelik hayatlarını etkileyen ve toplumsal hayatın içerisinde var olan bir araçtır. Kamusal alan tartişmalarında artık kitle iletişim araçlarının etkisi ile medya içerisinde kamusal alan denilen televizyon başat rol oynamaktadır.

1980 sonrası dönemde kapitalizm ile birlikte post-modern döneme geçilmiş ve gündelik hayat önem kazanmaya başlamıştır. Burada iki görüş hakimdir. İlki, kitle iletişim araçları aracılığıyla bireyselliğin ön plana çıktığı kitle kültürünün eleştirel direnişi yok ettiğini savunan ve modernizme sahip çıkmayı düşünen görüş olup ikincisi ise, gündelik yaşam içerisinde popüler kültürün kendisini daha ileriye taşıdığı ve demokratik anlamlar yklediğidir.²²⁶ Gündelik yaşam deneyimleri toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Türkiye'nin de modernleşmeye kapılarını açan bir ülke olması ve Türkiye'nin gündelik yaşam pratikleri kendi modernleşmesini meydana getirirken kendi dinamiklerine göre şekil almıştır. 1980'li yıllarda başlayan liberal politikaların arkasından kapitalizmin etkilerinin görülmeye başlanması ile Türkiye'de kapitalizmin kültür emperyalizmi ile aynı çatı altında buluştuğu saptandı. Gündelik hayat bu değerlerle şekillendi ve farklı kimliklere bürünerek sistemin dayattığı tüketim rollerine girmeye çalıştı.²²⁷ İnsanların kendi hayatları dışında farklı koşullarda yaşayan farklı deneyim, yaşam tarzı ve kültürlere sahip insanların nasıl yaşadıklarını keşfetme ve öğrenmelerine imkan tanıyan medya kurguları empatinin, sempatinin ve anlayışın gelişmesine neden olmaktadır.²²⁸

Kapitalizm ile birlikte üretim alanında yaşanan değerifimler insan ilişkilerini de etkilemiştir. Bu etkileşim bireylerin hem duygu durumu hem de bilinçlerine yönelik yeni oluşumlar meydana getirmiştir. Özelikle kapitalizmin ticaret ve kazanma sistemi

²²⁶abuklu, *zgrlk Düşüncenin Peşinde*, 62.

²²⁷Zehra Yiğit, "Modernliğin Arka Yüzü" Olarak Gündelik Hayat: Aşkı Memnu", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.14, S.2 (2012): 130.

²²⁸James Curran, *Kamusal Bir Alan Olarak Medyayı Yeniden Düşünmek*, ev. Süleyman İrvan (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1997), 177.

üzerine kurduğu düzen birey ve toplum hayatının tüm kesitlerine etki etmiştir. Toplumsal yaşamda bireyi içerisine dahil eden tüm duyguları kapitalizm içine çekerek kullanır.²²⁹ İnsanın toplumdaki tüm aktif oluşum ve faaliyetlere katılma isteği kendisini bir başkasının yerine koyma arzusundan kaynaklanmaktadır. Bu etkinin altında merak duygusundan doğan ve başkasının yerine kendini koyabilme isteği yatmaktadır. Bu istek ise büyük ölçüde kitle iletişim araçları ve onun gücü ile geliştirilir.²³⁰

Türk toplumun televizyona ile ilk olarak 1968 yılında tanışmıştır. Bu tarihten itibaren devletin resmi yayın organı olarak yayın yapan TRT ile birlikte birçok insan televizyonun çekim gücüne karşı koyamamıştır. 1998 yılında Star TV'nin kurulduğu yıldan 1989 yılına kadar TRT tek kanal olarak toplumun siyasi erklerinin istediği ölçüde şekillenmiştir. TRT ilk yayınlarında bakıldığından Amerikan dizileri başta olmak üzere birçok yabancı program yayına girmiş ve Türk toplumunun ahlak ve kültüründe büyük dönüşümlerin ilk kıvılcımları kendini iyiden iyide göstermiştir. Örneğin Uzay Yolu, Çarlı'nın Melekleri, Görevimiz Tehlike, Tatlı Cadı, Köle Isaura, Dallas, Kara Şimşek... vb. Böylelikle televizyona ilk defa merhaba diyen halk TRT ekranlarında “*Televizyonunuzu kapatmayı unutmayınız*” yazısını görünceye kadar televizyonun sunduğu içerikleri hayranlıkla izlemiştir.²³¹

1990'lı yıllardan sonra tek kanallı TRT döneminin geride bırakılıp çok kanallı döneme girilmesi ile birlikte kitleler de tek taraflı düşünürken çok yönlü bakış açısı kazanmaya başladı. Bu bakış açısının çok yönlü hale gelmesi ile sorunlara etraflıca bakılmanın yanında daha önce gündeme gelmeyen tartışmalar doğmaya başladı. Medya her zaman devlet tekelli bir güç unsuru olmuştur. Yayınlanan ilk gazetenin bile devletin sermayesi ile çıktığını düşünürsek siyasi otoritenin medyayı ve kitle iletişim araçlarından herhangi birini kullanırken kendi kontrolü dışında bırakmak istemeyeceği açıktır.²³² Özel televizyon yayıncılığının başlamasıyla birlikte pembe dizileri, arkası yarın kuşaklarının, kırmızı noktalı müstehcen filmlerin kısacası toplumu uyuşturmaya neden olacak her türlü “*soft*” eğlencenin halka yavaş yavaş sunulmaya başladığı görülür. Böylelikle Televole kültürü ortaya çıkmış ve ünlülerin özel hayatları ekranlara

²²⁹ Güngör, *İletişim, Kuramlar ve Yaklaşımlar*, 159.

²³⁰ Türkdoğan, *Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi*, 126.

²³¹ Ece Ünür, *Uzaktan Kumandanın Ardındakiler*, (Konya: Eğitim Yayınevi, 2015), 9-10.

²³² Osman Ataman, “Türkiye'nin Sorunlarına Çözüm Konferansı-I”- C.2 Ankara, (24-27 Aralık 1997), III. Gün-26 Aralık 1997, XI Oturum, 305.

taşınmaya başlamış oldu. Türk televizyonculuğunda 2000’li yıllar reality showların, evlilik programlarının, yarışmaların ve dizilerin yayımlanmaya başlaması ile damgasını vurmuştur.²³³ Televizyon kanallarının artması ile birlikte bireye ait alanlarla topluma ait alanlar arasındaki sınır gittikçe ortadan kalmaya başlamış ve özel yaşam kavramının sınırları belirsizleşmeye başlamıştır.

Türkiye’de ilk reality show programları 1990’lı yılların başında ilk özel kanalların yayın hayatına başlaması ile ekranlardaki yerini almıştır. Türkiye’nin geçirdiği tarihsel süreç göz önüne alındığında modernleşme ile birlikte özellikle 1980 dönemi öncesinde yaşanan baskı döneminin yavaş yavaş geride kalıp bireylerin daha özgür ve kendisini ifade edebildiği bir kamuoyunun varlığı oluşmuştur. Böylelikle Türkiye’de özel hayatın daha çok gözler önüne serilip bireyselleşmeye ve özgürleşme söylemine doğru evrilmesi gösterildi. Bu dönem medyanın da etkisi ile yeni bir haber alanı oluşturup kendine ait olanı özel alandan kamusal alana açan ve buna olanak sağlayan bir özel hayat denilen bir ortam doğmuştur.²³⁴

Reality show denildiğinde akla gelen ilk olarak gazetelerin üçüncü sayfalarında yer alan cinayet, taciz, tecavüz, kaza, yangın, acı ve üzüntü içerikli haberleridir. Bu haberlerin ekrana taşınmış ve showlaştırılmış hali reality showların ilk türünü oluşturur. Sunucu programı sunarken akışta yaşanan olayları gizemleştirme, izleyiciye merak uyandırma, kurbanlaştırma, sansasyonelleştirme, geciktirim gibi anlatım özelliklerini sıklıkla kullanılır. Bu programlar arasında ilk akla gelenler *Sıcağı Sıcağına*, *Müge Anlı İle Tatlı Sert*, *Esra Ceyhan’la A’dan Z’ye*, *Söz Fato’da* ve *Gerçek Kesit* gibi yapımlardır. Program içeriği ise genellikle izleyici katılımına açık ve konu ile ilgili birçok alandan uzman konuklar mevcut olduğu formattadır. Uzmanın varlığı izleyici açısından olayın ciddiyetini destekleyici bir unsur olması açısından önemlidir.²³⁵ Program konukları genellikle “ev hanımları”, “kurban”, “mağdur”, “eşi tarafından aldatılan kadın”, “şiddete uğrayan kadın”, “eşi tarafından dövülen kadın” şeklinde stereotipik olarak temsil edilir. Bu kişilerin ağladıkları, feryat ettikleri anlarda kamera onları yakın plana alır ve yayın akışını kesmeden ekrana taşımaya özen gösterir.

²³³ Ece Ünür, *Uzaktan Kumandanın Ardındakiler*, (Konya: Eğitim Yayınevi, 2015), 12.

²³⁴ Gürbilek, *Vitrinde Yaşamak*, 22-23.

²³⁵ Ünür, *Uzaktan Kumandanın Ardındakiler*, 55.

Ekranlarda bir yığın stereotip karşımıza çıkar ve bu programlar aslında toplumda belirli bir kesimin realitesini ortaya koyar.²³⁶

Medyanın büyüklüğü ve etkisi bu tarz programlarda işlenen konular izleyicinin bilincine nasıl yerleştiğini ve zihinlere nasıl müdahil edildiğini gözlemlediğimizde daha net görülür. İşlenen konular güncelliğini koruduğu için bu konuların izleyicinin hayatında yer ettiği görülür.²³⁷ Reality showlar, haber ve eğlence programlarının içerisinde “polis adliye” vakalarını sıklıkla ele alarak sansasyonel bir sunum şeklinde gerçekleştirilen aynı zamanda da reyting kaygısı güden televizyon programlarıdır.²³⁸

Televizyon programları içerisinde, reality show türündeki programlar ve bu programların direkt olarak realiteyi ve toplumun içerisinde geleni yansıttığı düşünüldüğünde ortaya çıkmasının farklı nedenleri ve gerekçeleri bulunmaktadır. Bu bakımdan televizyon ve reality arasındaki ilişki söz konusu olduğunda en ilgi çeken tür yine reality show programlarıdır. Realite programları; kurgunun ötesinde gerçekliğin ön plana çıktığı, gerçeklik iddiasının bir cazibe ve seyirliğe dönüştüğü program türü olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda medyanın gücü ile çok geniş kitlelere yayılabilen bir kamuoyu oluşturulmuş olur. Oluşturulan bu kamuoyunda izleyici ile bağı iyi bir şekilde kuran ve izleyici ile kamusal alan arasında köprü görevi gören bir aktör ortaya çıkmış olur. Bu bağlamda “Müge Anlı ile Tatlı Sert Programı” ele alındığında programın formatına dair şu izlenimler meydana gelmiştir.

- Kişilerin özel hayatında yaşadıkları sorunları veya mahrem konular kamuya açılır ve kamusal olarak tartışılır.
- Genellikle programa halkın içinden bireylerin konuk olmasından ve tüm çekimin stüdyo ortamında gerçekleşmesinden ötürü maliyeti ucuzdur.
- İzleyici ile doğrudan katılım ve birebir iletişim söz konusudur. Bu iletişim telefon, Whatsapp veya Twitter üzerinden olacağı gibi, stüdyoya gidip seyirci olabilir ve yorumda bulunabilirler.²³⁹

²³⁶ Ünür, *Uzaktan Kumandanın Ardındakiler*, 104.

²³⁷ Rabi Baştürk, *Psikolojik Savaş*, 1 bs. (İstanbul: Kum saati Yayınları, 2012), 14.

²³⁸ Gülseren Adaklı Aksop, “Reality Show’larda Kadına Yönelik Şiddet ve Kadın İmgesi” (der. Televizyon, Kadın ve Şiddet, Nur Betül Çelik) 1 bs. (Ankara: Dünya Kitle İletişim Araştırma Vakfı, 2000), 112.

²³⁹ Ece Ünür, *Uzaktan Kumandanın Ardındakiler*, (Konya: Eğitim Yayınevi, 2015), 103.

Türkiye’de özellikle 1980 dönemi öncesinde yaşanan döneminin yavaş yavaş geride kalıp bireylerin daha özgür ve kendisini ifade edebildiği, mahrem olanın kamuoyunda ifade edilebildiği bir kamuoyunun varlığı hissedilmeye başlanmıştır.²⁴⁰ Televizyonun etkisinin etkin bir şekilde gözlemlendiği bireyin toplum içindeki subjektif dünyasının inşa edildiği ve toplumu oluşturan en küçük yapı taşı olan ailenin birer yansıması olarak sunulmaktadır. Aileyi diğer kurumlardan ayıran belirgin özellik olan mahremiyet ilkesi ise son yıllarda televizyondaki programlar ile yeni tartışmalara yol açmaktadır.

Kitle iletişimin bir diğer gücü ise hem kamuoyunun oluşmasında hem de gündemin sıcak tutulmasına iletişimi ve dengeyi sağlayan ‘müzakere ortamı oluşturma’ görevi de bulunmaktadır. Bu bağlamda özellikle gündüz kuşağında yayınlanan sabah programları, sağlık programları hatta magazin programları yayınların bu görevi açısından incelemeye alınacak türde oldukları söylenebilir.

Bu bağlamda Arendt görülen ve duyulan gerçekliği oluşturan şeyin görünüş olduğunu söyler. Özel olan her şeyin kamusal görünüme uygun biçimde olmadıkça belirli olmayan ve bulanık bir varoluş içinde olacağını ileri sürer. Görülen ve duyulan her şeyi gören ve duyanların varlığı, kendimiz ile dünyanın gerçekliğini fark edilmesini sağlar. Bu gerçeklik duygusu tamamen görünüme dolayısıyla korunduğumuz yerden çıkabileceğimiz bir kamusal alanın varlığına bağlı olduğu için kamusal alan özel ve mahrem yaşamlarımızı da etkileyen bir güce sahiptir. Kamusal alan yalnızca görülmeye ve işitilmeye değer olan olayların ve konuların tartışıldığı alandır, burada görülmeye ve işitilmeye değer olmayanlar, otomatik olarak özel bir mesele haline gelirler. Arendt’in burada üstünde durduğu, görülmeye, işitilmeye değer olan meselelerin bütün bir insan topluluğunu etkilemesi ve özel yaşamların yanında başka bir yaşam tarzı daha oluşturmasıdır. İkinci anlatımında Arendt, 'kamu'yu herkes için ortak bir dünya olarak, bir araya gelinmesini sağlayan bir alan olarak ifade etmiştir. Bu dünyada birarada yaşamak özünde; şeylerden oluşan bir dünya, çevresinde oturanların sahiplendiği bir masa gibidir. Bir araya gelinmesini sağlayan ortak dünya olarak kamusal alan bir arada olmanın gücüyle ayakta durmamızı sağlamaktadır.²⁴¹

²⁴⁰ Gürbilek, *Vitrinde Yaşamak*, 7.

²⁴¹ Arendt, *İnsanlık Durumu*, 94-96.

Nancy Fraser ise, geç kapitalist toplumlarda herkesin aynı çizgide kamusal ve mahremiyetle aynı ilişkide bulunmadığını, kimisinin sınırlarının daha güçlü olduğunu altını çizmektedir. Resmi kamusal alanlar, kitle iletişim araçlarının oluşturduğu kamusal alanlar, günlük hayattaki bilgi çağına ait kamusal alan gibi birçok kamusal alanın çıktığı görülmektedir. Bu da çeşitlendirilen her kamusal alanın diğerini nasıl farklı gördüğü tartışmasını getirmiştir. Kamusal alan özel alan ayrımının sorgulandığı modernlik sonrası kamusal alan kavrayışının gerekli olduğunu söylemektedir.²⁴²

Richard Sennett, İnsanlık Durumu adlı eserinde medya ile kamusal yaşamın çöküşü arasında bir ilişki olduğundan da bahsetmiştir. Sennett yapıtında kitle iletişimi kamusal yaşam düşüncesine son verilmesini sağlayan araçlardan biri olduğunu, medyanın toplumsal grupların birbirlerine ilişkin bilgi birikimlerini arttırdığını; ancak bağ kurmayı zorlaştırdığını söylemiştir. Radyo özellikle de televizyonun mahremiyeti. Onları çoğunlukla evde izleriz. “Medya” kamusal alanın iki ilkesi olan çeşitlilik deneyimine ve toplumun mahrem halkadan belli bir uzaklığı olan bir bölgesinde yaşanan deneyime aykırıdır. Elektronik medya içinde yapılandırılan ikili ilişkiden ve pasiflik mantığından, görünürlük ve yalıtılmışlık paradoksu doğar. Bu paradoksun terimleri modern yapı teknolojisiyle karşılaştırılabilir. Kişi daha çok şey görür ve daha az karşılıklı ilişkiye girer. Kitleli medya geçen yy da tiyatrolarda ve konser salonlarında biçimlenmeye başlayan kalabalık halinde sessiz kalma tarzını pekiştirir. Pasiflik bu teknolojinin mantığıdır.

Bu bağlamda bu reality show programlarının kamusal alan özel alan eleştirel yaklaşımları tartışılırken mahremiyet anlayışının da sorgulanmasını beraberinde getirecektir. Türkiye'nin geçirdiği evreler göz önüne alındığında modernleşme ile birlikte özellikle 1980 dönemi öncesinde yaşanan baskı döneminin yavaş yavaş geride kalıp bireylerin daha özgür ve kendisini ifade edebildiği bir kamuoyunun varlığı hissedilmeye başlanmıştır.²⁴³

Özel yaşam ve mahremiyet bireylerin yalnız kaldıkları ve istedikleri gibi düşünüp edinim gösterebildikleri, başka kişilerle yer, zaman ve koşullarda nasıl iletişim kurduklarına kendilerinin karar verdikleri bir alanı ve bu alanın üzerinde sahip olunan

²⁴² Özbek, *Kamusal Alan*, 704.

²⁴³ Gürbilek, *Vitrinde Yaşamak*, 54-55.

hakkı anlatır. Bunun yanında bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan değişimler bireylerin özel yaşamlarına ve mahremiyete ilişkin sınırların da ihlal edilmesine açık hale gelmektedir.²⁴⁴ Mahremiyet, Arapça kökenli bir kelime olup Türk Dil Kurumu'na ait kitaplara göre “gizlilik ve kişisel gizlilik”, “bir kimsenin özel hayatını öğrenecek kadar ona yakın olmak” anlamlarında kullanılmaktadır. İletişim bilimleri içerisinde ise özel hayatın sınırlandırılması ve kişinin hayatının dışarıdan bir göz olarak izleniyor olmasıdır.²⁴⁵ Mahremiyet her bireyin doğasında olan bir kavramdır. Mahrem olanın paylaşımı açığa çıkarılması yine kişisel sınır koyulması bireyin tekelindedir. Mahrem olanın paylaşılması seçeneği kişide saklıdır. Buradaki temel sorunsal kişilerin birbiri ile mahreminin karışıp karışmaması sorunsalıdır. Eğer mahrem olan kamusal alanda deşifre ediliyorsa bu deşifre ahlaki sınırı da önemlidir. Modernite bireysel hak ve özgürlüklere vurgu yapan bir disiplin olsa da bu sınırlar ihlal eden bir yaşam biçimini inşa etmiştir. Özel alan ve kamusal alan arasındaki ayırım teknoloji ile herkesi gözetlediği bir hayatı var etmiştir.²⁴⁶ Bir diğer tartışma ise mahrem olanın aslında merak duygusu ile ilişkili olmasıdır.

1980’li yılların ilk başlarında gazetelerin üçüncü sayfalarında karışımıza çıkan “ aile faciası” haberleri ile özel hayatın pozitif önermelerle tanımlanmasını kısacası özel hayatın temsil edilebilir bir alana taşınarak dönüştürülmesini hedef almaktadır. Özellikle 1980’ler ile birlikte kamuoyunda açıkça konuşulabilir bir itiraf alanına dönüşmüştür. Türkiye’de ilk defa hayat biçimleri sınıflandırılıp adlandırıldı. Modern şehir hayatı içerisinde deneyimlenecek farklı tecrübeler belirli görüntüler ile kuşatıldı. Bunun neticesinde ise “ özel hayat endüstrisi” bahsetmek mümkün olmuştur.

Post-modern dönem ile birlikte özellikle televizyona yansıyan haber niteliği taşıyan iletilerin “bayatlama” süresinin hızlı bir şekilde değiştiği ve dakikalarla ölçüldüğü gerçeği izleyici kitlenin üzerinde düşüneceği iletilerden ziyade basit formüller çıkaracağı görsel imajlarla ilgilenme olduğunu gösterir.²⁴⁷ İletişim ister kişilerin kendi arasında isterse medya aracılığı ile olsun bu süreç içerisinde itici gücün

²⁴⁴ Mehmet Yüksel, a.g.e., 129-131

²⁴⁵ Sertaç Dalgaldere, Erhan Kılıç, Yeni ve Geleneksel Medya *Okumaları* (Ed. Ramazan Çelik, Sertaç Dalgaldere), (İstanbul: İskenderiye Kitap, 2015), 208-210

²⁴⁶ Sıdıka Yılmaz, “Her İletişim Bir Mahremiyet İhlalidir ve Her Mahremiyet İhlalinin Bir Haber Değeri Vardır”, (Ed. Hüseyin Köse, *Medya Mahrem Medyada Mahremiyet Olgusu ve Transparan Bir Yaşamdan Parçalar*), (İstanbul: Ayrıntı, 2011), 130-135

²⁴⁷ Çabuklu, *Özgürlükçü Düşüncenin Peşinde*, 19

bir anlamda merak bir anlamda da mahremiyet ile ilintilidir. Merak bir zaman sonra mahremiyetin sınırını aştığında ihlal edildiğini göreceği ve bu ihlalin neden olduğu ise “olayın haber değeri” ile anlamaya çalışılmış. Ne kadar mahreme inilirse olayın haber değeri o kadar artar. Yani haber değeri arttırıcı değeri mahremiyet ihlali ile doğru orantılı olduğu söylenebilir.

Realite programların izleyici profilinin, diğer formattaki programlara göre farklılık göstermesinin en önemli tarafı ise izleyicinin aktif bir rol üstlenmesidir. Bratich’e göre realite programlarının izleyiciyi programlara dahil etmesi, izleyicinin aktif olarak katılım sağladığı bir kitleye dönüştürmüştür. İzleyicilerin aktif rol oynaması programın sonuçları üzerinde de etkili olmaktadır. Daha da önemlisi bu durum izleyicilerin televizyon medyasındaki yerini dönüşüme uğratmaktadır. İzleyiciler artık programın en önemli formu olma konusunda “eş-programcı” ve “eş-yapımcı” olarak değerlendirilmektedir.²⁴⁸

Ekrana çıkan ailelerin ve bireylerin ekonomik yeterliliklerinin sorun çözme kabiliyetlerinin ve sorunlar karşısında mücadele etme gücünün yeterli ölçüde olmaması, kişilerin haklarını nasıl savunacakları ya da koruyacakları hakkında yeterli bilgiye ve bilince sahip olmamaları, mağdurları “hukuk” kanallarını ve adli birimleri kullanmak yerine “televizyon stüdyolarına” yönlendirmektedir.²⁴⁹ Böylelikle kamusal alan içerisinde medyanın gücünün ve kitle iletişim araçlarının etkisi toplumda sorun çözme davranışlarında nasıl davranış değişikliğine gidildiğine dair örnek sunmaktadır. Medyanın ürettiği içeriğin hem nitelik hem de programa konu olan ‘özne’ hem de bu öznenin işleniş biçimi ve kamuoyu algısının belirli bir yöne doğru evrilmesi sonucunda bir kamuoyu oluşturma gücü de vardır. Televizyonun özellikle de gündüz kuşağı kadın programlarının izlenme oranının da yüksek olması nedeniyle bu temsillerin her gün milyonlarca insana ulaşması ve bu temsillerin de aslında devamlı olarak aktardığını vurgulamak gerekmektedir. İnsanların toplumsal sorunlarını kamusal alana taşınması ve sorunların medyada ve bu programlarda söylemsel olarak gündeme getirmesi açısından bakıldığında bu programların gerekli ve faydalı bulunduğu söylenebilir.

²⁴⁸Jack Z. Bratich, (2007), *Programming Reality: Control Societies, New Subjects and the Powers of Transformation. Makeover Television: Realities Remodelled.* Dana Heller (Ed.), London: I.B. Tauris,10. (akt. Göksel Göker, *Tele-Yaşamlar: Gerçeklik ve Kurgu Bağlamında Türkiye’de Realite Programlar*, *Global Media Journal TR Edition*, 6 (11) Fall 2015

²⁴⁹ Ekmel Geçer, *Medya ve Popüler Kültür*, 1 bs, (İstanbul: Metamorfoz Yayıncılık, 2013), 170.

Türkiye’de reality show programları farklı format ve yapılar da ekrana gelmektedir. Bu nedenle çalışmada kullanılmak üzere ele alınan dinamikler ile birlikte incelemek için örneklem olarak “Müge Anlı İle Tatlı Sert” programı seçilmiştir. Dünya genelinde reality showların ortaya çıkması 1980’lerden sonra yaşanan gelişmelerin etkisi ile ivme kazanmış ve bu showlar çeşitli formatlarda medya sektörüne hızlı bir giriş yapmıştır. Özellikle ekonomik ve teknolojik gelişmeler beraberinde kitle iletişim araçlarından televizyonu da büyük oranda etkilemiş ve medya sektörünün de seyrini bu anlamda değişikliğe uğratmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**KAMUSAL ALAN VE TELEVİZYON BAĞLAMINDA BİR TELEVİZYON
PROGRAMI ÖRNEĞİ: "MÜGE ANLI İLE TATLI SERT"**

3.1. ÇALIŞMANIN KONUSU

Çalışmada bireylerin kamusal alanda var olma çabası ve özel alanın kamusal alana taşınması sorunsalından hareket edilerek kamusal bir alan içerisinde kitle iletişim araçlarından televizyonun etkisi ile reality show türündeki “Müge Anlı ile Tatlı Sert” programı ele alınmıştır. Programda olayların birbiri ile ilişkisinin hikâyeleştirilerek izleyiciye aktarılışı programın seyrini değiştiren tanıkları programa katılması ve birbiri ardına gelen itiraflar izleyiciler tarafından merakla takip edilip medyanın gücü ile kamusal bir alan içerisindeki televizyona taşınmış ve özel alanın sınırlarının ihlal edilmiş olduğu sorunsalından hareket edilmiştir. Kitle iletişimde en etkili araçlardan biri televizyondur. Televizyon kamusal alanda varlığını sürdürmekte ve bireyin kendisini kamusal alanda var etmeye çalıştığı, kendisini ifade edebileceği ve gösterebileceği bir alan ortaya çıkmaktadır. Televizyon, bilginin aktarılması mesajların iletiminde önemli ve etkili bir araçtır.

Müge Anlı Tatlı Sert programı hafta içi her gün saat 10:00 ile saat 13:00 saatleri arasında 3 saat boyunca ATV televizyonunda yayınlanmaktadır. Müge Anlı²⁵⁰, programı hazırlayan aynı zamanda sunan kişidir. Programın 2008 yılından beri yayın hayatındadır. Program bu yayın formatında güncel olarak ekranlarda ve prime-time büyük bir izlenme oranı içerisinde yayın hayatına devam etmektedir. Program çekimleri konuklar ile birlikte stüdyoda gerçekleştirilmekte, konu ile ilgili de zaman zaman mekân dışı canlı bağlantılar ve kayıttan röportajlar yapılarak ve izleyiciye aktarılmaktadır.

Bu bağlamda Müge Anlı ve benzer formattaki gibi program sunucuları, programlarını ve yapılan işi savunurken dikkat çektikleri hususun toplumda çözüm üretme ve politika geliştirme mekanizmalarının yeterli şekilde işlemediği takdirde medyanın, bireysel ve toplumsal sorunlara, sivil toplum örgütleri, hukuk mekanizmaları, polis ve hatta devletin yerini ‘mecburen’ almak kaydıyla çözüm bulma merci haline gelmesinin kaçınılmaz olduğu görülmektedir.²⁵¹ Benzer bir misyona sahip olan Müge

²⁵⁰ Müge Anlı, 19 Aralık 1973 tarihinde İstanbul’da dünyaya geldi. Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi’nden mezun olan Anlı, lisans eğitiminin ardından akademik kariyerine devam etti. Kadir Has Üniversitesi’nde Hukuk üzerine Yüksek Lisans yaptı. Programlarındaki hukuk bilgisinin kaynağının buradan geldiği tahmin ediliyor. <https://www.cnnturk.com/ajanda/muge-anli-kimdir-kac-yasinda-ve-nereli> [24.06.2019]

²⁵¹ <https://www.evrensel.net/haber/294151/muge-anli-nasil-her-derde-deva-oldu> [02.04.2019]

Anlı ile Tatlı Sert programı da aslında bir Türkiye kesiti sunması açısından önemle incelenmeyi hak etmektedir.

3.2. ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI

Çalışma kitle iletişim araçlarından medyanın etkisi ile televizyonda yayımlanan gündüz kuşağı programlarından “Müge Anlı ile Tatlı Sert” realty show programından 2018-2019 yılları arasında yayımlanmış beş örnek program seçilmiştir. Çalışmada bir program üzerinden farklı örnek olay öyküleri ele alınmıştır. Programda belli bir zaman dilimi içerisinde seçilen örnek olayların diyaloglar içerisinde seçilerek eleştirel söylem analizi yapılmış olup söyleme dair farklı spesifik örneklerin de olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

3.3. ÇALIŞMANIN ÖRNEKLEMİ VE ÖRNEK OLAY ÖYKÜLERİ

Çalışmada 2018-2019 yılları arasında yayımlandığı televizyon kanalında oldukça izlenmiş ve haber sitelerinde de mevcut öyküleri yer alınmış beş program süreçleri ile izlenerek bir metin dahilinde programdaki diyalogların bir kısmı konu ile ilintili olarak aktarılmaya çalışılmıştır. Program içerisinde yayımlanmış bölümlerden örnek olaylar olarak ele alınan bu vakalarda sunucunun hangi ideoloji ve fikir ile soruna yaklaştığı sorunlara nasıl çözüm önerileri sunduğu ve nasıl bir gündem sunduğu vatandaşların ekrana çıkıp sorunlarına çözüm bulmak için dördüncü kuvvet olan medyayı kullanarak kamusal alana taşınması sorunsal önem kazanmaktadır. Ailelerin “Müge Anlı ile Tatlı Sert” programına çıkma öyküleri ve çalışma ile ilişkilendirerek eleştirel söylem analizi yapılabilmesi için ele alınan program ve örnek vakalar içerisinde bazı diyaloglar aktarılacaktır.

Örnek Olay Öyküsü -1

Palu ailesi İzmit ilinde yaşamaktadır. Meryem Tahnal, 2008 yılında; kızı Melike Tahnal da 2009 yılında kaybolan kızı ve torununun bulunması amacıyla Müge Anlı'nın sunduğu programa başvurdu Anne Havva Palu, 2011 yılında polise verdiği ifadeye, kızı Meryem Tahnal'ın cezalandırılmak amacıyla diğer kızı Emine'nin eşi Tuncer Usta tarafından bir ağaca bağlandığını ve aç bırakıldığını, Meryem'in de bir süre sonra rahatsızlanarak öldüğünü anlattı. Yine aynı ifadeye göre, Meryem Tahnal,

erkek kardeşi İsa Palu ve eniştesi Tuncer Ustael tarafından Kocaeli'nin Tütünçiftlik bölgesinde bir yere gömüldü. Meryem'in ölümünden tam bir yıl sonra kızı Melike'de ortadan kayboldu. Tuncel Ustaer'in tecavüz ettiği 6 yaşında Melike'yi ispiro içirip öldürdüğü de iddialar arasında.

Müge Anlı program akışında dosyayı incelerken davanın çok eski tarihlerden beri var olduğunu dosyanın ilk olarak 2011 yılında açıldığını aradan geçen zaman ve son olarak 2018 yılı itibariyle sonuca gelinme aşamasında olduğunu dava sürecinde yetkisizlik olduğunu, mahkemenin yetkisinin, hakiminin, tanıkların değiştiğini, değiştiğini bu sebeple yıllarca çözüme kavuşturulmadan sürüp gittiğini ifade etmiştir. Bu iddialar karşısında Kocaeli Cumhuriyet Başsavcılığı, aile üyeleriyle ilgili programda ortaya atılan iddiaları kapsayan dosyaları birleştirerek, soruşturma başlattı. Kocaeli'nde 2008 yılında kaybolan ve öldüklerinden şüphe edilen Meryem Tahnal ve kızı Melike Tahnal ile ilgili 11 yıl sonra 6 tutuklama geldi. 9 Ocak günü Müge Anlı'nın canlı yayında gözaltına alınan; anne Hava Palu, kardeşler İsa ve Fatih Palu ile enişte Tuncer Ustael ve eşi Emine Ustael suçlarını itiraf etti. Adliyeye sevk edilen aile bireyleri çıkarıldıkları mahkemece kasten adam öldürme ve canavarca hislerle adam öldürme suçundan tutuklanarak cezaevine gönderildi.²⁵²

M.A.: Aramızda Palu ailesi var. Ben hiç böyle enteresan bir dava görmedim. Palu ailesi hem kızlarını hem de torunlarını aramak için stüdyomuza geldiler. Erkek kardeş İsa Tanhal 22 Aralık 2008'de yani bundan tam 10 yıl önce Körfez Cumhuriyet Başsavcılığı'na Meryem için kayıp başvurusunda bulunuyor. Diyor ki -Benim kız kardeşim kayıp, hayatından endişe ediyoruz. Daha sonra aradan yıllar geçiyor aileden başka çocuklar da kaybolmaya başlıyor. 10 yıldır ne Melike'den ne de annesi Meryem'den haber yok. Şimdi 10 yıl çok uzun bir süre. Mahkeme dosyaları çok uzun okuyarak bitiremedim.

*M.A. : Bu olay 10 yıldır sürüncemede kalmış, şimdi doğruları konuşalım artık.
M.A. : Kayıp olan kız Meryem için Savcılığa suç duyurusunda bulunmuş, demiş*

öldürülen kocamın ailesi beni kötü işler yapmam için tehdit etmiş ve aile korkudan eve giremediği için yaklaşık on kişi bir binek otomobilin içinde üç ay yaşamaya başlamış.

²⁵²<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-46784451> [14.01.2019]

H.P.: *Kızım geldi yanıma eşim beni fuhuşa teklif ediyor dedi. Damat telefon açtı bize “Meryem’i gönderin, bıçakla geliyorum.” Geldi kapıya dayandı biz de kapımıza bıçakla dayandığından karakola telefon ettik, polisler geldi, sonra karakola gittik, ifadesi alındı.*

M.A.: *Dün Kocaeli Emniyet yetkilileri bir saha çalışması yaptı ve yayınıımız sırasında arama çalışmaları köpeklerle sürdü. Kocaeli Emniyeti harekete geçti ve yayınıızı ihbar kabul eden Kocaeli Emniyeti kayıp Meryem’in gömüldüğü yer arıyor.*

İzleyici.: *Tuncer Bey dini istismar bir kişi...*

A.B.: *Kayıp kız Melike’ye şiddet uyguluyorlardı. Ben polise gittim aile içinde yaşananlardan dolayı şikayetçi oldum ve aile ortadan kayboldu. Jandarmada tüm kayıtlar vardır.*

M.A. : *Meryem Tanhal ile kızı cinayete mi kurban gitti? Aile içi şiddet ve organ mafyası, cinayet, istismar iddiaları var.*

M.A. : *Meryem Tanhal’in şikayet dilekçesini okuyacağım gerçekler ortaya çıkacak.*

M.A. : *Çocuk istismara uğramış, perişan oldu. Hala susacak mısınız?*

M.A. : *Konuşmaktan susmayan, korkmayan, gidip savcıya, mahkemeye bildiklerini anlatan herkese teşekkür ediyorum.*

E.U: *Müge Hanım bu işin içinde sırlı olaylar var. 2008’den beri biz bu işin peşindeyiz. Her türlü savunmamızı yaptık. Savcı çağırdı gittik. Bir tane mahkeme oldu polisten de devletten de kaçmadık. 2008’den beri hiç kimse bugüne kadar cinayeti aydınlatmadı. O kadar ifade verdiğimiz halde.*

M.A. : *Hangi cinayetleri aydınlatmadı?*

E.U. : *Melike ve Meryem. Biz de bunun peşindeyiz*

M.A.: *Öldüler yani...?*

E.U. : *Bilmiyorum öldüler mi ölmediler mi?*

M.A. : *Bir dakkika cinayet diyorsun. Bu cinayetten dolayı rüşvet aldıklarını iddia ediyorsun. Demek ki öldüler. Sen kendinle çelişiyorsun.*

M.A. : *10 yıl önce kaybolan Meryem Tanhal cinayete mi kurban gitti?*

Spiker :*Bir dehşetin hikayesini anlattılar. Fail de mağdur da aynı ailenin içindeydi. Türkiye 'nin dört gözle beklediği karar canlı yayında duyuruldu.*

M.A.: *Başsavcımızın talimatıyla stüdyomuza geldiler. Tuncer Ustael ve Emine Ustaeli kasten adam öldürme suçlamasıyla gözaltına alıyorlar. Canlı yayında gözaltına alındılar.*

T.U.: *Ben 10 yıldan beri o kadar evraklar verdim. Ben madem suçluyum neden 10 yıldan beri gelip almadılar. Ben canlı yayında Cumhuriyet Başsavcısı'na sesleniyorum. Beni gelin alın, beni İzmit'e çağırın. Ben adaletten kaçmıyorum. Bana olan suçlamalarınız nedeniyle hepimiz utanacaksınız. Sizinle görüşeceğiz.*

M.A. : *Tuncer Ustael canlı yayında gözaltına alınarak tutuklandı.*

Program akışı sırasında, Palu Ailesi'nin evine Kocaeli İlçe Emniyet Müdürlüğü polisleri geldi ve gözaltı kararı çıkmıştır. Kayıp Meryem ve Melike'nin cinayete kurban gitmesi, söz konusu çocukların cinsel istismar suçlarıyla ilgili Palu Ailesi'ne Körfez Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından soruşturma açılmıştır. Palu Ailesi'ne yönelik gerçekleştirdiği suçlara istinaden Tuncer Ustael ve eşi de canlı yayında gerçekleştirilen itiraflar ile Emniyet yetkilileri ile ortak hareket edilerek gözaltına alınmıştır.

Örnek Olay Öyküsü -2

2016 yılında Manisa'nın Alaşehir ilçesinde yaşanan olayda Irmak Kupal adındaki 3,5 yaşındaki küçük çocuk evinin önünde oynarken ortadan kaybolması sonucunda babası Bilal Kupal, arama çalışmalarından sonuç alamayınca Müge Anlı ile Tatlı Sert programına başvurdu ve kızının bulunması için yardım istedi. Genetik rahatsızlığı sonucu uzun mesafe yürüyemeyen çocuk Irmak Kupal'ın kaçırılmış olabilme ihtimali üzerinde durulurken, son gören komşu Himmet Aktürk canlı yayında gerçekleştirdiği istismarı ve cinayeti itiraf etti. Parasızlıktan dolayı kadınlarla birlikte olamadığını söyleyen vahşi katil Irmak'ın cansız bedenini Sarıkız Çayı'nın kenarına attığını da itiraf etti. Minik Irmak'ın vahşice öldürülmesinin ardından da bir aile faciası yaşandı.²⁵³

²⁵³ <https://www.posta.com.tr/minik-irmak-in-babasina-agirlastirilmis-muebbet-ve-24-yil-hapis-1401318>
[04.04.2018]

M.A. : *Irmaktan hala haber yok, Manisa Emniyet Müdürlüğü özel bir ekip kurdu, üst düzey bir ekip kurdu ve dün gece de önceki gecelerde olduğu gibi Manisa'da sokaklarda gidebileceği yerler araştırılıyor. Kanallar, kuyular... Ben buradan rica ediyorum herkes o muhitte yaşayan herkes hiç üşenmeden evlerinize, bahçelerinize, kuyularınıza, lütfen üşenmeyin ve bakın. Polis çok ciddi bir araştırma yapıyor ve çocuğun hayatından endişe ediliyor. Irmak'ın o muhitte olduğuna herkes emin.*

M.A. : *Kimse görmeden nasıl çocuğumuz kaybolur? Bir anne demesi var ama o saatten sonra çocuktan ses yok, bu çocuk kuvvetle muhtemel bir pedofili vakasından şüpheleniliyor.*

M.A. : *Üç yaşındaki çocukla mahalleli ne düşünebilir ki sen bundan tedirgin olasın?*

M.A. : *Çocukların fotoğraflarını çeker misin?*

H.A. : *Telefonumu yeni aldım, güzel çeker mi diye öyle karşı komşunun çocuğunu çektiğim oldu. Çocukları çekmedim sadece. Sapık olabilirim ben üç yaşındaki çocuğa mı kaldım ben yetişkin varken.*

M.A. : *Ne demek sapık olabiliirm?*

B.K. : *Gece vakti neden benim çocuğuma şeker veriyorsun?*

M.A. : *Hurdacı Himmet olarak tanınan yan komşuları cinayeti işlediğini ve minik Irmak'ı öldürdüğünü itiraf etti.*

M.A. : *3,5 yaşında bir çocuktan bahsediyoruz. Her evde maalesef rahmetli Irmak konuşuldu. Keşke zamanı geri döndürme şansımız olsaydı ve Irmak hayatta olsaydı. Ama yok. O Çocuğun yattığı yerde rahat olması için elimizden geleni yapmalıyız Her evin bir Irmağı vardı. Çocuğu olan herkes kendince önlemler aldı çocuğumu nasıl koruyabilirim ile ilgili. Anneler, babalar, aileler oturdu birbiri ile tartıştı. Tüm medya bu konunun üzerindeydi. Evet, belki canlı yayındaki itiraftı bu ilginin nedeni. Ama geriye dönüp bantları izlediğimizde bende eminim sizler de bir pedofilin profilini gördük. Bu alışkan olduğumuz bir şey değildi. Evet biliriz çocuğa karşı cinsel istismarı çocuğa ihmalin üzerinde konuşuruz; ama bir pedofili ilk defa kendini bu denli açık açık anlattı. O mahallede oturan herkes çocuğuna soruyor – Sana ne yaptı? Öğreniyorlar ki birçok çocuğa çikolatayla, şekerle yaklaştırmaya çalışmış. Tüm*

Türkiye şoke oldu. Herkes dikkat etsin. Bu bant tüm aileler tarafından çocuklara izlettirilmeli hatta okullarda gösterilmeli çocuklara bunun hikâye olmadığını bunların gerçekten var olduğunu anlatmak gerek.

M.A. :O kadar zor bir iş yapıyoruz ki herkesin gözü önünde yapıyoruz bunu. Daha sonra Himmet'in üzerine gidince afalladı ve itiraflar geldi.

H.A. Beni polise vermeyin çok korkuyorum. Yardım edin bana.

M.A.: 2,5 yaşındaki kaybolan çocuğumuzu kaybettik. 5 gündür aranıyordu. 10 dakika içerisinde kaybolmuştu. Bunun altını özellikle çiziyorum. Stüdyoda arkasında konduğumuz olan hurdacı Himmet olarak tanınan aynı zamanda komşuları. Himmet dün yan stüdyoda program sonrası cinayeti itiraf etti. Irmağı öldürdüğünü daha sonra da a bir bağa gömdüğünü itiraf etti. Ayrıntıları aktarabildiğimiz kadarıyla vereceğiz sizlere. Dün uzun saatler stüdyodaydık. Önce kuliste itiraf gerçekleşti. O saatten itibaren arama çalışmaları başladı. Yeni uygulamaya soktığımız sokakları gösterme sistemi ile Himmet çocuğu nereye gömdüğünü itiraf etti. Himmet tutuklanmak üzere Savcı karşısına çıkarıldı. Muhabirimiz Manisa'dan bildiriyor.

M.A. : Programımızda yeni uygulamaya başladığımız ve sokağı gören sistemde çocuğu nereye gömdüğünü gösterdi. Manisa Emniyet yetkililerine, Asayiş Müdürlerine çok teşekkür ediyorum. Hemen kendisine mesaj attım. Burdaki polislere de hemen haber verdik ki kaçmasın diye. Ekiplere de ayrıca teşekkür ediyorum.

Programın kamera arkası sırasında Himmet Aktürk'ün Müge Anlı'ya cinayet itiraf etmesi üzerine emniyet birimine konu intikal ettirilmiş ve polisler gelerek kişiyi gözaltına almıştır.

Örnek Olay Öyküsü -3

8 Mart 2017 günü fenalaşarak yaşamını yitiren kadın Şükran Aktaş'ın aslında erkek olduğu ortaya çıktı ve kızı Tansu yaşadığı şokla Müge Anlı'ya başvurdu ve gerçek 24 yıl sonra aydınlığa kavuştu. 60 yaşındaki Şükran Aktaş'ın fenalaştıktan sonra kaldırıldığı hastanede yapılan incelemeler sonucu erkek olduğu anlaşıldı. Durum, kızı ve eşine bildirildi. Müge Anlı ile Tatlı Sert programına başvuran 22 yaşındaki Tansu Kurt'un araştırmalar sonucu 24 yıl önce Çorlu Devlet Hastanesi'nden çalındığı ve Aysel Başar'ın kızı olduğu ortaya çıktı. Program sırasınca yaşanan gelişmeler ve yeni

bulgularla birlikte kan donduran detaylar da ortaya çıktı. Nail Ç. yıllar boyunca Şükran Aktaş kimliğiyle diploması dahi olmadan hemşirelik yaptığı ortaya çıktı.²⁵⁴

M.A.: *Tüm Türkiye bu hikâyeye kilitlendi. Bebeği hastaneden çalınan Aysel Başar'ın kızı nerede?*

M.A. :*Dünya televizyon tarihinde bir ilk. 24 yıl önce hastaneden çıkan bebek 24 yıl sonra öz annesine kavuştu.*

M.A. : *Dediler ki bu Kumburgaz civarında 6-7 tane aynı dönemde ölümler oldu biz de şüpheleniyoruz dediler. Burada giyim mağzasında çalışan bir hanımefendi de öldü ama şüpheli ölüm mü. Adli tıpa kaldırıldı zehirlendiği iddiaları olduğundan. Bu dükkânın sahibi rahmetli Handan hanım olmuş. Hatta Handan hanımın kızı da annesinin bu ölümünü şüpheli bulduğu için bizim programa gelmek istiyormuş. Oradaki etraftakiler de demiş ki –Sen de derdini anlat. Bak hazır Müge Anlı'nın ekibi buradayken başvuru onlara kolaylık olsun.*

M.A.: *Handan Hanım öldü denilince biz de Silivri Devlet Hastanesi'ne gittik. Handan hanım 8 Mart dünya kadınlar gününde ölmüş. Vefat edince hastaneye götürülüyor. Elinde Şükran Aktaş isimli pembe kimliği var ve hastanede erkek olduğu ortaya çıkar ve Adli Tıpa götürülüyor ve adının da Nail Ç. olduğu ortaya çıkıyor.*

M.A.: *Handan Hanım'ın yıllarca sahte diploma ile hemşirelik yaptığı ortaya çıktı.*

İzleyici: *Kumburgazda yaşayan herkes Handan Hanım'ın erkek olduğunu sahte diploma ile hemşirelik yaptığını biliyordu.*

M.A.: *Birdakka birdakka sahte diploma ile hemşirelik yaptığını da mı biliyorsunuz?*

İ.: *Tabi biz bunu biliyorduk.*

M.A.: *Neden şikâyet etmediniz?*

İ.: *Bizim bir işimiz yoktu ki onunla. Onun erkek olduğunu kocası bile yüzde yüz biliyor. Kumburgazda bilmeyen yoktu. Kocası bile biliyordu.*

²⁵⁴http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/698126/Muge_Anli_da_ortaya_cikan_gercek__Genc_kizi_n_olen_annesinin_kimligi_ortaya_cikti.html [14.03.2017]

M.A. : *Annem bildiğim Handan Kaya benim kimliğimi kullanarak üzerime yüklü bir borç bıraktı.*

A.V. : *Kızın yaklaşık altı senelik kırk beş milyar borcu var. Harçlar borçlar sıfırlanmadan attığı adımdan hiçbir hayır göremez.*

M.A. : *Kız ben şimdi ne yapacağım diyor. Bir taraftan nasıl çalışıp para ödeyeceğim. Baba bildiğim kişi ile yaşamak istemiyorum.*

T.K. : *Bir gelecek kuramadım. Bir yere gitsem kirada oturmam mümkün değil, maaşım kesintiye uğrayacak, belli bir süreden sonra zaten hacizlik. Oradan da benim psikolojim bozuldu. Cezaevine girersin diyen avukatlar oldu. Mahkemeye çıktım. Bu durumu da açıklayamadım. Mahkemede anlatamadım. Söyleyemedim. Ağladım. Biz sizi arayacağız sonra bilgilendireceğiz dediler.*

M.A. : *Anlatsan insanlar ne diyormuş der gibi bakar. Gerçeği anlattığına inanmazlar. Bu kimlik meselesini dile getirmemim en önemli nedeni de şu: Bir saate kadar o kimlikle bu kimlikle yaşamış belki ama bu saatten sonra adını Tansu koyduğu kızın kimliği ile hayatını devam ettirmeye çalışmış. Tansu'nun yalan dolanla kimliğini alıp bu kız borçlanmaya başlıyor.*

A.A: *Kızıma çok benzetiyorum. İkinci kızım sayılır. Borçlarını hiç düşünmesin. Beşinci aydan itibaren İstanbul'dayım, annesinin babasının yanına varacağım. Ne borçları varsa halledeceğiz. Hollanda'ya gelsin istiyorsa okutayım.*

M.A. : *Tansu'nun vergi borcu ödeneceği için ve yapılandırmaya gidileceği için Tansu işe de girebilecek. Kendi hayatını kurma yolunda önemli bir adım. El ele vereceğiz. Hep beraber düze çıkacağız.*

Örnek Olay Öyküsü -4

29 Kasım 2017 günü Kastamonu'ya bağlı Bürme köyünde çıkan yangında iki ev ve çok sayıda hayvan yanarken beş kişilik Çataloğlu ailesi de ortadan kayboldu. Kan donduran detaylar ortaya çıktıkça, izleyen herkes şaşkınlığını gizleyemedi. Kastamonu merkeze bağlı Bürme köyünde çıkan yangında Çataloğlu ailesine ait evler ve hayvanlar yandı, yangının ardından ailenin beş üyesi ortadan kayboldu. Aile üyeleri kaçırdıkları

dört büyükbaş hayvanı satınca cinayetin detayları da ortaya çıktı. Cinayetin aydınlatılması için Çataloğlu ailesi Müge Anlı'nın programına katıldı.²⁵⁵

M.A. :*Kastamonu da sırlarla dolu olay. Çataloğlu ailesinin sırrı ile ilgili çok esrarengiz durumlar var. Biliyorsunuz Çataloğlu ailesi beş kişilik bir aile. Çıkan yangında ev yanıyor evin yanındaki yine başka bir yer yanıyor hayvanların bir kısmı telef oluyor. Büyükbaş hayvanların bir kısmı çalınıyor. Jandarma çalınan hayvanların satışının yapıldığı kayıtlarından ulaşarak kimlerin çaldığını buluyor. Hırsızların aileden biri olduğu anlaşılıyor. Kayınpederin çaldığı anlaşılınca tutuklanıyor. Kayınpeder tutuklanınca, -hırsızlık yapmak istiyorduk aileyi de öldürmek istiyorduk öldürdük ve öldürdükten sonra cenazelerine gitik sonra bir uçurumdan aşağı attık.*

M.A.: *Günlerdir ne arandı bu insanlar. Devlet yetkililerini kutluyorum günlerdir o uçurumdan arama çalışmaları devam ediyor. Kayınpeder tutuklanınca böyle ifade verdi; ama Emniyet görevlileri tek tek elekleri aldılar ellerine. Yanan ev arasından o külleri elediler acaba biz mi aradık da bulamadık diye. O eleme sırasında aileye ait olduğu düşünlen diş implantı bulunuyor. Aslında biz uçurumun oradan attık demelerine rağmen aileyi orada yakmışlar.*

M.A. : *Ali Şahin korkunç cinayeti itiraf eden isim oldu. İfadesinde Çataloğlu ailesinin evine hayvanlarını çalmak için gittiğini bu sırada çıkan arbede de ailenin öldürüldüğünü canlı yayında itiraf ettiler; ama aslında korkunç gerçek ailenin cesetlerinin bulunamaması nedeni ile kırk iki gün sonra açığa çıktı. Evin enkazında yapılan çalışmalarda aile üyelerinin beş kişiyi öldürdükten sonra naaşlarını yakarak ortadan kaldırılmaya çalıştı. Naaş kalıntıları işlemlerden sonra aile yakınlarına teslim edilecek.*

A.V. : *Böyle bir vahşet yok. İnsanlık dışı bir olay. Nasıl bir vicdan, mantık dışı bir olay.*

M.A. *Ben bu konuyu hiç içime sindiremedim. Eksik kalan bir şeyler var. Şimdi kızacak Emniyet güçlerimiz, Sayın Valimiz ama... Yanlış anlaşılmasın bu dediklerim. Jandarma günlerdir ceset aradı.*

²⁵⁵ <https://www.cnnturk.com/turkiye/kastamonuda-oldurulen-5-kisilik-ailenin-cinayeti-dis-implantindan-cozuldu> [10.01.2018]

M.A. : *Helal olsun konuğuma. Ne güzel anlatıyor derdini. Bu insanlar köylülerin hayvanlarını çalıp dadğa mezbane kurmuşlar.*

M.A.: *İnsanlar korkuyorlar ama şikayetçi olmuyorlar.*

A.V. :*Konuğumuz ne güzel konuştu, bunlara en ağır ceza verilmeli dedi. Adalet toplumda huzuru yaratmak için ortaya konuş kaideler toplamıdır. Bu kaideler toplamı olan adaletin tahakkuku yerine getirilmesi lazım ki vatandaş beklediğini görsün ve huzur içinde olsun. Helal olsun memleketimizin hakimlerine, savcılara, polislerine, jandarmalarına desin. Tabi bu da tez elden olduğu müddetçe önemlidir.*

M.A. : *Bu ailenin daha davası görülmedi ama görülecek. Ancak onların davası görülene kadar bir aile, bir köy yok oldu.*

A.V. : *Belki bu programa çıkmadan önce gününde o kişiler hakkında gerekli işlemler yapılsaydı bu aile şuanda hayat olurdu. Onun için gecikmiş adalet en büyük adaletsizliktir. Bu hukuk literatüründe yerleşmiş bir kaidedir, bir deyimdir, yerinde bir tabirdir. Bunu her zaman göz önünde tutmamız gerekir ki gecikmeden vatandaşın beklediği cevabı verelim. Maalesef bu böyledir.*

M.A. : *Ben bazı şeyler için fazlaca delil arandığını düşünmeye başladım. Yani abartarak delil aranıyor. Mesela izleyicilerimiz soruyor Gaziantep'te yaşanan Büşra Elbay cinayeti ile ilgili. Müge Hanım yarıda bıraktınız. Allah aşkına elinizi vicdanınıza koyun. Benim orada yarıda bıraktım tek bir alan var mı? Tek bir köşe var mı? Her şey ortada. Ne yapabilirim ki? Benim orada yapabileceğim bir şey kalmamıştı. Gerisini Savcılık düğmeye basmalı.*

M.A.: *Her şey ortada. Başka birçok delil var. Mahkemesi görülecek 6 ay sonra. Eee hiç görülmesin işte zaten. Artık şimdi kalmadı mahkeme falan zaten ortada.*

M.A. :*Bu kişiler suç işleme eğiliminde aslında. Jandarma da biliyor, muhtar da köylüler de biliyor aslında kimin çaldığını hayvanları.*

Örnek Olay Öyküsü- 5

Olay, 2012 yılında Kocaeli'de meydana geldi. Çayırova ilçesinde yaşayan Seher Okusal kayboldu. Kadının 17 yaşındaki kızı, 7 yıl sonra olayı yeniden açığa çıkartarak aydınlanması istedi ve Müge Anlı'nın programında başvurdu. Kocaeli'de 7 yıl önce kaybolan Seher Okusal'ın dosyası, Müge Anlı'nın programında yeniden

gündeme geldi. Genç kız annesini, kaybolmadan önce dayısıyla gördüğünü söyledi Görgü tanıkları birer birer dinlenerek sır cinayet ortaya çıktı. Cinayet, 7 yıl sonra çözüldü. Kayıp kadının, erkek kardeşi tarafından öldürüldüğü ortaya çıktı.²⁵⁶ Kayıp genç kadının cinayete kurban gittiği canlı yayında itiraf edildi.

M.A. :*2011 yılında teyzesi annesine bir daha ulaşamıyor. Teyzesine gidiyor 2016 yılında. Teyzesi de Sevilay'ın iddasına göre fazla kurcalama fazla anneni arama çünkü anneni dayın öldürdü sen de bunları ortaya çıkartma.*

M.A.: *Peri Hanım teyzesine sesleniyorum. Niye gidip Savcı ile konuşmuyorsunuz. Bu çocuğa günah değil mi küçük bir kız çocuğu. Arkasına düşmeyecektiniz niye çocuğa anlattınız. Çocuğa -biliyor musun senin anneni dayın öldürdü denir mi? Bunu hangi zihniyetteki biri söyleyebilir ki?*

M.A. : *Yaşar Bey siz ne biliyorsunuz eşinizin kaybı ile ilgili?*

Y.A. : *Onu öldüren Mevlüt Okusal ve babasıdır. Biliyor yapan bunlar.*

M.A. :*Bir dakika burada bir cinayet itirafı var. Bu bir itiraf. Bütün aile biliyor bunu aslında fakat kimse polise jandarmaya söylemiyor.*

M.A.: *Canlı yayında bir cinayet itirafı var. Yani söylendiği zaman anlıyorum ki ailenin diğer fertleri de biliyor Bugüne kadar aile içinde konuşulan ama Emniyete yansımamış bir olaydan bahsediyoruz.*

M.A. :*Kocaeli Emniyeti güzel bir çalışma yürüttüler. Kendinizi bir polisin hakim, savcının yerine koyun. Onlara kimin bilgi verdiğinin bir önemi yok ki. Onlara bakkal da bilgi verebilir Müge Anlı da verebilir. Fark etmez ki. Mühim olan senin o aldığı bilgiyi işleyip adalet mekanizmasına da uygun bir çerçevede delillendirip cezasını verebilmek. Bazen Palu olayında da insanlar konuştu. İşte neden çıktılar ekrana da polis hemen almadı. İşleyişi bilmeyenler böyle konuşuyor. Gelip burada böyle anlattıktan sonra delillendirmedikten sonra ne işe yarayacak. Delillendirecek ki, o sırada sorguya götürecek. Diğer türlü alır buradan sorguya üç gün kalır sonra serbest kalacak.*

²⁵⁶ <https://kocaelifikir.com/haberler/asayis/seher-okusal-dan-4-yildir-haber-alinamiyor--muge-anli-ile-tatli-sert-programi-seher-okusal-i-ariyor-/25822> [30.01.2019]

A.V. :Bizim programımızda yalnız kupkuru ifade değil elle tutulur gözle görülür bir çalışma yapılır.

M.A.: Onlar buraya çıkınca komşular bağlandı, o komşuların bağlantısı soruşturmayı açmak üzere delil sayıldı. Yani bir soruşturma açmanız için bir neden lazım. Dosyalar kapanmış delil gerekli. Mesela Palu ailesi. Kocaeli diye söylüyorum. O komşuların buraya çıkıp görgü ve bilgi sahibi olmaları ve olayı anlatmaları savcılığa da yeniden vesile oldu. Savcı da durup dururken ben dosya açıyorum diyemez. Ben size perde arkasını anlatayım. Polisler belediyeden imar dosyalarını buldular. Yargıtay'dan kararlar buldular. Savcı zaten Melek'in ifadesinden sonra davayı yeniden açmıştı.

S.O. :Ben size çok teşekkür ederim. Emeği geçen herkese çok teşekkür ederim Müge abla. Ben şu anda ne duygudayım onu bile bilmiyorum. Sevineyim mi üzüleyim mi bilmiyorum.

M.A. :Annen öldü ona mı yanasın. Dayın öldürdü ona mı yanasın. Dayın elini kolunu sallaya sallaya yedi yıldır dolanıyordu tutuklandı ona mı sevinisin.

A.V. :Sevilay hanım da artık annesinin cinayetini işleyen kişi veya kişilerin mahkemelerde adaletten kaçamayacaklarının sevincini yaşayacaklar.

M.A. :Kocaeli Emniyeti iki saat içerisinde Seher Okusal'ın cesedine ormanlık alanda ulaştı. Canlı yayında bir cinayet daha çözüldü. Seher Okusal'ın kardeşi Mevlüt Okusal cinayetini işlediğini önce canlı yayında sonra emniyete giderek itiraf etti. 7 yıllık cinayet 3 günde çözülmüş oldu.

S.O. : Ben yıllarca sokaklarda annemi aradım. Sonra annemin katillerini aradım. Sizlere çok teşekkür ederim.

M.A. : Annesine sarılamayan Sevilay yıllar sonra bu küçük haliyle ekrana çıktı ve annesinin cinayetinin çözümlmesine vesile oldu. Kahraman sensin. Seninle gurur duyuyorum. Bundan sonra kendi hayatının kahramanı olmalısın. Anne ben senin cinayetini çözdüm başım dimdik demen lazım.

M.A. : Cuma günü yayında katil zanlısı Mevlüt Okusal. Stüdyonun hemen arkasında benim odamda ise eski eşi Melek Hanım yıllardır anlatmak istiyordum cinayeti; ama bir türlü cesaret edemedim dedi. Bu cinayeti gelip anlattığında delillendiremezse aynı akıbetin kendi başına geleceğini düşündüğü için yıllarca

anlatamamış; fakat Sevilay canlı yayına çıkınca sana güvendim geldim her şeyi anlatacağım Müge abla dedi. Sadece yayında değil reklam aralarında da anlattığı birçok şey vardı. Bu bilgilerin hepsini Emniyet ile paylaştık ve hemen çalışmalara başlandı. Bu iddialarda Gebze Cumhuriyet Başsavcılığı hemen soruşturma başlattı.

M.A. :Cinayetin Gebze’de işlendiği iddialar arasındaydı. Canlı yayındaki bu iddiaların ardından Gebze Cumhuriyet Başsavcılığı yayında söylenenleri ihbar kabul etti ve Kocaeli Cinayet Büro Amirliğine gerekli talimatları vererek dosyayı açtı Ekipler vakit kaybetmeden Sevilayı emniyete çağırdılar ve ifade verdi. Sevilay annesini en son 2011 yılında görmüştü. Cinayet canlı yayında aydınlatıldı.

3.4. ELEŞTİREL SÖYLEM ANALİZİ ÇÖZÜMLEMESİ: “MÜGE ANLI İLE TATLI SERT” PROGRAMI ÖRNEĞİ

Konu devlet, sivil toplum, kamusal alan, medya ve toplum kavramları tartışıldığı ve bu kavramsal çerçeveye perspektifinde irdelendiğinde programda ele alınan konu ve olayların çözümlenmesi süreci içerisinde programdaki ilişki ağını çözümlenmeye ve toplumda yaşanan sorunlara yönelik pek çok konu ele alınmıştır. Programda ele alınan konular ve program içeriğindeki diyaloglar ise toplum içerisinde var olan fikirlere ve söylemlere adeta bir ayna tutmakta olup söylemlerin irdelenmesi eleştirel söylem analizi yöntemi ile gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Eleştirel söylem analizi, medya metinlerinde kullanılan dil ile toplumsal iktidarın nasıl inşa edildiğini araştıran bir yöntemdir. Metinlerdeki söylem medya içerisinde kullanılmıştır; ancak toplumdaki egemen veya mevcut söylemlerden ayrı düşünülmemelidir. Televizyon programları içerisindeki söylem analizi toplumda var olan değer ve tutumlar çerçevesinde açığa çıkarılabilir. Bu bağlamda bir televizyon programı başta anlatıcısı olmak üzere söylemi açısından toplumsal yapı ve bağlamdan ayrı değildir. Söylem analizi ise, 1960–1970 yılları arasında, antropoloji, bilişsel-sosyal psikoloji, metin ve konuşma yapısı, fonksiyonu süreci ve diğer sosyal bilimler gibi disiplinler içinde disiplinler ötesi çalışma alanı olarak ortaya çıkmıştır.²⁵⁷

Eleştirel söylem analizi ile özellikle toplumsal ve siyasi bağlamda sosyal güç istismarının, tahakkümün ve eşitsizliğin metinler ve konuşmalar aracılığıyla mevcut

²⁵⁷ Teun Van Dijk, *Söylem ve İdeoloji* (B. Çoban, Z. Özarslan, Hazırlayanlar) (İstanbul: Su Yayınları, 2015), 19-23.

sosyal eşitsizliği de gözler önüne sermeye çalışmıştır.²⁵⁸ Eleştirel söylem analizi, retorik kökenli, dil ve dilsel felsefedeki gelişmelerden ilham almış olan hermeneitik metodolojinin sınırlarında çalışan sosyolinguistik bir analizdir.²⁵⁹ Söylem analizi yöntemi medyanın realiteyi nasıl konumlandığına ve sınıflandırdığına bakarak bir yorumlamada bulunmaktadır.

Eleştirel söylem analizi metodolojik ve kavramsal öğelerden oluşan toplumsal hayata yönelik bir perspektif olup söylem üzerine düşünme ve söylemi veriler olarak sunma yolu olarak ayırt edilir. Bu analiz yöntemi sadece geleneksel metodolojilere bir seçenek olmadığı gibi, aynı zamanda bu metodolojilerin içine sokulmuş bakış açılarına karşı da bir alternatiftir. Söylem analizi metodolojide genel, kuramsal ve niceliksel yaklaşımlardan ayrı olarak nitelendirilen detaylı ve nitel yaklaşımlara geçiş için gerekli bir çabadır.²⁶⁰ Söylem, metnin kültürel ve toplumsal bağlamda ele alınıp bireyler arası iletişimin toplumsal boyutlarının bütünlüğü içinde ele alıp kavramaya çalışmaktır. Toplumsal boyutun bütünlüğü içerisinde ele almak bir anlamda söylemin salt dilsel olarak sınırlanmamasını sağlayarak ve metin hakkında değişik bakış açıları da sunmuş olur.

Söylem analizinde çıkarılan sonuç, bulguların sunumundan daha fazlasıdır. Analizdeki çıkarımlar veri olarak kullanılmak yerine, yorumlanarak belirli bir görüşe dayandırılarak metnin değerlendirilmesi yapılır. Söylem analizi yöntemi ile araştırma yapılması söylem çözümlemesinin ayrıntılı olarak sunulmasını gerekli kılar. Bu bağlamda birbiri ile ilişkilendirilen sözcükler, cümleler doğrudan sunulmalı ve çözümlemenin hangi perspektiften ele alındığı açık olarak ifade edilmelidir. Söylem analizinin yürütüldüğü çalışmalarda çözümlenen söylemin ayrıca ek olarak çalışmanın sonunda verildiği görülmektedir.²⁶¹ Söylem analizi toplumsal konular gibi olgulara dikkat çekerken bu anlamda yarar sağlayan bir yaklaşım olduğu söylenebilir.

²⁵⁸ Teun Van Dijk, "Critical Discourse Analysis. D. Tannen, D. Shiffrin and H. Hamilton (Eds.) *The Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell Publ. Pp352-371, (2001) Also can be retrieve form <http://www.discourse.org/OldArticles/Principles%20of%20critical%20discourse%20analysis.pdf> : akt. Aymil Doğan, "Sözlü ve Yazılı Çeviri Odaklı Söylem Çözümlemesi", (Ankara: Siyasal Kitap, 2017), 318.

²⁵⁹ Edibe Sözen, *Söylem: belirsizlik, mübadele, bilgi, güç ve refleksivite*, 1 bs. (İstanbul: Paradigma, 1999), 102.

²⁶⁰ Wood, L., A. & Kroger, R., O. *Doing discourse analysis: methods for studying action in talk and text*. 2000. Lodan: Sage (akt. Hilal Çelik, Halil Ekşi, *Söylem Analizi*, 104-105) https://www.academia.edu/29617713/S%C3%B6ylem_Analizi

²⁶¹ Sözen, *Söylem: belirsizlik, mübadele, bilgi, güç ve refleksivite*, 18.

Van Dijk söylem analizi ile ilgili çalışmalarında farklı metinlerdeki iki çeşitli yaklaşımdan söz etmektedir. Bunlar eleştirel ve ideolojik söylem analizleri olup bu iki yaklaşımın birbirinden farklı olmadığını, daha çok birbirine çakışmadığını tersine bu iki analizin birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu ve Van Dijk'ın kendi analizlerindeki sınıflandırmalarda her iki yaklaşımı birlikte kullandığı görülmektedir. Toplumsal güç ve üstünlüğün yeniden üretilmesini çözümleyen eleştirel söylem analizinin amacı, toplumsal eşitsizlik ve adaletsizliği anlamak; egemen söylemin, toplumsal olarak aktarılan bilgiyi, davranışları ve ideolojileri nasıl etki altına aldığını ayrıntılı olarak tanımlamak, açıklamak ve değerlendirmektir.²⁶² Van Dijk, eleştirel söylem analizi ile sosyal bilimler disiplininde bilinen söylem analizi kurallarının yanında iktidar, güç ilişkileri, egemenlik, hegemonya, ideoloji, sınıf, cinsiyet, ayrımcılık, kurumlar, toplumsal düzen, toplumsal yapı gibi kuralları da içermektedir.²⁶³

Söylem, yalnızca ne metin üreticisinin ve metnin, ne bağlamın ne de toplumsal hallerde oluşturulabilen bir yapı değildir. Aksine öğelerin birbiri ile girdiği ilişkinin ortaya çıkardığı süreçlerde oluşmuştur. Ayrıca hem metin hem de toplumsal durumların statik bir yapıda olmayıp sürekli bir devinim halinde olması nedeniyle söylem, değişik alanlar tarafından incelenmeye değer ve bunu gerektiren bir olgudur.²⁶⁴

Eleştirel söylem analizi, bireyi imgesel evreninden kopararak simgesel düzeni benimsetir. Güç ilişkileri, değerler, ideolojiler, kimlik tanımlamaları gibi çeşitli toplumsal olguların dilsel kurgulamalar yoluyla yansımaları ortaya çıkarabilmektedir.

Çözümleme yöntemi olarak eleştirel söylem,

- Toplumsal sorunlara yönelir.
- İktidar ilişkilerinin söylemsel karakterini ortaya çıkarır.
- Sosyal eylemlerin bir uzantısıdır.
- Söylemi tarihsel ve ideolojik bir işleyiş olarak görür.

²⁶²Teun A. Van Dijk, "Principles of Critical Discourse Analysis", (Çevrimiçi) <http://www.discourse.org/OldArticles/Principles%20of%20critical%20discourse%20analysis.pdf>, 258-259 (akt: Mihriye Meral Yurdaeri, Televizyonda Kadın Programları Türlerarasılık ve Söylem, Ege Üniversitesi S.B.E., İzmir, Yüksek Lisans Tezi, (2007), 110-111.

²⁶³ Van Dijk, T, *Critical Discourse Analysis*, Sage Pub., London. 2003, 84-85.

²⁶⁴Ahmet Kocaman, *Söylem Üzerine*, (Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş. Yayınları, 2003), 47.

- Metin ve toplum arasındaki ilişkiyi yorumlayıcı ve açıklayıcı bir çerçevede kurmaya çalışır.
- Metin ile toplum arasında köprü görevi görür.
- Söylem ve güç arasındaki ilişkiyi araştırır. Bu sayede yapılan çalışmalara bakılarak toplumda cinsiyet eşitsizliği, medya söylemi, siyasi söylemler gibi metin çözümlenmeleri çalışmalarına katkı sağlamaktadır.²⁶⁵

Eleştirel söylem analizi sosyal problemlere yönelir. Toplumsal süreçler ve problemlerin linguistik ve semiyotik görünüşlerinin analizidir. Analizin esas olarak dikkat çektiği kısım, kullanımdaki dil yerine, toplumdaki sosyo-kültürel süreçler ve sosyal yapıların linguistik karakteridir. Metin ve toplum arasındaki makro ve mikro yapılar ile ilişkilidir. Söylem analizi yorumlayıcı ve açıklayıcıdır. Eleştirel okuma, bir sistematik metodoloji ve bağlamın kusursuz bir şekilde araştırılmasına gereksinim duyar. Metnin heterojen ve belirsiz olması nedeni ile okumalar dikkatli yapılmalıdır. Araştırmacıların yapmış oldukları farklı okumalar ile değişik yorum ve açıklamaların hep var olacağı gibi bunlar daima açık ve dinamikler ve yorum yeni bağlam ve yeni enformasyonlara öncülük eder.²⁶⁶

Eleştirel söylem analizini Batı Marksizmi ile gelişen analiz tiplerinden biri olarak göre Norman Fairclough ve Ruth Wodak'a göre, Batı Marksizminin sadece ekonomik dayanağa göre değil, toplumun sosyo-kültürel boyutlarına, ideolojik kültüre ve kapitalist sosyal ilişkilerin de altını çizer. Fairclough ve Wodak'a göre eleştiri terimi Frankfurt felsefesine göndermede bulunurken J. Habermas'ın "self-refleksif" kendini eleştirebilir olma düşüncesini ön plana çıkarır. Norman Fairclough, söylemin sosyal özneler olarak bireyler üzerindeki etkisini gösteren bazı mekanizmalarını betimlemek için çalışmalarında sosyo-kültürel değişimle söylemdeki değişmeye odaklanır.²⁶⁷

²⁶⁵ Teun A. Van Dijk, "Critical Discourse Analysis. D. Tannen, D. Shiffrin and H. Hamilton (Eds.) The Handbook of Discourse Analysis. Oxford: Blackwell Publ. Pp 352-361, (2001) Also can be retrieved form. <http://www.discourse.org/OldArticles/Principles%20of%20critical%20discourse%20analysis.pdf> , (akt: (Aymil Doğan, "Sözlü ve Yazılı Çeviri Odaklı Söylem Çözümlemesi", 1 bs. (Ankara: Siyasal Kitap: 2017), 319-329.

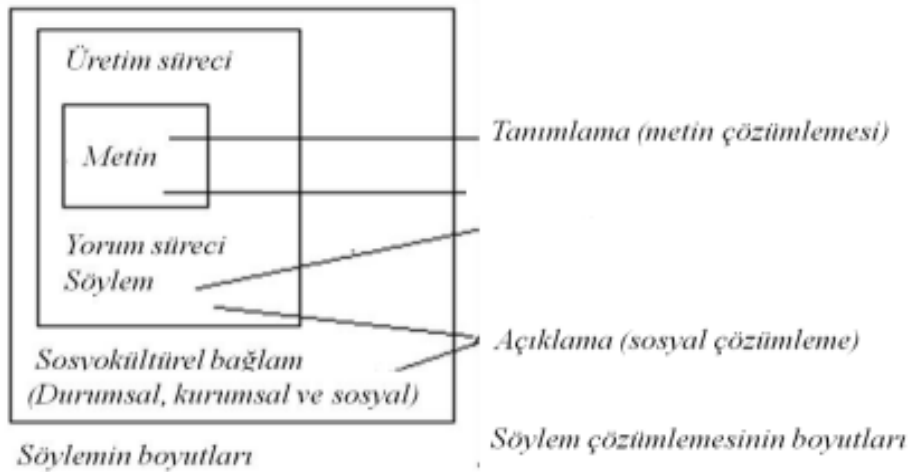
²⁶⁶ Sözen, *Söylem: belirsizlik, mübadele, bilgi, güç ve refleksivite*, 145-147.

²⁶⁷ Norman Fairclough and Ruth Wodak, *Critical Discourse Analysis, Discourse As Social Interaction, Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction* Ed. By. Teun A. Van Dijk, Vol.2, Sage Publications, London, 1998, 258-284 (akt: Edibe Sözen, *Söylem: belirsizlik, mübadele, bilgi, güç ve refleksivite*, 1 bs. (İstanbul: Paradigma, 1999), 143-144.

Norman Fairclough'un eleştirel söylem çözümlemesinin esas ilgi alanı toplumsal sorunlardır. Metnin genel yapısından ziyade sosyal yapı ve etkileşimden hareket eder. Eleştirel söylem çözümlemesi birbiri ile ilişkili üç basamaktan oluşan tanımlama (söylem/metin), yorumlama (çözümleme süreci) ve açıklama (sonuç, sosyal analiz) olarak ele alınmıştır.²⁶⁸

Eleştirel söylem analizi birçok disiplinde çalışılabilen bir yöntemdir özellikle film, televizyon programı, belgesel, gazete haberi, dergi, roman ...vb. gibi kitle iletişim araçları eleştirel söylem analizi için birer örnektir. Eleştirel söylem analizinde ulaşılan veriler sonucunda elde edilen bilgiler sunulan bir çözümleme olarak görülmektedir. Bu çözümlemenin eleştirel olması aslında söylemin toplumsal, politik, sosyo-kültürel ve ideolojik anlamda bir yapısının olmasındandır. Eleştirel söylem analizinde daha çok siyasal ve ideolojik bir çözümleme olduğundan dolayı söylem ile birlikte toplumsal olaylar ve problemler çözümlenmek için kullanılmaktadır. Norman Fairclough, eleştirel söylem analizini aşağıdaki tablo üzerinde üç boyutlu olarak şu şekilde göstermiştir.²⁶⁹

Şekil 3.1: Fairclough Eleştirel Söylem Analizi: Dilin Eleştirel Çalışması

270

Kaynak: Norman Fairclough (1995). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language* Logman, New York

²⁶⁸Hüseyin Bal, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, (Isparta: Fakülte Kitabevi, 2012), 250.

²⁶⁹Norman Fairclough, *Critical Discourse Analysis: The Critical Study Of Language*. Longman, New York, 1995), 20. (akt: Levent Doyuran, *Medyatik Bir Çalışma Alanı Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi*, *Erciyes İletişim Dergisi*, Temmuz 2018, C.5, S.4., 303-315.

²⁷⁰ A.g.e., 316.

Söylem analizi az sayıda metin üzerinde yapılan daha derinlemesine bir incelemenin yapıldığı bir araştırmadır. Bu metnin medyaya yansıdığı sahada en çok tüketilen alan televizyondur. Günümüzde televizyonun kamusal alana dahil olması ve çalışma içerisinde ele alınan televizyon programları içerisinde farklı formatlara ve içeriklere sahip olabilen sabah kuşağı programları arasında Müge Anlı ile Tatlı Sert programından bazı örnek olaylar ele alınmıştır. Bu nedenle analizde kullanılmak üzere sabah kuşağı programlarında kamusal alana yansıyan ve temsil yeteneği olan “Müge Anlı ile Tatlı Sert” programı içerisinde yayımlanmış beş örnek vaka ele alınmıştır. Bu bağlamda “Müge Anlı ile Tatlı Sert” programı Norman Fairclough’un eleştirel söylem çözümlemesinde kullandığı tanımlama (söylem/metin), yorum (çözümleme süreci) ve açıklama (sonuç) olmak üzere üç başlıkta ele aldığı yöntem kullanılarak program, diyaloglarda geçen söylemler üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır.

3.4.1. Tanımlama (Söylem/Metin)

Söylem, toplumsal bir pratiktir. Bu bakımdan taraf veya tarafsızlığın ifadesi, suçlamalar, kültürel alanlardaki birey-toplum ilişkilerini yansıtan edinimlerin, bir takım pratiklerin ortaya konması açısından değerlendirilir. Bireyler günlük hayatlarında tutum, inanç, düşünce gibi birçok konuyu söylem pratikleriyle dil ile ortaya koymaktadır. Kullandıkları dilin içerisindeki sözcük seçimleri, sözcük anlamları, özne yüklem uyumları, söylemin olumlu ya da olumsuz olması gibi bazı yapısal özelliklere değinir. Bu bağlamda toplumsal bir pratik olan söylem, bireylerin hayata ilişkin tanımlamaları, anlamlandırmalarında önemli bir rol oynar.²⁷¹

Söylemin ifade edildiği metin, konunun yansıtıldığı kelimeler ve cümleler açısından sıklıkla kullanılan toplumsal, ideolojik olarak dikkat çeken kelimeler arasında birbiri ile ilişki durumuna bakılmasını sağlar. Metin içerisindeki ana temalar arasında dikkat çeken bu temaları ifade eden kelimeler ve cümleler söylemin ideolojik dinamiği ortaya çıkarır.²⁷² Programda geçen bazı diyaloglarda örnek olarak seçilmiş ve özel alanın nasıl kamusal alana taşındığı ve tartışıldığı ele alınmıştır. Metin içerisindeki diyaloglar ve programı genelinde birleştirici ve bütünleştirici bir dil kullanıyor olması

²⁷¹J. Potter, 2004, 71-72. “Söylemsel Psikoloji ve Söylem Analizi.” Doğunun ve Batının Yerelliği içinde, (2004). Sibel Arkonaç. (Der.), İstanbul: Alfa Kitap (akt: Levent Doyuran, Medyatik Bir Çalışma Alanı Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi, *Erciyes İletişim Dergisi*, Temmuz 2018, C.5, S.4.), 30.

²⁷² Bal, *Nitel Araştırma Yöntemleri*, 250.

ile etkili ve bağlayıcı olması ve karşısındaki kişiye bir güven dili sağladığı görülmektedir.

Çalışmada program içerisinde geçen ve örnek olaylar üzerinden seçilmiş metin üzerinde diyaloglar incelendiğinde sunucunun konuyu izleyiciye aktarmadan önce konunun ilgi çekiciliğine vurgu yaptığı görülmektedir. Müge Anlı, “...*Ben hiç böyle enteresan bir dava görmedim.*”, “... *Tüm Türkiye bu habere kilitlendi.*”, “... *Yaşanan olay Dünya tarihinde bir ilk. 24 yıl önce hastaneden çıkan bebek 24 yıl sonra öz annesine kavuştu.*”, “... *Kastamonu’da sırlarla dolu esrarengiz bir olay.*”, “... *Canlı yayında bir ilk.*” Bu diyaloglarda daha önce böyle bir durum ile karşılaşılmamış ya da az rastlanan bir durum olduğunu belirterek izleyicide merak duygusunu uyandırmaya çalışan bir dil kullanılmıştır.

Müge Anlı, yıllardır televizyon ekranında uzun soluklu çeşitli programların sunuculuğunu yapmış deneyimli bir sunucudur. Sunucu, özellikle televizyon ekranında canlı yayınlanan programlar esnasında kontrol ve hakimiyetin kurulması, stüdyo içerisinde konunun taraflar arasında dağılmaması, zaman zaman oluşabilecek gerginliği dengelemek hem de programın akışının sürekliliği açısından önemli bir faktördür. Ekmel Geçer bu konuda, “Onlar kendi becerilerine ek olarak araya sokuşturdukları sözler ve cümlelerle izleyiciyi çoğu zaman hipnotize edebilmekte özellikle ağır seyreden programlarda izleyicinin ilgisini canlı tutarak programı daha pozitif hale getirebilmektedirler.”²⁷³ demiştir.

Metin içerisindeki diyalogların genel olarak karşılıklı soru cevap şeklinde soru cümlelerinden oluştuğu ve soruları genellikle program sunucusunun aktardığı ve yönlendirdiği, kısa ve kompleks soruların sorulduğu diyaloglar yer almaktadır. *Neden?*, *Nasıl?*, *Niye?*, *Kim?*, *Kiminle?*, *Ne zaman?* *Nerede?* gibi soru edatları diyaloglar içerisinde sıklıkla geçmektedir. Program sunucusu tarafından yönlendirilen ve kontrolün sunucuda olduğu bir sorgulayıcı bir dil kullanılmaktadır. “...*2008’den beri hiç kimse bu güne kadar cinayeti aydınlatmadı. O kadar ifade verdiğimiz halde.*”, “-*Hangi cinayetleri aydınlatmadı?*”, “-*Melike ve Meryem. Biz de bunun peşindeyiz.*”, “-*Öldüler yani...?*”, “-*Bilmiyorum öldüler mi ölmediler mi?*”, “- *Bir dakika cinayet diyorsun. Bu cinayetten dolayı rüşvet aldıklarını iddia ediyorsun. Demek ki öldüler. Sen kendinle*

²⁷³ Geçer, *Medya ve Popüler Kültür*, 178.

çelişiyorsun...” Program sırasında sunucunun dışında programda bulunan diğer uzmanların konukların verdiği çelişkili ya da karmaşık cevaplar üzerinden bir yorumlayıcı dil kullanıldığı görülmektedir.

Müge Anlı ve programdaki diğer uzmanların kullandığı dil ve sözcükler üzerinden konukların program sırasında sorulara verdikleri cevaplar içerisinden değerlendirilerek soruna dair ipucu aranır. Örneğin genellikle konukların anlatımından hareketle durumun anlatıldığı şekliyle *“tuhaf”*, *“acayip”*, *“garip”*, *“anlamsız”*, *“saçma”*, *“şüpheli”*, *“mantıksız”*, *“çelişkili”*, *“tutarsız”*, *“inanılmaz”* olduğu konuklara ve izleyiciye sıklıkla hatırlatılır. Programda sunucu dışındaki diğer uzmanlar ise program esnasındaki diyaloglarda sorgulayıcı bir dil kullanarak konuğun yalan söylediğinin belirtilmesi amacıyla *“hayatın doğal akışına ters”* gibi söylemlerde bulunmaktadır. Programdaki bu sorgulayıcı dili hem sunucunun hem de uzman konukların dışında izleyicilerin telefon, fax, mail gibi iletişim araçlarını kullanarak çeşitli yollarla programa katılım sağlanması beklenen konukların anlatımlarındaki tutarsız, çelişkili ve inandırıcı olmayan ayrıntıları sorarak izleyiciyi de buna dolaylı yoldan dahil etmektedir. Buna örnek olarak Müge Anlı sık sık *“bizim seyircimiz çok dikkatli, bizim yakalayamadıklarımızı yakalayıp soruyor e-maillerle”* diyerek izleyici katılımını desteklemektedir.²⁷⁴

Medya dilinin televizyon ekranlarında yansıyan sorunlar üzerinde habere konu olan eylemi aktarırken kullandığı ifadeler bilimsel bir çalışma sahası içerisindedir. Bu çalışmalara konu olan ortak nokta bireylerin hukuk sistemi ve işleyişi hakkında en önemli bilgi kaynağı olarak medyayı esas alması bu nedenle de sunulan haberleri toplum içerisindeki algıların nasıl oluşabileceği ve medyanın vatandaşların düşünce dünyasında nasıl bir pencere açabileceğinin görülmesidir. Kısacası haber medyası yargı süreçlerini mağdurlara, suçlu kişilere ve adalet kavramlarına ilişkin algının ortaya çıkmasında ana unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁷⁵ Metin içerisinde geçen diyaloglar bir bütün halinde ele alındığında söz konusu durumun daha iyi anlaşıldığı görülmektedir.

²⁷⁴Şehriban Şahin Kaya, *Sahibinden Satılık Korkular: Kadının Korkutulan Özne Olarak İnşasında Medyanın Rolü*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1):191-211 ISSN: 1303-0094 (2012), 197

²⁷⁵ Çağdaş Demokrasilerde Yargı ve Medya İlişkileri, Uluslararası Sempozyum (ed: Yalçın Şahinkaya) 24-25 Mayıs 2010 Ankara, II. Oturum *Yargı Kurumları ile Medya Arasında Yaşanan Sorunlar*: Aslı Tunç (Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, 2011), 62-67.

Programda öne çıkan diyaloglarda faili meçhul cinayetler ile kayıp dosyalar ve kayıp kişileri bulma, şiddet, istismar, çocuk kaçırılması, polis, savcı, jandarma gibi söylemler ile mağdurların yaşam öykülerini ve olay örgüsünü yeniden ortaya dökerek olayları, tüm izleyiciler ile kamusal alanda aydınlatmaya çalışıldığı, birey, suç ve hükümet ilişkileri esasında ortaya koymaya çalıştığı ve tüm bu diyalogların bir televizyon programı aracılığıyla kamusal alana nasıl taşındığı ve yorumlandığı yoğun olarak görülmektedir.

3.4.2. Yorumlama (Çözümleme Süreci)

Eleştirel söylem analizi çerçevesinde televizyon programında geçen diyaloglar içerisinden metnin çözümlemesi yapıldığında esas amacın sunulan şeyden toplumun neyi anladığından ziyade programın izleyiciye ne aktarmak ve göstermek istediğine bakılarak izleyiciye gösterilmek ve aktarılmak istenilenin ne olduğunu anlamaya çalışmaktır.

Çözümleme süreci yorumlama ile birlikte eleştirel bir form kazanmaktadır. Söylem ile program metnindeki olay örgüsü arasındaki ilişki saptanır. Söylem içeriğinde sosyal aktörler olayı yorumlarken toplumsal, politik, kültürel bağlamlar ve toplumdaki güç dinamikleri ortaya koyarak gerçekleştirir.²⁷⁶

Programın içeriğinin altında yatan toplumsal gerçeklik ve diğer toplumsal faktörlerin nedenleri araştırıldığında bu kapsamda bu ve benzeri programların bireylerin hayatına hangi ölçüde dokunduğu, dertlerine deva ya da sorunlarına merhem olması sorunsalları dikkat çekmektedir. Müge Anlı'nın bu programla belki de devletin uzanamadığı veya vatandaşa dokunamadığı noktada bir köprü olduğu görülmektedir. Akademisyen Emek Çaylı Rahte konu ile ilgili devletin toplumda ve vatandaşın içerisinde bulunduğu duruma yönelik çözüm üretme ve politika geliştirme mekanizmalarının yeterince işlemediği durumlarda bu gibi örneklerde görüldüğü üzere medyanın gücü sayesinde televizyonda yayımlanan ve izleyici ile buluşan bu minvaldeki programların çözüm bulma merci haline gelmesinin istençdışı olduğunu söylemektedir.²⁷⁷ “...Kocaeli Emniyeti iki saat içerisinde Seher Okusal'ın cesedine ormanlık alanda ulaştı. Canlı yayında bir cinayet daha çözüldü. Seher Okusal'ın

²⁷⁶ Doyuran, *Medyatik Bir Çalışma Alanı Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi*, 317.

²⁷⁷ [https://www.evrensel.net/etiket/haber/emek-cayli-rahte] 30.10.2016

kardeşi Mevlüt Okusal cinayetini işlediğini önce canlı yayında sonra emniyete giderek itiraf etti. 7 yıllık cinayet 3 günde çözülmüş oldu.” Program içerisindeki diyaloglar, konukların tutum ve sosyo kültürel düzeyleri bir bütün olarak irdelendiğinde aslında toplumu daha iyi anlayıp kavrayabilmek ve birtakım çıkarım ve analizler yapabilmek adına önemli argümanlar sunmaktadır. Örneğin “...İnsanlar korkuyorlar ama şikayetçi olmuyorlar.”, “... Kayıp kız Melike’ye şiddet uyguluyorlardı. Ben polise gittim aile içinde yaşananlardan dolayı şikayetçi oldum ve aile ortadan kayboldu. Jandarmada tüm kayıtlar vardır.”, “...Müge Hanım bu işin içinde sırlı olaylar var. 2008’den beri biz bu işin peşindeyiz. Her türlü savunmamızı yaptık. Savcı çağırdı gittik. Bir tane mahkeme oldu polisten de devletten de kaçmadık. 2008’den beri hiç kimse bugüne kadar cinayeti aydınlatmadı. O kadar ifade verdiğimiz halde...” söylemlerinde de aile üyelerinden kayıp olan ya da cinayete kurban gitmiş birini aramak ya da olayla ilintili suçlu kişilerin bulunması için kişilerin hatta aile üyeleri ile birlikte ekranda tüm cesareti ile açık bir şekilde derdini anlatarak kendisini ifade etmesi, daha önce dolaylı şekilde de olsa adli makamlara gittiklerini ifade etmeleri ve bu kişilerin, ailelelerin sosyo ekonomik düzeyleri ele alındığında oldukça dikkat çeken hususlardan biri olduğu söylenebilmektedir.”... Tansu’nun vergi borcu ödeneceği için ve yapılandırmaya gidileceği için Tansu işe de girebilecek. Kendi hayatını kurma yolunda önemli bir adım. El ele vereceğiz. Hep beraber düze çıkacağız.” “... Başka çaremiz gücümüz, paramız da kalmadı Müge abla. Son umudumuzsun artık...” Programda ele alınan ve günlük hayatta çok sık karşılaşılmayan söylemlerden hareketle izleyicide merak duygusunun yanında aile içerisindeki tüm mahremiyetin kamusal alanda gün yüzüne çıkarak ele alınıp işlenmesi ile toplum içerisinde çok çeşitli aile birliklerinin varlığını da gizil olarak aktarmaktadır. “...Aile, 10 yıldır haber alamadığı kızları ve torunlarını bulmak için çıkmışlardı ekrana. Her şey bu kadar basit değildi. Palu ailesinin içinde gasptan tecavüze ve cinayete kadar her şey vardı. Ustael bütün aileyi korkuttu dini duygularını istismar etti. Aile üyelerine işkenceler yaptı ve ekranda çelişkili açıklamalar yaptı. Türkiye’yi şoke eden olay başka bir boyuta taşındı. Katıldıkları son canlı yayında beklenen oldu ve itiraf ettiler.”

Medyanın ve televizyonun suç üzerine ele aldığı reality show programları ile bağlantı kurarak bu programlar üzerinden izleyicide suça yönelik korku algılarını arttırdığı görülmektedir. Sunucunun program esnasında suç mahalinin gösterimi ve

suçun canlandırılarak ekran başında güvenle evlerinde oturarak izleyen bireylere suçun önceden kestirilebilir bir şey olduğunu göstermektedir.²⁷⁸ “...Evin enkazında yapılan çalışmalarda aile üyelerinin beş kişiyi öldürdükten sonra naaşlarını yakarak ortadan kaldırılmaya çalıştı.”, “...O saatten itibaren arama çalışmaları başladı. Yeni uygulamaya soktığımız sokakları gösterme sistemi ile Himmet çocuğu nereye gömdüğünü itiraf etti. Himmet tutuklanmak üzere Savcı karşısına çıkarıldı. Muhabirimiz Manisa’dan bildiriyor.”

Örnek olay öykülerinde ele alınan konular genel olarak gerçek olay, hukuksal normlar, suç, adaletsizlik, şiddet gibi olguları barındırmaktadır. Burada mağdur ailelerin başvurdukları kişiler adına olan özel eylemler, bireylerin kendi hayatlarını deşifre etmeleri ile kamu alanına girmiş ve doğal olarak kamu hukuku tarafından da korunan bir alana dahil olmuştur. Bu durum toplum olarak kamunun gözü önünde yaşanması ve kamu vicdanını da rahatsız etmesi sebebiyle bir tartışma ve eleştiri ortamı sağlamaktadır. Yine kamusal organ olarak adli mercilerin cinayet ile ilgisi “ yargıya özel” bir incelemeyi gerektirmektedir. Zira hukukun bir kamusal olayı aydınlatması için olayın televizyonda bir şova dönüşmesine gerek yoktur. Gerçek olayın televizyon karşısında sunulması ile hem gerçeklik iddiası taşımakta hem de reality show malzemesi haline getirmektedir.²⁷⁹ Burada dikkat edilmesi ve eleştirilmesi gereken hususlardan biri de yargının tam da bu noktada kamusal alanın özel alana taşınması ile oluşabilecek kişisel hak ihlallerinin korunması hususundaki yaklaşımıdır. Bu bağlamda içinde bulunan toplumsal normlar bireylere demokratik haklar perspektifinde toplumsal olay ve durumlar karşısında eleştirel çerçevede sorgulama ve mantıksal çerçevede değerlendirme yetisi vermiştir.

Ele alınan ve gerçek yaşam içerisinde olan bu örnek olaylara bakıldığında hepsinin içerisinde gizil olarak toplumdaki birçok sorunun merkezinde yatan olayları barındırdığı görülmektedir. Aile içi şiddet, cinayet, istismar vb. Bu konuların günlerce televizyonda ve sosyal medyada gündemde kalması böylece de toplumsal sorunlara değinmesi sebebiyle medyanın bu toplumsal sorunları bir reality show programında sunuş biçiminin değerlendirilmesi noktasında da bakış sunmuş olur. Program akışına sunucu Müge Anlı hem geçmiş yayın deneyimlerini ortaya koyuyor hem de olayların

²⁷⁸ Kaya, *Sahibinden Satılık Korkular: Kadının Korkutulan Özne Olarak İnşasında Medyanın Rolü*, 200.

²⁷⁹ Türkoğlu, *Medya ve Toplumsal Dönüşüm Seyirlik Cümbüşler*, 286-287.

gün ışığına çıkması ve aydınlanması adına emniyet ve hukuk birimi ile ortaklaşa çalışarak söz konusu olayları çözümlenmeye çalışıyor. “... *Kocaeli Emniyeti harekete geçti ve yayını ihbar kabul eden Kocaeli Emniyeti kayıp Meryem’in gömüldüğü yer arıyor.*”, “...*Başsavcımızın talimatıyla stüdyomuza geldiler. Tuncer Usta ve Emine Ustaeli kasten adam öldürme suçlamasıyla gözaltına alıyorlar. Canlı yayında gözaltına alındılar.*”, “...*Günlerdir ne arandı bu insanlar. Devlet yetkililerini kutluyorum günlerdir o uçurumdan arama çalışmaları devam ediyor.*” Söz konusu çarpıcı olayların ekrana yansması sebebiyle olayın medya kanadındaki işlevini de gözler önüne sermektedir.

Medya izleyiciyi bilgilendirme, izleyiciye farkındalık kazandırma işlevi görerek dolaylı olarak aktarım sağlamış oluyor. Toplum bu farkındalık ve bilinçlenme ile ekrana yansıyan olaylar karşısında direnç göstererek olumsuz tutum ve davranışlar karşısında da tepkisini sergilemektedir. Bu bağlamda medyanın kitleleri etkilemedeki gücünü gözler önüne sermiştir. “...*3,5 yaşında bir çocuktan bahsediyoruz. Her evde maalesef rahmetli Irmak konuşuldu. Keşke zamanı geri döndürme şansımız olsaydı ve Irmak hayatta olsaydı. Ama yok. O Çocuğun yattığı yerde rahat olması için elimizden geleni yapmalıyız Her evin bir Irmağı vardı. Çocuğu olan herkes kendince önlemler aldı çocuğumu nasıl koruyabilirim ile ilgili. Anneler, babalar, aileler oturdu birbiri ile tartıştı. Tüm medya bu konunun üzerindeydi. Evet, belki canlı yayındaki itirafta bu ilginin nedeni.*”, “...*Evet biliriz çocuğa karşı cinsel istismarı çocuğa ihmalin üzerinde konuşuruz; ama bir pedofili ilk defa kendini bu denli açık açık anlattı.*” Bu diyaloglardaki söylemlerden hareketle toplumda infial uyandırmış olayların kamusal mecrada açığa çıkması ike medyanın kamuoyu oluşturma, insanları bilinçlendirme özelliklerinden hareket edilerek büyük kitleleri etkilemesi anlaşılmaktadır.

Programa başvurarak katılım sağlayan ailelerin programdaki diyaloglar ele incelendiğinde genellikle sosyo-ekonomik durumlarının asgari koşullarda olduğu katılımcıların aile üyelerinden kadınların genellikle ev kadını olduğu, okur-yazarlık, eğitim ve entelektüel düzeylerinin düşük oldukları görülmektedir. Dolayısıyla programa katılan katılımcıların hayat tarzları, değer yargıları, olayları algılama ve analiz etme becerileri, davranış kalıpları bağlamında birbirine benzer gruplardan oluşan bir kitlenin olduğu söylenebilmektedir.

Programdaki bireyler sunucu tarafından sorulan sorulara yönelik daha yüzeysel ve derinliği olmayan açıklamalar yaparken gündelik hayat deneyimlerini rahat bir üslupla günlük konuşma dilindeymiş gibi, sade, basit sözcükler seçerek aktarmaktadır. Konuklar programa konu olan sorunlara dair yaşam tecrübeleri, kameralar önünde rahat bir şekilde özel hayatlarını ifşa edildiğinden rahatsız olmadığını dolaylı olarak aktararak paylaşmaktadır. Dolayısıyla programa çıkan kişiler kendi özel hayatlarını ve başkalarının özel hayatlarını çekinmeden sunduğu gibi mahrem alan içerisinde sunmaktan kaçınmamaktadır. Bu perspektifte dikkat çeken husus programa çıkan konuklar için medyayı, sadece çözüme kavuşturulacak sorunları ve içinde bulduklarını buhranı aydınlatması sebebiyle kullandıkları için bir araç olarak görmekte-dirler. Bu nedenle programda ele alınan konuların bir diğer ortak özelliği ise merak uyandırmasıdır. Konular yayımlandığı dönemde sosyal medyada gündemde olmuş ve toplumda farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır. Mağdurların televizyon ekranında sorunlarına çözüm bulunacağına inanması yıllardır sürüp giden bir televizyon formatına dönüşmüştür. Mahrem olan ne kadar izleyiciye aktarılırsa o kadar ilgi çeker ve program maddi kazanç sağlayacağı belki de nihai ikinci amacına ulaşmış olur.

Bir televizyon kanalında en çok sayıda insanı televizyon başına toplayabilecek bir programın hazırlanması istenildiğinde nasıl hareket edileceği düşünüldüğünde sunucunun “hoş” ve “güvenilir” olması ön plana çıkar. “Burada kastedilen, aktörün/muhabirin uyandırdığı içtenlik, sahicilik, hassaslık ya da çekicilik izlenimidir.”²⁸⁰ Sunucu, hem stüdyoda hem de ekran başındaki izleyici ile akışı sağlayan köprü olduğundan iletişimin aktarımı açısından önemlidir. İzleyici karşında güven sağlayan, samimi olan sunucu, ilginin canlı kalmasında etkilidir. Dolayısıyla sunucunun güven veren bir kişilikte olması önemlidir.

Süreç içerisinde yargıya intikal eden olaylar ve medyaya yansması ilk olarak kamuoyunda güçlü bir etki göstermekte ve bu etkiyle olunan müdahillik durumu zaman içerisinde yargının da toplumun ve kamu vicdanını rahatlatan kararlar verilmesinde oldukça etkili olduğu görülmektedir. Televizyon ekranlarına yansıyan ve vuku bulan bu konularda kamusal alan oluşturan medyanın da yargının verdiği kararı takip etme ve verdiği sözü tutmasındaki sorumluluğu diğer kitle iletişi araçları ile paylaşır. Yine bu

²⁸⁰ Postman, *Televizyon Öldüren Eğlence*, 115-116.

olayların akabindeki günlerde gazeteler aracılığıyla da kamusal alana taşındığı görülmektedir.

3.4.3. Açıklama (Sosyal Çözümleme)

Açıklama süreci sosyo-kültürel, toplumsal, politik ve ideolojik bir yapı içerisinde değerlendirilir. Bu nedenle bu aşamaya sosyal çözümleme de denir. Söylemler dilin objektif durumundan ziyade subjektif verileri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle sosyo-kültürel ilişkiler tüm dinamikleri ile ele alınır. Bu dinamikler arasında toplumsal yapının dinamikleri ve iktidar ilişkilerinin geçmiş aksiyonları da dikkate alınmalıdır. Eleştirel söylem analizinde tanımlama, anlama ve yorumlama süreçleri sonucunda varılan bulgulardan hareketle bir sonuca gidilir.²⁸¹

Söylem dilin içerisinde olan bir yapıyı kastedebildiği gibi dilin dışında olan toplumsal, sosyal, politik ve ideolojik bir yapı hakkında da bilgi verir. Söylem, ileten, ileti ve iletilen kapsamında bütün olarak incelenmelidir. Söylem, diğer söylemlerle ilişkili olduğundan karşılıklı olarak yeniden üretilebilir. Böylelikle söylemin hem kendi kendini inşasına hem de diyaloga dayalı inşasına yardımcı olduğundan bu durum söylemin yeniden inşası olarak da görülebilir. Söylemler dilin objektif yapısının ötesinde toplumsal yaşamın içersinden aktarımlar yaparak karşımıza çıkar. Bu nedenle toplumsal ilişkiler çok yönlü olarak ele alınır.²⁸²

Suç ve suça ilişkin olayların da ekrana taşındığı polisiye ve adli vakalara ilişkin haberlerin bir türevlerini de ekrana taşıyan reality showlar, haberlerin geçmiş hikayelerine geçerlilik ve objektiflik kazandırmak adına sık sık açık akredite kaynaklara da yer vermektedir. Özellikle devlet kurumlarının temsilcileri kanun ve düzen söyleminin yeniden üretilmesini de sağlamaktadır. Kanun ve düzen söylemi ve kamusal bir alan olan televizyonda ele alınması doğrudan doğruya devletin kendi varlığının nesnel gerçekliğini toplumdaki yansıması olarak ortaya koyma biçimidir. Buradan hareketle suç ve suçlunun tanımının öncelikle devletin hukuk aygıtı tarafından yapıldığı ve devletin özneliği denebilecek bir anlaşmazlık hüküm sürmektedir.²⁸³

²⁸¹ Doyuran, *Medyatik Bir Çalışma Alanı Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi*, 321-322.

²⁸² Doyuran, *Medyatik Bir Çalışma Alanı Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi*, 320-321.

²⁸³ Aksop, *Reality Show'larda Kadına Yönelik Şiddet ve Kadın İmgesi*, 82.

Program içerisinde ele alınan diyaloglardan bir tanesinde avukat, *“Pasif olan ve yıllarca açılmayan bir dosyanın yeniden açılabilmesi için mevcut olaya ilişkin yeni bir delilin olması gerekir; ancak sadece avukat olmam nedeniyle tüm taraflara ulaşamayacağım, bu nedenle bana başvuran aileyi Müge Anlı’nın programına tavsiye ettim.”* Söylemi ele alındığında ise irdelenmesi gereken hususun bireyin içinde yaşadığı toplumda tüm haklardan sosyal devlet ilkesi gereği eşit bir şekilde faydalanması gerekirken bireyin devletin tüm hukuki yollarını kullanmayı bitirmeden dolayı yoldan medyanın gücünü kullanarak herkesçe erişilebilir olan bir kamusal alan olan televizyon ekranı meydanını seçerek sorunlarına çözüm bulma arayışına girdiği görülmektedir. Bu durum kamuoyunun müzakereci yaklaşımından hareketle tartışmalara konu olmuş ve birçok aile üyesi hakkında seneler boyu süren farklı iddiaların ortaya atılması ve bu iddiaları destekleyen adli raporlar, polis tutanakları ve tanık ifadeleri olmasına rağmen herhangi bir soruşturmanın başlatılmamış olması oluşturmaktadır.

Programda ele alınan konular ile konukların söylemleri incelendiğinde işlenen konuların toplumda var olan birçok sorundan kaynaklı olarak ortaya çıktığı söylemlerin genel olarak merak duygusu ve heyecan uyandırdığı, diyaloglar arasında hem olumlu hem de olumsuz ifadelerin yer aldığı görülmektedir. *“...Tüm Türkiye bu hikâyeye kilitlendi. Bebeği hastaneden çalınan Aysel Başar’ın kızı nerede?”, “... Bir dehşetin hikayesini anlattılar. Fail de mağdur da aynı ailenin içindeydi. Türkiye’nin dört gözle beklediği karar canlı yayında duyuruldu.”, “Türkiye günlerce bu haberi konuştu.”* söylemleri de

Programdaki örnek olaylar içerisindeki diyaloglardan hareketle toplumda hakim olan mevcut sosyo-kültürel yapı içerisinde olan söylemlerden ayrı düşünülmemelidir. Bir televizyon programı programı sunan sunucu da dahil olmak üzere program söylemi açısından toplumsal disiplinlerden bağımsız değildir. Programa konu olan gerçek olaylar kamusal alanda var olan hukuksal bir suç teşkil eden cinayetler konu alınmaktadır. Cinayetin işlenmesi fail ya da kurban açısından özel bir eylem olsa da kişinin özel yaşamı kamu tarafından güvence altına alınarak kamu hukuku tarafından korunmaktadır. Cinayetin evrensel bir suç olduğu herkes tarafından kabul edilebilir bir gerçek olduğundan mağdur kendisine yöneltilmiş şiddete karşı kamudan yardım beklemektedir. Suçlu için ise cinayet kamusal alanda ortaya çıkmaması gereken bir eylemdir. Bu nedenle olayın kamusal alana yansımaları mağdurun yararına, suçlunun ise

zararına olacaktır. Toplum olarak kamunun gözü önünde aktarılan bir olayın tanıklığı doğal olarak bir tartışma ortamı sağlayabilir.²⁸⁴ “...Tüm medya bu konunun üzerindeydi. Evet, belki canlı yayındaki itiraftı bu ilginin nedeni. Ama geriye dönüp bantları izlediğimizde bende eminim sizler de bir pedofilinin profilini gördük. Bu alışkın olduğumuz bir şey değildi. Evet biliriz çocuğa karşı cinsel istismarı çocuğa ihmalin üzerinde konuşuruz; ama bir pedofili ilk defa kendini bu denli açık açık anlattı.” bu diyalog üzerinden söylemin aslında ne kadar güçlü etkilerinin olduğunu, bir olayın kamusal alanda ortaya çıkması ile hem suçlu hem de mağdur hem de izleyicide nasıl bir etki sağlayacağı tartışma konusu olabilmektedir.

Televizyonda gerçekleşen bir olayın kamusal organ olan yargı kurumunun olay ile ilgisi Emniyet güçlerinin yardımı ile “yargıya özel” bir incelemeyi gerektirir. Yargı mekanizmasındaki incelemenin gerçekleşebilmesi için olayın televizyonda dramatize edilmesine gerek yoktur. Kitle iletişim araçlarında bir suçun eyleminin yer alması, yargının sadece olayın bir suç unsuru içerisinde yer alması sadece yargının konunun farklı bir boyutu ile ilgilenmesine sebep olabilir. Kişilerin ekran karşısında mahremiyetlerinin ve kişilik haklarının korunması asıl ele alınan suçtan ayrı bir olaydır. Gerçek olayın kamusal alan karşısındaki durumu, televizyondan kişilerin anladığı şekilde sunulmak ve izleyiciye aktarılmaktadır.²⁸⁵

Program, içerisinde barındırdığı şiddet, suç, kaçırılma gibi genellikle cinayete kurban giderek ölüm ile sonuçlanan olaylara ilişkin metni söylem ve diyaloglarla ifade etmektedir. Bu söylemler toplumsal ve sosyo-kültürel bağlamı analiz etmek açısından bir karakter sunmaktadır. Söylemlerden hareketle toplumsal ve kolektif bilinç, suçun önlenmesi, kamuoyu bilinç, toplumsal kontrol sistemleri ve toplumsal hafıza gibi kavramlar üzerinden vurgu yapmaktadır. Programdaki söylemlerden hareketle toplumda bireyler arası ilişkilerde yaşanan çatışma ve çözümsüzlüklerin belirgin hale gelmesi ile günümüz bilgi toplumunda bu belirginleşme farklı sebeplere dayandırılabilir. Bireylerin davranış ve karar alış biçimlerini yönlendiren mantığın belirgin bir biçimde değişip değişmediği irdelendiğinde devletin hukuksal ve kurumsal mekanizmalarının kendi sorunlarına çözüm bulamayacağı düşüncesinden hareket eden insanların bu sorunlarını

²⁸⁴ Türkoğlu, *Kitle İletişimi ve Kültür*, 171.

²⁸⁵ Türkoğlu, *Kitle İletişimi ve Kültür*, 171-172.

çözebilmek için mahremiyetlerini kamusal alanda feda ederek ve bu tarz programlarda çözüm arayışına girmişlerdir.

Bu tür programlar üzerinden toplumsal yapı ve içerisindeki organizasyonların teminatının hukuk olduğu, hukukun da formel bir kaynak olduğu söylenebilir. Kamusal hayatın içerisinde var olan televizyon ile modern devlet sonrasında ortaya çıkan sosyal devlet ekseninde toplumsal yapının geçirdiği değişim ve dönüşümlerin etkisi ile hukukun ve formel düzenleme kanallarının ne şekilde değiştiği ve etkili olduğu sorunsalı var olmaya başlamıştır. Toplumsal yapı ve düzenin varlığı bireylerin toplumsallaşması ile devam eder. Bireyin toplumsallaşmaması durumunda toplumsal kontrol mekanizmaları müdahil olmak durumunda kalır. Bu durumda artık devletin formel yapı düzenleyicilerinin yani hukuki organların yeni bir yol arkadaşı olduğu söylenebilir. Bu mekanizmalardan medya ve onun içerisindeki en etkili araç olan televizyonun etkisi görülmektedir. Programa çıkan ailelerin özel alanda kalıp, özellikle kitle iletişimin ve televizyonun konuyu hep gündemde tutması, yeni gelişmeleri vatandaş ile paylaşması, konunun emniyet birimleri ile ortaklaşa yürütülmesi yine devlete olan güveni desteklemekle birlikte sürecin yargıya intikal etmesi ve tüm bunların arkasındaki en büyük etkinin kamusal alanın gündemine taşınması ile gerçekleştiği söylenebilir.

SONUÇ

Birey beşeri ve sosyal bir varlıktır ve toplumsal yaşamın içerisinde kendini var eder. Bu var oluşta toplumsal hayata ilişkin istenilen gayenin gerçekleştirilmesi toplum ya da devlet düzlemi içerisindeki aygıtlar ile doğrudan ilişkisine bağlıdır. Çalışmada toplum ve toplumdaki bireylerin kendilerini anlatabildikleri, aktarabildikleri ve var olabildikleri bir alan olarak kamusal alan kavramından hareket edilmiş ve bu bağlamda kamusal alanın tarihsel süreçteki değişimi, dönüşümü ve birlikte diğer dinamikler ile etkisi tartışılarak ele alınmıştır. Kamusal alan kavramından hareketle Eski Yunan, Antik Roma, Feodal dönem ve modernite ile birlikte kamusal alan kavramının geçirdiği süreçler irdelenmiştir. Dolayısıyla modern devletin doğuşu ile birlikte ulus devlet inşası kamusal alan ve özel alan tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Habermas'ın tartıştığı kamusal alanın herkesçe erişilmesinin mümkün olarak idealize edilmiş olduğu alan olarak ele alınırken üzerinde tartışılan diğer düşünürler tarafından bir uzlaşmaya varılamadığı görülmektedir.

Modern toplumda, özellikle de sosyal devlet anlayışı ile uygulanan sosyal politikalar çerçevesinde refah devleti anlayışının gelişmiş olduğu toplumlarda ekonomi siyaset ve devletin organlarının birbirinden bağımsız hareket etmemekte adeta bir kesişimin içinde hareket etmektedir. Sosyal refah devleti içerisinde toplumdaki güç sorunlarının çözümünün hedefi sivil toplum ve kamusal alan olmalıdır. Sivil toplumun olduğu bir toplum düzeninde kamusal alan daha işlevseldir. Modernite ile birlikte yaşanan gelişmeler ve günümüzde neoliberal politikaların da etkisi ile toplum içerisindeki özel alanların da kamusal alana doğru evrildiği bu durumun oluşmasında kitle iletişimin de medyanın dördüncü kuvvet olması rolünün etkili olduğu söylenebilir. Yaşanılan çağda kamusal alanın oluşmasında medya, kitle iletişim araçları ve kamusal alan içerisindeki disiplinlerin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Modernite ile birlikte gelişen ve değişen dünyada kitle iletişim araçlarının da etkisi ile özel alan ve kamusal alan kavramları arasındaki sınır esneklik göstermiş ve özellikle televizyonun hayata girmesi ile kamusal alanın yeni adı olarak betimlenmeye başlamıştır. Bu bağlamda kamusal alan içerisinde bir televizyon programı örneği olarak “Müge Anlı ile Tatlı Sert” programı ele alınmıştır.

Modern devlet sonrasında yaşanan dönüşümlerde devletin alan açması ile artık sivil toplum kavramı ortaya çıkmış devlet sivil toplum tartışmaları yaşanmaya başlanmış kamu ve özel alanın bir aradalığı ile dördüncü kuvvet bağlamında medya erkinin gücü ile bireylerin sorun çözme reflekslerinde değişime uğramaya başlamıştır. 1980 dönemi sonrasında yaşanan değişimler nedeni ile ülkenin kültürel ikliminin farklılaşması ve ılımanlaşması ile toplumda birçok heterojen yapıda dönüşümler gerçekleşmiştir. Bu işlerlik modern bireyin davranış reflekslerinde değişime neden olmuştur. Çağın iletişim ve bilgi çağı olması ve özellikle 1980 dönemi sonrasında kültürel iklimin değişmesi ile değişen televizyonun adeta “*süper güç*” olarak benimsendiği televizyon formatlarına bağlı olarak kamusal alan ile özel alanın iç içe girdiği mahremiyet konularının bu minvaldeki programlarda rahatlıkla gündeme taşındığı ve programlarda tartışılmaya başlandığı görülmektedir. Bu durum vatandaş tarafından da meşru olarak görülmeye başlanmış ve bir alternatif olarak varlığını ortaya çıkarmıştır. Yaşanan bu dönüşüm ile birlikte görülüyor ki modernite bireysel hak ve özgürlüklere vurgu yapan bir disiplin olsa da televizyondaki bu tarz showlar aracılığıyla sınırları ihlal eden bir yaşam biçimini inşa edilmiştir. Bu bağlamda kamusal alan özel alana yönelik eleştiriler, sınırlar, özel hayatın kamusallaştırılması konuları tartışılmıştır. Genel perspektifte bakıldığında, reality show programları bugün dünyada hala en çok izlenen programlar arasındadır. Toplumdaki bireyler ve içinde barındırdığı heterojen gruplar tarafından her daim izlenebilir olan bu reality showlar yayımlandığı dönemlerde ilgiyi odakta tutmayı başaran programlar arasına girmiştir. Bu pratik ve gerçeklik inşası aynı zamanda tüm toplumu etkisi altına alabilecek küresel bir medya olgusunu da oluşturmuştur. Medyanın adeta sorunlara çözüm sunma kanalına dönüşmesi ile olaylara kayıtsız kalma, olağan olanın sıradanlaşması, gerçeklik algısında çarpıklaşma ve yaşanan olaylar karşısında empati ve sempati duyma gibi riskleri barındırdığı söylenebilir. Ayrıca ekranda sorunlara çözüm bulma pratiği ile mahrem olanın özel alanda kalmayıp kamusal alanda deşifre ediliyorsa bu deşifrenin ahlaki sınırı ve mahremiyetle olan ilişkisi de önemlidir. Medya toplumdaki bireylerin sorunlarını aktaracak ve hakkını savunacak bir platform olarak gördüğü alan kitle iletişim araçları ile çevrilen bir alan olarak da bir alternatif olarak görülmektedir. Medya sivil toplum dinamiklerini de kullanarak bireyin vatandaşlık haklarını savunmasında ve önemli bir göreve sahiptir. Bu bağlamda sosyal devlet anlayışı ile birlikte üretilen sosyal politika

okumalarında, küreselleşmenin de etkisiyle bugün, yeni koşullara uyum sağlaması noktasında tekrar değerlendirilmesi gerekmele birlikte süreç olarak bu durumun etkilerinin de sürmekte olduğu da görülmektedir.

Habermas'ın kamusal alan tartışmalarında da ele alındığı gibi kamusal saha bir mücadele sahası olarak da görülmelidir. Bunun için de kamusal alanda olmak ve o alana girmek gerekmektedir. Kamuoyunun şekillenmesinde yer almak isteniyorsa orada bulunulmalıdır. Kamusal alan sorunların sözle, irade ve eylemle halledilmeye çalışıldığı yerdir. Bu nedenle bir toplumda var olan kamusal alanın genişliğini ve sınırlarını düşünce, ifade, bilgiye erişme, toplanma, örgütlenme, tanınma ve tartışma, özgürlüklerinin geliştiği ve ayırt etmeksizin herkesi kapsayıcılığı belirlemektedir. Burada vatandaşlarının temel haklarının yanı sıra bu kamusal haklarını da güvence altına almak devletin görevidir. Çünkü demokratik bir ilke olarak kamusal alan vatandaşlarının ortak meselelerini eşit ve özgür katılımıla halletmeye çalıştıkları bir yerdir.

Bu bağlamda bu çalışmada belirtilen nedenlere dayandırılarak birtakım sorunsallar irdelenmeye çalışılmıştır. Öneri olarak bu türdeki reality showların izlenilirliği ve sürekliliği ve izleyici tarafından talep görmesi sebebiyle uzun yıllar ekranda görülmesinin muhtemel olduğu gerçeğinin yanında bu tür programların yayın amacında toplumun daha çok bilinçlenmesi sağlanmalı, sivil toplum kuruluşları ile sosyal devlet ilkesinin var olduğu bir hukuk devleti olması sebebiyle devletin tüm kademelerinin bilinçlendirilmesine yönelik farkındalık çalışmaları yapılmalıdır. Sosyolojik olarak önce suç ve suça iten sebepler sosyal politikalarla desteklenerek ne ölçüde azaltılabilir bu temele de inmek ve dinamiklerini incelemek gerekmektedir.

Modern devletin refah devleti anlayışı içerisinde tüm bireylere eşit erişim hakkı ile birlikte bireylere sosyal adalet ve eşitliklik olgusu sunmaktadır. Çalışmamızda örnek olaylar ile ele alınan "Müge Anlı ile Tatlı Sert" programına katılan ailelerin yayım esnasındaki diyaloglarından hareketle ailelerin sosyo-ekonomik özellikleri ve sorunlarına yönelik olarak ihtiyaç duydukları ilgili kurumlara ulaşabilirlik bağlamında yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Kitle iletişim araçlarının toplumu etkilemedeki gücü ve bu araçlardan özellikle televizyon ve bir televizyon programındaki metinlerdeki söylemlerden hareketle toplumu inşa etmesi amacıyla kullanılan söylemler önemlidir.

Özellikle de bu programların yüzlerce insana ulaşarak bir devamlılık arz ettiği de etkisinin incelenmesi açısından dikkate alınmalıdır.

Medyanın araçsallığı, mahrem olanın kamusal alana taşınması ile ilgi çekici ve odak noktası olmayı mümkün kılarak bu reality showları sunan kişileri çözüm ayağı olarak gören bireyler için adeta yeni bir fonksiyonun oluşumunu sağlamıştır. Bu oluşum bireylerin hukukun çözümsüz kaldığını düşündükleri noktada sorunlarını ve öznel yaşam deneyimlerini ekranda sunarak televizyonun sorunlarına çözüm sunma mercisi olmasını sağlamaktadır. Bu şekilde bireyler adli mercilerde haklarını aramak yerine özel hayatın gizliliği ve mahremiyeti ilkesinin dışına çıkarak özel alanı kamusal alana taşıyarak reality show programı içerisinde kendilerini kamusal alanda var etmektedir. Bu programlar toplum ve kamuoyu içerisinde “sorun çözücüsü” görevini güçlendirmektedir. Bu bağlamda hukuki yollarda sorunlarına çözüm bulamamış bireyler için reality show türündeki bu televizyon programları adeta kamusal alanda var olmaya çalışan bireyleri temsil eden “*yoksul mahkemelerime*” dönüşmüştür.

KAYNAKÇA

- Açıköz, H. Mustafa. *İletişim Felsefesine Giriş*, 2 bs. İstanbul: Birey Yayıncılık, 2003.
- Ağaoğulları, Mehmet Ali, Levent Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, Ankara: İmge Kitabevi, 2001.
- Ağaoğulları, Mehmet Ali, Levent Köker,, *Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği*, 1 bs, Ankara: İmge, 2006.**
-, *Kent Devletinden İmparatorluğa*, 6 bs. Ankara: İmge Kitabevi, 2009.
- Aksop Adaklı, Gülseren. “Reality Show’larda Kadına Yönelik Şiddet ve Kadın İmgesi” der. *Televizyon, Kadın ve Şiddet*, Nur Betül Çelik, 1 bs. Ankara: Dünya Kitle İletişim Araştırma Vakfı, 2000.
- Aktan, Coşkun Can. *Modernite’den Postmodernite’ye Değişim*, 1bs. Konya: Çizgi Kitabevi, 2003.
- Altan, Ömer Zühtü. *Sosyal Politika Dersleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2006
- Anık, Cengiz. *İletişim Sosyolojisi Kuramsal Temeller*, 1 bs. İstanbul: Derin, 2014.
- Arendt, Hannah, *İnsanlık Durumu*, 6 bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Aslan, Seyfettin, 2010b, “Sivil Toplum ve Demokrasi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.2, S.15, 2010.
- Ataman, Osman. “Türkiye’nin Sorunlarına Çözüm Konferansı-I”- C.2 Ankara, (24-27 Aralık 1997), III. Gün-26 Aralık 1997, XI Oturum, 305.
- Avcı, Artun. “Türkiye’de Kamusal Alan ve Televizyon: Vatandaş Televizyonundan Tüketici Televizyonuna Dönüşüm Süreci”, Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008
- Ayhan, Abdurrahman. *Avrupa Sosyal Şartının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Üzerine Sosyal Politika Bakımından Bazı Düşünceler*, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.1, S.2, 1997), 192.
- Aziz, Aysel. *İletişime Giriş*, genişletilmiş 4 bs. İstanbul: Hiperlink Yayınları, 2012.

- Bagardi, Seyhan. ''Kitle İletişim Araçları Olarak Yerel Televizyonun İşlevleri'' Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Kurgu Dergisi, S.16, 1999.
- Bal, Hüseyin. *Nitel Araştırma Yöntemleri*, Isparta: Fakülte Kitabevi, 2012.
-, *İletişim Sosyolojisi*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayın No:42, SDÜ Basımevi, 2004.
- Baştürk, Rabi. *Psikolojik Savaş*, 1 bs. İstanbul: Kum saati, 2012.
- Baudliard, Jean. *Çaresiz Stratejiler*, çev. Oğuz Adanır, İstanbul: Boğaziçi, 2002.
- Bayram, Nazlı. *Toplum ve İletişim*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2007.
- Bedir, Eyüp. *Sosyal Politika-1*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Bektaş, Arsev. *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*, 2 bs. Ankara: Bağlam, 2000.
- Benhabip, Şeyla. *Kamu alanı modelleri*, Cogito Kent ve Kültürü, S.8. 4 bs. Yaz 1996, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- Beriş, Hamit Emrah. *Küreselleşme Çağında Egemenlik*, (Ankara: Lotus Yayınları, 2006.
- Berman, Marshall. *Katı Olan Her şey Buharlaşıyor*, İstanbul: İletişim, 1999.
- Bilgin, Vedat. *Türkiye'de Değişimin Dinamikleri*, 1 bs. Ankara: Lotus, 2007.
- Buğra, Ayşe ve Çağlar Keyder. *Sosyal Politika Yazıları* 4 bs. İstanbul: İletişim, 2010.
- Buğra, Ayşe. *Sosyal Politika Yazıları*, İstanbul: İletişim, 2010
- Bulut, Nihat. "Küreselleşme: Sosyal Devlet'in Sonu mu?", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 52, S.2 (2003) ,173.
- Burke, Peter. *Tarih ve Toplumsal Kuram*, çev. Mete Tunçay, 4 bs. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.
- Christopher Pierson. *Modern Devlet*, 1 bs., çev: Dilek Hattatoğlu, İstanbul: Çivi Yazıları, 2000.
- Coşkun, İsmail. *Modern Devletin Doğuşu*, 1 bs. İstanbul: Derin Yayınları, 1997.
- Coşkun, Mustafa Kemal. *Demokrasi Teorileri ve Toplumsal Hareketler*, Ankara: Dipnot Yayınları, 2007.

- Coşkun, Vahap. *Batı'da ve Türkiye'de Kamusal Alan*, İstanbul: Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arşivi Barosu Yay, İstanbul, 2005.
- Curran, James. *Kamusal Bir Alan Olarak Medyayı Yeniden Düşünmek*, çev. Süleyman İrvan Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1997.
- Çabuklu, Yaşar. *Özgürlükçü Düşüncenin Peşinde*, 2 bs. İstanbul: Metis Yayınları, 2014.
- Çağdaş Demokrasilerde Yargı ve Medya İlişkileri, Uluslar Arası Sempozyum (ed: Yalçın Şahinkaya) 24-25 Mayıs 2010 Ankara, II. Oturum *Yargı Kurumları ile Medya Arasında Yaşanan Sorunlar: Aslı Tunç* (Ankara: Türkiye Adalet Akademisi Yayınları, 2011), 62-67.
- Çaha, Ömer, *Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın*, 1 bs. Konya: Vadi Yayınları, 1996.
-, *"Aşkın Devletten Sivil Topluma*, 2 bs. İstanbul: Gendaş Yayınları, 2003.
-, *"Açık Toplum Yazıları"*, 1 bs. İstanbul: Liberte Yayınları, 2004.
-, *"Osmanlı'da Sivil Toplum"*, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 49, S. 3. (1994), 82.
-, *Mahrem Kamusal Alan*, *Sivil Toplum Dergisi*, S.2 (Nisan-Mayıs-Haziran 2003), İstanbul, 80.
- Dağtaş, Erol. *Kamusal Alan ve Medya*, 1 bs. Ankara: Ütopya Yayınevi, 2014.
- Demir, Ömer. *Küresel Rekabette Etkin Devlet*, 1 bs. Ankara: Nobel Yayınları, 2003.
- Dijk, Teun Van. *Söylem ve İdeoloji* (B. Çoban, Z. Özarslan, Hazırlayanlar) İstanbul: Su Yayınları, 2015.
- Doğan, Aymil. *"Sözlü ve Yazılı Çeviri Odaklı Söylem Çözümlemesi"*, 1 bs. Ankara: Siyasal Kitap, 2017.
- Doğan, İsmail. *Sivil Toplum Ondan Bizde de Var*, 1 bs. İstanbul: Sistem Yayınları, 2000.
- Doyuran, Levent. *Medyatik Bir Çalışma Alanı Olarak Eleştirel Söylem Çözümlemesi*, *Erciyes İletişim Dergisi*, Temmuz 2018, C.5, S.4., 303-315.
- Durgun, Şenol. *"Medya İletişimin Neresinde"*, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, C.4, S.6 (Yaz 1997), 58.
- Dursun, Çiler. *İletişim Kuram Kritik*, 1 bs. Ankara: İmge Kitabevi, 2013.

- Erdoğan, İrfan ve Korkmaz Alemdar, “*İletişim ve Toplum*”, 1 bs. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990.
-, *İletişim ve Toplum Kitle İletişim Kuramları Tutucu ve Değişimci Yaklaşımlar*, 1 bs. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1990.
-, “*Popüler Kültür ve İletişim*”Ankara: Ümit Yayıncılık, 1994.
-, *Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirilmesi*, genişletilmiş 2 bs. Ankara: ERK Yayınları Pozitif Matbaacılık, 2005.
- Erdoğan, Mustafa. *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, 2 bs. Ankara: Siyasal Kitabevi, 1998.
- Ersoy, Bernur Açıkgöz. *Devletlerin Mali Rollerini Ekonomik Büyümelerini Nasıl Etkiler*, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Matbaası, 2009.
- Esping, Gosta & Andersan. *Tamamlanmamış Devrim*, çev. Selin Çağatay, İstanbul: İletişim, 2011.
- Friedlander, Walter A. *Sosyal Refah Hizmetine Başlangıç*, çev. Resan Taşçıoğlu Ankara: Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayınları, 1966.
- Geçer, Ekmel. *Medya ve Popüler Kültür*, 1 bs. İstanbul: Metamorfoz Yayıncılık, 2013.
- Giddens Anthony & Philip W. Sutton, çev: Ali Esgin, *Sosyolojide Temel Kavramlar*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2014.
- Gökçe, Orhan. *İletişim Bilimine Giriş*, 4 bs, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2002).
- Göker, Göksel, “*Tele-Yaşamlar: Gerçeklik ve Kurgu Bağlamında Türkiye’de Realite Programlar*” , Global Media Journal TR Edition, 6 (11) Fall 2015.
- Göle, Nilüfer. *İslamın Kamusal Yüzleri: Bir Atölye Çalışması*, İstanbul: Metis, 2000.
- Göze, Ayferi. *Sosyal Devlet Sistemi*, 1bs. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları Fakülteler Matbaası, 1976.
- Gözler, Kemal. *Devletin Genel Teorisi*, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları, 2007.
- Guibernau, Montserrat. *20. Yüzyılda Ulus Devlet ve Milliyetçilikler*, çev. Neşe Nur Domaniç, 1 bs. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1997.

- Güçlü, Abdalbaki, Erkan Uzun, Serkan Uzun, Ümit Hüsrev Yolsal. *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- Gümüş, Ali Tarık. “*Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Dönüşümü*”. Yayımlanmış Doktora Tezi, S. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Güngör, Nazife. *İletişim, Kuramlar ve Yaklaşımlar*, 3 bs. Ankara: Siyasal Kitap, 2016.
- Gürbilek, Nurdan. *Vitrinde Yaşamak*, 6 bs. İstanbul: Metis, 2011.
- Güzel, Şehmus. *Devlet-Ulus*, 1 bs. İstanbul: Alan Yayıncılık, 1995
- Habermas, Jurgen. Kamusal Alan: Ansiklopedik bir makale, çev. Nuran Erol, *Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi*, Şubat 1995, 66.
-, “*Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak*”, çev. İlknur Aka, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.
-, “*Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*”, çev. Medeni Beyaztaş, İstanbul: Bakış Yayınları, 2002.
-, “*Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*”, 9 bs. çev. Tanıl Bora- Mithat Sancar, İstanbul: İletişim, 2010.
-, *İletişimsel Eylem Kuramı*, çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2001.
- Hall, John A., John G Ikenberry. *Devlet*, 1bs. çev. İsmail Çeken, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Halloran, James D. & Peter Masson, Roger L. Brown & Denis McQuail, *Televizyonun Etkileri* (çev: Aysel Usluata), İstanbul: Reklam, 1973.
- Hard, Michael, Antonio Negri, *İmparatorluk*, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000.
- Hasdemir, Tuba Hasrak, Mustafa Kemal Coşkun, Kamusal Alan ve Toplumsal Hareketler, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63-1, 124.
- Hobsbawn Eric J.E., *1780’den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1993.

- İzgi, Ömer ve Zafer Gören. *Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Yorumu*. C.1, Ankara: TBMM Basımevi, 2002.
- Jaffrelot, Christophe. *Uluslar ve Milliyetçilikler*, çev. Siren İdemen, İstanbul: Metis Yayınları, 1998.
- Kapani, Münici. *Politika Bilimine Giriş*, 19 bs. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2007.
- Karaboğa, Tahir. *Medya ve Toplum İlişkileri- Televizyon Haberlerindeki Şiddetin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma*, Ankara: Karınca Yayınları, 2010.
- Karadağ, Ahmet. *Kamusal Alan ve Türkiye*, 1 bs. Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2006.
- Kaya, A. Raşit. *Kitle İletişim Sistemleri*, 1 bs. Ankara: Teori Yayınları, 1985.
- Kaya, Şehriban Şahin. Sahibinden Satılık Korkular: Kadının Korkutulan Özne Olarak İnşasında Medyanın Rolü, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1):191-211 ISSN: 1303-0094 (2012), 197.
- Keane, John. *Demokrasi ve Toplum*, çev. Necmi Erdoğan, 1bs. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1994.
-, “*Sivil Toplum ve Devlet Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar*”, çev. Levent Köker, Ahmet Çiğdem, Mehmet Küçük, Erkan Akın, Aksu Bora, Ayşe Nur, 1 bs. Ankara: Yedi Kıta Yayınları, 2004.
- Kejanlıoğlu, Beybin. Kamusal Alan, Televizyon ve Siyaset Meydanı, *İstanbul: Birikim Aylık Sosyalist Kültür Dergisi*, Sayı 69, Ocak 1995, 39-45.
- Keyman, Fuat. *Liberalizm, Devlet, Hegemonya*, 1 bs İstanbul, Everest Yayınları, 2002.
- Kocaman, Ahmet, *Söylem Üzerine*, Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş. Yayınları, 2003.
- Koray, Meryem ve Alper Topçuoğlu. *Sosyal Politika*. Bursa: Ezgi Kitabevi, 1995.
- Koray, Meryem. *Sosyal politika*, Bursa: Ezgi Kitabevi, 2000.
- Köknel, Özcan. *2000’li Yılları Algulamak*, 1 bs. (İstanbul: Altın Kitaplar, 2005)
- Luhan, Marshall Mac, Bruce R. Powers, *Global Köy -21. Yüzyılda Yeryüzü Yaşamında ve Medyada Meydana Gelecek Dönüşümler*, 1 bs. (çev. Bahar Öcal Düzgören), İstanbul: Scala Yayıncılık, 2015.

- Lull, James. *Medya, İletişim, Kültür*, çev. Nazife Güngör, Ankara: Vadi, 2001.
- Lundby, Knut ve Helge Ronning, “Medya-Kültür-İletişim: Medya Kültürü Aracılığıyla Modernliğin Yorumlanması”, der. Süleyman İrvan, *Medya Kültür Siyaset*, Ankara: Alp Yayınevi, 2002.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*, 1 bs. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Max Weber. *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*, çev. Özer Ozankaya, Ankara: İmge Kitabevi, 1995.
- Mills, Wright. *İktidar Seçkinleri*, çev. Ünsal Öskay, Ankara: Bilgi, 1976.
- Mutlu, Erol. *Televizyon ve Toplum*, Ankara: Türkiye Radyo Televizyon Kurulu, 1999.
- Nalbant, Atilla. *Üniter Devlet*, 1 bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.
- Nişancı, Şükrü. *Sivil İtaatsizlik*, 1 bs. İstanbul: Okumuş Adam Yayıncılık 2003.
- Oskay, Ünsal. *İletişimin ABC'si*, 6 bs. İstanbul: Der, 2011.
- Özbek, Meral. *Kamusal Alan*, 3 bs. İstanbul: Hil Yayınları, 2015.
- Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*, 17 bs. İstanbul: Yetkin, 2017.
- Özdemir, Süleyman. *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti*, İstanbul: İTO Yayınları, Yayın No:2007-57, 2007.
- Özer, Ömer. *Medyaya Yönelik Kuramsal Tanımlamalarla İlgili Muhabirlerle Yapılan Saha Araştırması*, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri, C4, S2, 2006. 1.
- Özmen, Seçkin. “*Kamusal Alan Olarak Televizyonda Devlet Otoritesine Direnenler Ve Televizyon Dizilerinde Temsili*” Yayımlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, 2004.
- Öztürk, Nazım. *Kamu Mali Yönetimi Mali Kurumlar*, 1 bs. Bursa: Ekin Basım, 2013.
- Pierson, Christopher. *Modern Devlet*, 1 bs. çev: Dilek Hattatoğlu, İstanbul: Çivi, 2000.
- Postman, Neil. *Televizyon Öldüren Eğlence*, 3 bs. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.

- Rahte, Emek Çaylı, “Kamusallık, Toplumsal Katılım ve Medya: Kadın Programları Etnografisi”, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi, *Mülkiye Dergisi*, 2018. 63.
- Sennett, Richard. *Kamusal İnsanın Çöküşü*, çev. Serpil Durak-Abdullah Yılmaz, 3 bs. İstanbul: Ayrıntı, 2010.
- Sözen, Edibe. *Söylem: belirsizlik, mübadele, bilgi, güç ve refleksivite*, İstanbul: Paradigma, 1999.
- Sözer, Ali Nazım. *Türkiye’de Sosyal Hukuk*, 1 bs. İzmir: Fakülteler Kitabevi Barış, 1998.
- Stevenson, Nick. *Medya Kültürleri Sosyal Teori ve Kitle İletişimi*, çev. Gözde Orhon ve Barış Engin Aksoy, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2008.
- Swingewood, Alan. *Kitle Kültürü Efsanesi*, çev. Aykut Kansu, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1996.
- Şahin, Ömer. *Medya ve Demokrasi*, Ankara: TBMM Basımevi, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No. 145, 2012.
- Şahinkaya, Serdar. *Sosyal Devletin Çöküşü*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları, 2007.
- Şenkal, Abdülkadir. *Küreselleşme Çağında Sosyal Politika*, İstanbul: Alfa, 2005.
- Talas, Cahit. *Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi*, 1 bs, Ankara: Bilgi, 1992.
- Taş, Oğuzhan. *İletişim, Medya ve Kültür*, 1 bs. Ankara: Ütopya, 2017.
- Thomas, Peter D. *Gramsci Çağı*, 1 bs. çev. İlker Akçay, Ekrem Ekici, Ankara: Dipnot Kitabevi, 2013.
- Thompson, B. John. *Kamusal Alanın Dönüşümü*, çev. Sevdal Alankuş, İLEF Yıllık’94, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 1997.
- Topak, Oğuz. *Refah Devleti ve Kapitalizm*, 1 bs. İstanbul: İletişim, 2012.
- Tosun, Gülgün Erdoğan. *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet- Sivil Toplum İlişkisi*, 1 bs. Bursa: Alfa Yayınları, 2001.
- Touraine, Alain. “*Demokrasi Nedir?*”, çev. Olcay Kunal, İstanbul: YKY, 1997.

- Touraine, Alain. “*Kültür-Değişme ve Toplumsal Çözülme*”, 2 bs, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007
- Touraine, Alain. *Modernliğin Eleştirisi*”, 2 bs. çev. Hülya Tufan, İstanbul: YKY, 1995.
- Tuna, Orhan ve Yalçıntaş, Nevzat. *Sosyal Siyasete Giriş*, İstanbul: Güray Matbaası, 1981.
- Tunç, Hasan, Hasret Aktaş. *Liberal Düşünce*, “Batı’da ve Türkiye’de Sivil Toplum (Gelişim Süreci)”, kış 1998, 85.
- Tüfekçioğlu, Hayati. *İletişim Sosyolojisi*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 2360, 2017.
- Türkdoğan, Orhan. *Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988
- Türkoğlu, Nurçay. “*İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim, Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar* İstanbul: Urban Yayıncılık, 2010.
-, “*Medya ve Toplumsal Dönüşüm Seyirlik Cümbüşler*”, 1 bs. İstanbul: Parşömen, 2012
- Türkoğlu, Nurçay. *İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim, Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar*, 5 bs. İstanbul: Urban Kitabevi, 2010.
- Türkoğlu, Nurçay. *Kitle İletişimi ve Kültür*, İstanbul: Naos Yayınları, 2003.
- Türkönü, Mümtazer. *Siyaset*, 10 bs. İstanbul: Opus Yayınları, 2009.
- Ünür, Ece. *Uzaktan Kumandanın Ardındakiler*, Konya: Eğitim Yayınevi, 2015
- Ürer, Levent. *Sosyal Devletten Sosyal Devlete*, 1bs. İstanbul: Melek, 2012.
- Üstel, Füsün. *Yurttaşlık ve Demokrasi*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1999.
- Weber, Max. *Sosyoloji Yazıları*, 12bs. çev. Taha Parla, İstanbul: Deniz Yayınları, 2008.
- Yavuz, Cevit, “Çok Uluslu Şirketlerin Yaygınlaşmasında Sivil Toplum Kuruluşları”, *V.Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Sempozyum Bildiri Kitabı*, 2008, Çanakkale, 202.
- Yaylagül, Levent. *Kitle İletişim Kuramları*, Ankara: Dipnot Yayınlar, 2008.

- Yelken, Ramazan. “ *Kamusal Alan Kim(ler)in Hanı* ’’, *Sivil Bir Kamusal Alan*, 1 bs. ed. Lütfi Sunar, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005.
- Yıldırım, Murat, “Küreselleşme Sürecinde Egemenlik”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.28, S.1, 2004.
- Yılmaz, Aytekin. *Çağdaş Siyasal Akımlar (Modern Demokraside Yeni Arayışlar)*, Ankara Vadi Yayınları, 2001.
- Yiğit, Zehra. "Modernliğin Arka Yüzü" Olarak Gündelik Hayat: Aşkı Memnu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.14, S.2 (2012), 130.
- Yumlu, Konca. *Kitle İletişim Ve Araştırmaları*, 1. bs. İzmir: Nam Basım, 1994.
- Yurdaeri, Mihriye Meral, “*Televizyonda Kadın Programları Türlerarasılık ve Söylem*”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Yüksel, Mehmet. *Hukuk Sosyolojisi Yazıları*, 1 bs. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2011.

Elektronik Kaynaklar

- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-46784451> [14.01.2019].
- http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/698126/Muge_Anli_da_ortaya_cikan_gerc_ek__Genc_kizin_olen_annesinin_kimligi_ortaya_cikti.html [14.03.2017].
- <https://www.cnnturk.com/ajanda/muge-anli-kimdir-kac-yasinda-ve-nereli>[24.06.2019].
- <https://www.evrensel.net/etiket/haber/emek-cayli-rahte> [30.10.2016].
- <https://www.cnnturk.com/turkiye/kastamonuda-oldurulen-5-kisilik-ailenin-cinayeti-dis-implantindan-cozuldu> [10.01.2018].
- <https://www.evrensel.net/haber/294151/muge-anli-nasil-her-derde-deva-oldu> [02.04.2019].
- <https://kocaelifikir.com/haberler/asayis/seher-okusal-dan-4-yildir-haber-alinamiyor--muge-anli-ile-tatli-sert-programi-seher-okusal-i-ariyor-/25822> [30.01.2019].
- <https://www.posta.com.tr/minik-irmak-in-babasina-agirlastirilmis-muebbet-ve-24-yil-hapis-1401318> [04.04.2018].

DİZİN

-D-

Devlet, v, 1, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 16, 17,
18, 19, 23, 29, 31, 32, 40, 41, 42, 43,
46, 48, 49, 50, 51, 52, 73, 92, 93, 95,
110, 120, 121, 122, 123, 124, 125,
126, 127

-E-

Eleştirel söylem analizi, vii, 3, 87, 99,
101, 103

-İ-

İletişim, 1, 2, 32, 40, 48, 52, 53, 56, 57,
58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67,
68, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 79, 81, 106,
114, 116, 117, 118

-K-

Kamusal alan, v, vii, 1, 2, 3, 13, 22, 23,
24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33,
34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44,
45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 59, 64,
65, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 79,
80, 81, 82, 83, 86, 87, 99, 104, 107,
108, 109, 111, 113, 114, 115, 116,
117, 118, 119
Kitle iletişim araçları, v, 1, 2, 32, 36,
48, 51, 53, 56, 58, 59, 60, 62, 63, 64,
66, 67, 70, 72, 74, 75, 76, 77, 81, 83,
84, 86, 87, 103, 116, 117

-M-

Mahremiyet, 31, 37, 48, 80, 81, 83, 117
Medya, v, 1, 3, 30, 40, 51, 58, 62, 66,
69, 71, 73, 76, 81, 82, 84, 91, 99, 102,
110, 114, 115, 116, 117
Modern devlet, v, 1, 8, 9, 12, 13, 14, 19,
23, 25, 38, 40, 42, 45, 115, 116

-Ö-

Özel alan, v, 2, 3, 18, 24, 25, 26, 28, 30,
31, 32, 33, 34, 35, 37, 43, 44, 48, 52,
54, 71, 72, 75, 78, 81, 86, 104, 109,
115, 116, 117, 119

-S-

Sivil toplum, v, vii, 1, 2, 15, 33, 38, 39,
40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49,
50, 51, 52, 53, 86, 99, 116, 117, 118
Sosyal devlet, 1, 14, 15, 16, 17, 18, 19,
20, 21, 22, 23, 38, 42, 113, 115, 116,
117, 118

-T-

Televizyon, v, vii, 1, 2, 52, 57, 58, 59,
60, 61, 63, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 74,
75, 76, 77, 79, 83, 87, 93, 99, 103,
104, 105, 106, 107, 109, 111, 113,
115, 116, 117, 118, 119

